

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมไทยร่วมสมัยในระดับอุดมศึกษาตามแนว
กระบวนการทางสังคม มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. โครงสร้างของสังคม

- 1.1 ความหมายของสังคม
- 1.2 ลักษณะและหน้าที่ของสังคมมนุษย์
- 1.3 ประเภทของสังคมมนุษย์
- 1.4 ลักษณะโครงสร้างของสังคม

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย

3. การพัฒนาหลักสูตร และรูปแบบการสอนวิชาสังคมไทยร่วมสมัย

3.1 การพัฒนาหลักสูตร

- 3.1.1 ความหมายของหลักสูตร
- 3.1.2 องค์ประกอบของหลักสูตร
- 3.1.3 พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาหลักสูตร
- 3.1.4 ความหมายและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร
- 3.1.5 การกำหนดรูปแบบหลักสูตร
- 3.1.6 การจัดหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา
- 3.1.7 หลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปในระดับอุดมศึกษา

3.2 การพัฒนารูปแบบการสอน

- 3.2.1 ความหมายของรูปแบบและรูปแบบการสอน
- 3.2.2 การจัดกลุ่มรูปแบบการสอน
- 3.2.3 รูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับรูปแบบหลักสูตร

- 3.3 การพัฒนาหลักสูตร และรูปแบบการสอนแบบเน้นกระบวนการทางสังคม
- 3.3.1 กรบวนการทางสังคม
- 3.3.2 บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาสังคม
- 3.3.3 บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรม
- 3.3.4 รูปแบบหลักสูตร และการสอนแบบเน้นกระบวนการทางสังคม

โครงสร้างของสังคม

1. ความหมายของสังคม

เสรีธอร์ โกลเตส อธิบายว่า มนุษย์หรือมนุษย์ด้วยกันอยู่เป็นหมู่คณะมีทั้งหญิงและชาย ตั้งภูมิลำเนาเป็นหลักแหล่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำเป็นเวลานานตามสมควร หอจะเรียนรู้และปรับปรุงตนเองแต่ละคนได้ และประกอบการงานเข้ากันได้ดี มีความสนใจร่วมกันในสิ่งอันเป็นมูลฐานแห่งชีวิต มีการครองชีพ ความปลอดภัยทางร่างกาย ก็เป็นหน่วยหนึ่งของส่วนรวมมนุษย์ที่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ตามเงื่อนไขที่กล่าวมานี้ เรียกว่า สังคม (เสรีธอร์ โกลเตส, 2515)

ประสาธ หลักศิลา อธิบายว่า สังคม คือ "การที่มนุษย์พวกหนึ่ง ๆ ที่มีอะไรส่วนใหญ่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น ทัศนคติ คุณธรรม ธรรมเนียมประเพณี ได้มาอยู่ร่วมกันด้วยความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์และมาอยู่ในเขตเดียวกันอย่างถาวร" (ประสาธ หลักศิลา, 2511)

โฮลท์ (Hoult) อธิบายว่า สังคมทั่วไปน่าจะหมายถึง

1. กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน (รวมทั้งกลุ่มย่อยด้วย) และมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม
2. เป็นกลุ่มที่มีความเป็นอิสระและสามารถดำรงอยู่อย่างถาวร และประกอบด้วยลักษณะพิเศษบางประการ ดังต่อไปนี้
 - มีดินแดน
 - ประกอบด้วยบุคคลทุกเพศทุกวัย
 - มีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นของตนเอง โดยเฉพาะ

(Hoult, 1972)

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 อธิบายว่า สังคม คือ "คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน" (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

จากคำนิยามความหมายของ "สังคม" ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เราทราบได้ว่า สังคมก็คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ณ ที่ใดที่หนึ่งอย่างเป็นหลักแหล่ง มีสมาชิกทั้งชายและหญิง มีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีหลักปฏิบัติหรือขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอย่างเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

2. ลักษณะและหน้าที่ของสังคมมนุษย์

จากคำนิยามที่ผู้เขียนได้สรุปไว้ข้างต้นนี้ ทำให้เราสามารถจำแนกลักษณะที่สำคัญของสังคมมนุษย์ออกได้ดังนี้ คือ

1. ประกอบด้วยประชากรจำนวนหนึ่ง มีทั้งหญิงและชาย
2. ประชากรในกลุ่มนั้นมีความสัมพันธ์กันและมีความผูกพันอยู่กับสังคมของตน
3. มีอาณาเขตหรือบริเวณเป็นหลักแหล่งสำหรับประกอบอาชีพ เช่น คนไทย ยอมรักที่จะอยู่ในแผ่นดินไทย
4. มีวิถีชีวิตหรือการจรรีประเพณีแบบแผนในการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมต่าง ๆ ร่วมกัน
5. ในสังคมแต่ละแห่งจะประกอบด้วยคนกลุ่มใหญ่หลายกลุ่ม บุคคลแต่ละกลุ่มย่อมมีหน้าที่ต่อสังคมแตกต่างกันไป เช่น ในการผลิตสมาชิกใหม่ ในการศึกษา ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น บุคคลแต่ละกลุ่มซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันไปนี้เรียกว่าเป็น "สถาบันทางสังคม" สถาบันหนึ่ง
6. ประชากรในแต่ละสังคมจะมีความสนใจและได้รับผลประโยชน์จากสังคมร่วมกัน เช่น มีความสนใจในความเจริญก้าวหน้าของสังคมของตน ทุกคนได้รับความคุ้มครองป้องกันหรือได้รับสิทธิบางอย่างจากสังคมนั้น เป็นต้น

ในด้านหน้าที่ของสังคม สรุปได้ว่าสังคมมีหน้าที่ต่อสมาชิกในสังคมนั้น ๆ

ดังต่อไปนี้

1. ผลิตสมาชิกใหม่เพื่อเพิ่มจำนวนประชากร และทดแทนสมาชิกบางคนที่ยังตายไป
2. ให้การศึกษาอบรมแก่สมาชิกใหม่ให้ได้เรียนรู้ระเบียบของสังคม รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม
3. ดำเนินการในด้านการศึกษาและแจกแจงเรื่องอุปโภคบริโภคให้สมาชิกของสังคม ตลอดจนการจัดให้สมาชิกในสังคมได้มีงานทำตามความเหมาะสมกับเพศและวัย และตามความรู้สติความสามารถ
4. จัดระเบียบและควบคุมดูแลให้สมาชิกของสังคมได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขและความเจริญของสังคมส่วนรวม
5. ให้บริการและสวัสดิการแก่สมาชิกในสังคม เช่น ด้านสุขภาพอนามัย การสาธารณสุขโรคต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพกายและใจที่สมบูรณ์
6. ปลุกฝัง เสริมสร้างให้สมาชิกในสังคม ได้เห็นคุณค่าของตนในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม พยายามให้สมาชิกแต่ละคนได้สำนึกในหน้าที่ของตนเอง ต่อครอบครัวและงานอื่น ๆ
7. ให้ความคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติอันอาจเกิดขึ้น โดยธรรมชาติหรือจากรุกรานของสังคมอื่น ๆ
6. ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรือง ความสะดวกสบายต่าง ๆ ที่ประชาชนในสังคมนั้นพึงมีพึงได้ตามความสามารถที่สังคมนั้นจะหาทำได้

3. ประเภทของสังคมมนุษย์

สังคมมนุษย์ในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. สังคมชนบท
2. สังคมเมือง

ยนต์ ชุมจิตต์ (2528) โลกกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมืองไว้ สรุปได้ดังนี้

ความแตกต่าง ระหว่าง สังคมชนบทและสังคมเมือง

ลักษณะความแตกต่าง	สังคมชนบท	สังคมเมือง
1. สภาพภูมิศาสตร์	มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ เช่น ป่า เขา ลำเนาไพร หองนา หองไร่ เรือกสวน เป็นต้น	มีสภาพแวดล้อมเต็มไปด้วย ตึกรามยานช่อง ถนนหนทาง และสิ่งก่อสร้างนานาชนิด
2. อาชีพการงาน	ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ห่านา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ การประมง เป็นต้น	ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม รัฐบาล และงานธุรกิจต่าง ๆ
3. ความหนาแน่นของประชากร	ประชาชนแยกกันอยู่เป็นกลุ่มกระจัดกระจายไปเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ	ประชาชนอยู่กันอย่างหนาแน่นเป็นกลุ่มใหญ่ เช่น ในเมืองหลวง ในเขตเทศบาล เป็นต้น
4. เชื้อชาติศาสนา	ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อชาติศาสนาเดียวกัน	เป็นกลุ่มชนที่มีหลายเชื้อชาติหลายศาสนา เพราะเป็นแหล่งรวมของคนไทยที่โยกย้ายถิ่นที่อยู่
5. กติกาความเชื่อ	ส่วนใหญ่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง เคยปฏิบัติมาอย่างไร ก็ปฏิบัติสืบต่อบรรพบุรุษของตนไป เช่น การทำมาหากิน	มีความคิดริเริ่ม ชอบการเปลี่ยนแปลง แข่งขันกันทำมาหากินเพื่อความอยู่รอด

ลักษณะความแตกต่าง	สังคมชนบท	สังคมเมือง
6. มนุษย์สัมพันธ์	ประชาชนมีการ ไปมาหาสู่ช่วยเหลือ เกื้อกูลกันเหมือนญาติมิตร ไม่มี การแบ่งชั้นวรรณะ	ประชาชนไม่ค่อยมีมนุษยสัมพันธ์ ต่อกันแต่อยู่บ้านใกล้กัน บางครั้งยังไม่รู้จักกัน ทั้งนี้ เพราะประชาชนมีหลายระดับ หลายอาชีพ ตั้งแต่ข้าราชการ ระดับสูง พ่อค้า นายทุน ไปจนถึงกรรมกร
7. การรักษา ขนบธรรมเนียม	ชนบทส่วนใหญ่ยึดมั่นในประเพณี ดั้งเดิม ประพฤติปฏิบัติตามด้วย ความเต็มใจ	ส่วนใหญ่มักจะละเลยขนบ ธรรมเนียมประเพณีและ วัฒนธรรมของชาติ หันไปรับ ของแปลก ๆ ใหม่ ๆ จาก วัฒนธรรมของต่างชาติมา ปฏิบัติแทน
8. การเลือกถิ่นที่อยู่ อาศัย	ส่วนใหญ่มักตั้งถิ่นฐานอยู่กับ เครือญาติของตน มีการเคลื่อน ย้ายน้อย	ประชาชนมักโยกย้ายถิ่นที่อยู่ ตามความจำเป็นในการ ประกอบอาชีพหรือตำแหน่ง การงาน
9. การปะทะสังสรรค์	ชาวชนบทเป็นคนใจซื่อจริงใจ มีการให้อภัย เพราะส่วนใหญ่เป็น คนพวกเดียวกัน	ส่วนมากเป็นคนใจแคบ ไม่ค่อย จริงใจต่อกัน เมื่อมีความ ขัดแย้ง มักตัดสินด้วยความ รุนแรง ทั้งนี้เพราะต่างคน ต่างมาจากหลายที่หลายแห่ง

ลักษณะความแตกต่าง	สังคมชนบท	สังคมเมือง
10. การศึกษา	ชาวชนบทมักได้รับการศึกษาชั้นต่ำ ส่วนใหญ่จบชั้นประถม โอกาสทางการศึกษามีน้อย เพราะฐานะทางเศรษฐกิจและสถานศึกษาไม่เอื้ออำนวย	ชาวเมืองส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาสูงเพราะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า และมีสถานศึกษาเพียงพอกับความต้องการของผู้เรียน

4. ลักษณะโครงสร้างของสังคม

ถ้าเปรียบเทียบกันกับสังคม จะเห็นว่าลักษณะคล้ายคลึงกันกล่าวคือ บ้านจะประกอบด้วย โครงสร้างที่สำคัญ ๆ เช่น เสา ผนัง และหลังคา เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน สังคมก็ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญ หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่องไป ความเป็นบ้านหรือสังคมก็จะบกพร่องไปด้วย

ลักษณะโครงสร้างของสังคมที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

1. ประชากร
2. สถานภาพ (status) และบทบาท (role)
3. สถาบันสังคม
4. การควบคุมสังคม (หรือการจักระเบียบสังคม)

ประชากร

โครงสร้างของสังคมที่สำคัญที่สุด ได้แก่ โครงสร้างทางคานประชากร ทั้งนี้เพราะสังคมจะดำรงอยู่ไม่ได้ ถ้าไรประชากร สังคมจะเจริญหรือเสื่อม มั่นคงหรือคลอนแคลน จะใหญ่โตหรือเล็กลง ย่อมอยู่กับองค์ประกอบหรือ โครงสร้างทางคานประชากร เป็นสำคัญ ประชากรในสังคม อาจจะหมายถึงสมาชิกแต่ละคนในสังคม กลุ่มบุคคล ซึ่งรวมตัวกันกระทำกิจกรรมโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

สถานภาพและบทบาท

สถานภาพ คือ ตำแหน่งหน้าที่ สิทธิและเกียรติยศชื่อเสียงที่บุคคลมีอยู่หรือได้รับในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่ม หรือจากความสำเร็จในการทำงาน

โครงสร้างของสังคมมนุษย์ สถานภาพ และบทบาทของบุคคลในสังคม มีความสำคัญ เพราะสังคมจะเจริญหรือเสื่อม มั่นคงหรือคลอนแคลนย่อมสืบเนื่องจากการปฏิบัติตามสถานภาพ และบทบาทของ คนในสังคมนั้น

สถาบันสังคม

สถาบันสังคม หมายถึง "กระบวนการซึ่งมีการรวมกลุ่มสมาชิกกันก็ดี หรือวิธีการต่าง ๆ ก็ดี ได้จัดตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบ มีระบบ และมีมั่นคง" (สุภัทรา สุภาพ, 2519)

สถาบันสังคม หมายความว่า คือ

1. กลุ่มคนหรือร่วมกันแน่นอนด้วยจุดประสงค์ที่จะทำการต่อกัน ระหว่างกันและรวมกัน
2. แบบอย่างของการกระทำทางสังคมที่กำหนดไว้ชัดเจนแน่นอนเป็นที่รับใช้สืบต่อกันมา จะเป็นความหมายเน้นหนักไปทาง "กลุ่ม" หรือ "แบบอย่างการกระทำ" ก็ตาม ลักษณะสามัญร่วมกันทำให้เกิดเป็นสถาบันใด คือ ความมั่นคงแน่นอน เป็นที่ยอมรับนับถือกันในหมูชน (พิทยา สายหู, 2517)

สถาบัน หมายถึง "ระบบทางสังคมอย่างหนึ่ง หมายถึงความสัมพันธ์ของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มาประกอบเป็นสถาบันนั้น และคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมหนึ่ง ๆ ยอมรับปฏิบัติกันเช่นนั้น" (ประสาท หลักศิลา, 2515)

จากการศึกษาความหมายของสถาบันสังคม ตามที่มีผู้พยายามให้คำนิยามไว้ดังกล่าวข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า สถาบันสังคมนั้น หมายถึงกลุ่มหรือแนวทางการกระทำ ซึ่งบุคคลในสังคมได้จัดตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบ เป็นระบบ และมีความมั่นคงถาวร ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการและ/หรือควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

หน้าที่สำคัญของสถาบันสังคม

1. ผลิตสมาชิกใหม่ให้แกสังคม เพื่อทดแทนสมาชิกเก่าที่ตายไป เพื่อไว้เป็นแรงงานทางเศรษฐกิจและเป็นกำลังสำหรับคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติ อันอาจมีขึ้นกับสถาบันต่าง ๆ ของสังคม
2. ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอันดีงาม ทั้งนี้เพราะสถาบันได้สร้างหลักสำหรับยึดถือปฏิบัติร่วมกัน
3. ส่งเสริมให้สมาชิกมีความรู้ความคิดและเพิ่มทุนสติปัญญาให้แก่สมาชิกในสังคม
4. จรรโลงรักษาไว้ซึ่งมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม
5. เพิ่มทุนปรับปรุงวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น ด้วยการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและความสะดวกสบายต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในคานต่าง ๆ
6. ส่งเสริมความรัก ความสามัคคีของบุคคลในสถาบัน ตลอดจนช่วยให้สมาชิกแต่ละคนได้ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน
7. ส่งเสริมให้มีการผลิตและแจกแจงเครื่องอุปโภคและบริโภค ให้เพียงพอกับความต้องการของสมาชิกในสังคม
8. คุ้มครองป้องกันภัยพิบัติอันอาจมีกับสมาชิกในสังคม ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นภายในสังคมหรือมาจากภายนอกสังคม
9. ส่งเสริมให้สมาชิกได้มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างสุขสมบูรณ์ทั้งกายและใจ รวมทั้งมีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง

สถาบันที่สำคัญของสังคม

ปัจจุบัน สถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมนั้นว่าสำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

- 1) สถาบันครอบครัว
- 2) สถาบันการศึกษา
- 3) สถาบันศาสนา
- 4) สถาบันเศรษฐกิจ
- 5) สถาบันการเมืองและการปกครอง
- 6) สถาบันนันทนาการ
- 7) สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- 8) สถาบันสาธารณสุข
- 9) สถาบันสื่อสารมวลชน

การควบคุมสังคม

ในหนังสือ The World Book Dictionary ได้อธิบายความหมายของการควบคุมสังคมไว้ดังนี้

1. การควบคุมสังคม คือ การควบคุมพฤติกรรมของบุคคลโดยสังคม
 2. การควบคุมสังคม คือ การควบคุมของสถาบันสังคมเพื่อผลประโยชน์ของสังคม
- ส่วนรวม (Barnhart and Barnhart, 1979)

ส่วนในหนังสือ Webster's Third New Dictionary อธิบายว่า การควบคุมสังคม หมายถึง ระเบียบและมาตรฐานของสังคมซึ่งจำกัดการกระทำของแต่ละบุคคลโดยผ่านทางกรอบมาให้เข้าใจแบบธรรมเนียมของการลงโทษ (การบังคับใช้) และการกำหนดกลไกที่มีรูปแบบ

ในหนังสือ A Dictionary of Social Science อธิบายความหมายของการควบคุมสังคมไว้ดังนี้

1. การควบคุมสังคม หมายถึง การที่บุคลากรถูกวางเงื่อนไขและถูกจำกัดการกระทำโดยกลุ่มบุคคล โดยชุมชน และโดยสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งข้อจำกัดและเงื่อนไขของการกระทำนี้ ได้กระทำหน้าที่ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในหรือแสดงโดยเปิดเผย เพื่อกลุ่มบุคคล เพื่อชุมชนและเพื่อสังคม และโดยแนวทางดังกล่าว บุคคลก็จะมีส่วนร่วมในเป้าหมายและบรรทัดฐานของสังคม ทั้งนี้เพื่อตัวบุคคลนั่นเอง

2. การควบคุมสังคม หมายถึง การที่บุคคลจำกัดหรือวางเงื่อนไขการกระทำของบุคคลอื่น ๆ หรือการกระทำของเขาถูกจำกัดและถูกวางเงื่อนไขโดยคนอื่น ๆ โดยกลุ่มสังคม ชุมชนหรือสังคม ที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกหรือไม่เป็นสมาชิก กลไกซึ่งเป็นเครื่องจำกัดและการวางเงื่อนไขนี้เกิดขึ้นโดยลักษณะสังคมนั้น ๆ เอง (Gould and Kolb, 1964)

จากคำนิยามความหมายของการควบคุมสังคมดังกล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่าการควบคุมสังคมนั้น คือ กระบวนการต่าง ๆ ที่ใช้ในการอบรมสั่งสอน ชักจูง ควบคุมหรือบังคับให้บุคคลมีพฤติกรรมหรือความประพฤติอันเหมาะสม ถูกต้อง ดีงาม ทั้งนี้เพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อย เพื่อความผาสุกของสมาชิกทุกคนในสังคม และเพื่อความเจริญมั่นคงของสังคมนั้น

ความมุ่งหมายของการควบคุมสังคม กล่าวโดยสรุปแล้ว การควบคุมสังคมมีจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1. เพื่อควบคุม พฤติกรรมของสมาชิกทุกคนในสังคมให้เบี่ยงเบนออกนอกบรรทัดฐานแห่งสังคมนั้น
2. เพื่อตรวจสอบและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่เบี่ยงเบนออกนอกบรรทัดฐานของสังคม
3. เพื่อควบคุมพฤติกรรมกลุ่มบุคคลให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์
4. เพื่อลดความตึงเครียดหรือความขัดแย้งในกรณีที่มีผู้นำในบรรทัดฐานของสังคม

รูปแบบของการควบคุมสังคม

โดยทั่วไปแล้ว การควบคุมสังคมหรือการควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคมนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การควบคุมโดยสำนึกและเจตนา (conscious and deliberate)
ได้แก่การควบคุมโดยทางกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ซึ่งกำหนดโดยผู้มีอำนาจในสังคมนั้น ๆ
2. การควบคุมโดยอัตโนมัติ (unconscious and non-deliberate)
ได้แก่การควบคุมโดยอาศัยหลักศีลธรรมในศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา

ยุทธวิธีของการควบคุมสังคม

พอล ไชท์ (Paul Sites) ได้จำแนกยุทธวิธีในการควบคุมสังคมไว้ 7 วิธี ดังต่อไปนี้

1. ยุทธวิธีทางวัฒนธรรม (cultural strategies) ได้แก่การใช้บรรทัดฐาน (norm) ของสังคม เช่น การใช้กฎหมาย ขอตามทางศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม การบังคับใช้ การกำหนดสถานภาพและบทบาท ตลอดจนการรวมกลุ่มและการจำแนกชนชั้นของสังคม

2. ยุทธวิธีในการแลกเปลี่ยน (exchange strategies) เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความช่วยเหลือซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นดังนี้

2.1 การแลกเปลี่ยนของผู้มีอำนาจเหนือกับผู้น้อย เช่น การบูรณาการแห่งรางวัล เพื่อให้ผู้น้อยหรือผู้ใต้บังคับบัญชายอมรับเงื่อนไขที่ตนกำหนดและกระทำตามในสิ่งที่ผู้ใหญ่กว่าต้องการ

2.2 การแลกเปลี่ยนของผู้น้อยต่อผู้มีอำนาจเหนือ เช่น การปฏิบัติตามคำแนะนำหรือคำสั่ง เพื่อให้ได้รับค่าชมเชยหรือรางวัล

2.3 การแลกเปลี่ยนโดยวิธีสมานฉันท์ (accommodation) คือการประนีประนอมระหว่างผู้มีอำนาจเหนือและผู้น้อย โดยต่างฝ่ายต่างลดความตึงเครียดของตนลงให้พอเหมาะ เรียกว่า พบกันครึ่งทาง

3. ยุทธวิธีการจัดระเบียบ (procedural strategies) โดยการกำหนดระเบียบปฏิบัติให้เป็นขั้นเป็นตอน ทำอะไรก่อนอะไรหลัง มีโครงสร้าง กำหนดสายงานการบังคับบัญชาไว้นาน

4. ยุทธวิธีการใช้ขู่ขมขู่ (manipulative strategies) คือผู้ที่มีอำนาจในการควบคุมสังคมพยายามใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติตาม เช่น การโฆษณาชวนเชื่อ การสร้างสถานการณ์ การให้คำมั่นสัญญาหรือการปิดบังข่าว เป็นต้น

5. ยุทธวิธีการบังคับ (coercive strategies) คือ การใช้อำนาจหรือกำลังเข้าควบคุมสังคม เช่น การปฏิวัติ รัฐประหาร เหยียดใช้วิธีอื่น ๆ ไม่ได้ผล

6. ยุทธวิธีการรวมตัว (Coalitional strategies) เป็นการเพิ่มกำลังให้กลุ่มของตัวเองเพื่อความคมอำนาจฝ่ายตรงข้าม เช่น การรวมตัวของกลุ่มประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเป็นองค์การนาโต (NATO: North Atlantic Treaty Organization) หรือการรวมตัวของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นกลุ่มประเทศอาเซียน

7. ยุทธวิธีการถอนตัว (withdrawal strategies) เป็นวิธีการควบคุมสังคมโดยการแยกตัวเองออกจากกลุ่มหรือสังคม เพื่อเป็นการตอรองหรือประท้วง หากสังคมไม่ได้กระทำตามข้อตกลงหรือคำมั่นสัญญา เช่น ในกรณีฝ่ายค้านไม่พอใจนโยบายการบริหารงานของรัฐบาล โดยการยกขบวนเดินออกจากที่ประชุม เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยมีมากและหลากหลาย ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย เฉพาะในส่วนที่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเยาวชนซึ่งอยู่ในวัยศึกษาระดับมัธยมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาเท่านั้น งานวิจัยที่น่าสนใจได้แก่

พ.ศ. 2501 E.A. Schuler และ Vibul Thamavit วิจัยเรื่อง A Study of opinions, attitudes, and values held by a random sample of students in colleges and universities, Thailand, 1958 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจภาวะค่านิยมของนิสิตนักศึกษาไทยในแง่ของความเชื่อ ความมุ่งหวัง ความคิดและการประเมินตัวเอง สังคมและความสัมพันธ์กับคนภายนอก กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตนักศึกษาจาก 6 มหาวิทยาลัยและ 3 วิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานครและเขตธนบุรี จำนวน 292 คน วิธีการวิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผลการวิจัยปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญมากที่สุดต่อความสำเร็จในงานอาชีพ รองลงไปคือการหาประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น สิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุดคือการศึกษา รองลงไปที่คือคุณธรรมและการมีชื่อเสียงเกียรติยศ ลักษณะที่ดีของคนไทย ที่การนับถือพุทธศาสนา การรักความสะอาดสบาย ความทองการกาวหนา ลักษณะที่ควรปรับปรุงแก้ไขคือความเชื่อมั่นในตนเอง ความสนใจปรับปรุงตนเอง และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

พ.ศ. 2507 Alan E. Gusgin ร่วมกับอาจารย์และนิสิตแผนกวิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ฯ วิจัยเรื่อง Changing Values of Thai College Students

เพื่อศึกษาคำนิยม 4 ด้าน คือ อาชีพ การศึกษา การติดพันระหว่างหนุ่มสาว การแต่งงานและครอบครัว กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตนักศึกษาจากวิทยาลัยครู 9 แห่ง และจากมหาวิทยาลัย 2 แห่ง จำนวน 2,878 คน ผลวิจัยสรุปว่ามีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงคำนิยมทุกด้าน โดยมีการแสดงความต้องการอิสระเสรีภาพ โอกาสในการเลือกด้วยตนเอง การแสดงความสามารถและมีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งนี้ผู้ที่อยู่ในเมืองมักมีปัญหาความต้องการและความขัดแย้งกับคำนิยมเดิมมากกว่าผู้ที่อยู่ในชนบท

พ.ศ. 2512 R.P. Barthol และ R. de Mille ได้ทดลองศึกษาคำนิยมที่เรียกว่า Project ECHO (1969) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจาก 5 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ เกนยา คิวบาและไทย ซึ่งมีจำนวนและลักษณะกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ กัน กลุ่มตัวอย่างไทยมี 91 คน เป็นนิสิตนักศึกษา ใ้ตอบคำถามจากบัตรเป็นชุดว่า "อะไรที่ควรทำมากที่สุด" และ "อะไรที่อยากทำมากที่สุด" ผลปรากฏว่า สิ่งที่ควรทำมากที่สุด คือการช่วยเหลือผู้อื่น การยึดถือปฏิบัติตามหลักศาสนาและธรรมเนียมประเพณีและการศึกษาหาความรู้ ส่วนสิ่งที่อยากทำมากที่สุดคือการทำให้สบาย ไม่เร่งรีบ การเที่ยวเตร่สนุกสนาน การศึกษาหาความรู้และการช่วยเหลือผู้อื่น โดยมีความแตกต่างระหว่างเพศในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

พ.ศ. 2518 จำเรียง ภาวิจิตร ได้วิจัยเรื่อง ทัศนคติบางประการของนักศึกษาธรรมศาสตร์เกี่ยวกับครอบครัวและสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาต่อแบบชีวิตครอบครัวในปัจจุบัน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 2 และ 3 จากทุกคณะวิชา ผลการศึกษาพบว่า การอบรมในครอบครัวไทยยังยึดสายกลาง คือมีคำนิยมของสังคมไทยสมัยก่อน ได้แก่ การเคารพอาวุโสอยู่บาง แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับการปกครองในแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ค่อนข้างใหม่

พ.ศ. 2519 สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทัศนคติและคำนิยมของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยขอนแก่น จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 590 คน เพื่อประเมินคำนิยมที่มีต่ออาชีพและประเมินทัศนคติต่อตนเอง ต่อมหาวิทยาลัย ต่อประชาชนในภาคอีสานและต่อเรื่องอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัย ปรากฏผลการวิจัยว่า คำนิยมในการเลือกอาชีพที่ได้รับความสำคัญมากที่สุด คือ ควรมีโอกาสช่วยเหลือคนอื่นและสังคม การมีอิสระและรับผิดชอบในงานของตนเองและการมีโอกาสศึกษาสังคม ส่วนคำนิยมที่ได้รับความสำคัญน้อย คือการยอมรับนับถือจากผู้อื่นเหนือกว่าการมีเกียรติในสังคมและการได้ทำอาชีพที่มีถิ่นนับถือมาก

พ.ศ. 2521 สมบัติ มหารศและคณะ ทำวิจัยเรื่อง ค่านิยมที่ควรคงไว้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชน 1,358 คน จาก 9 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีอายุระหว่าง 15 - 50 ปี โดยการสัมภาษณ์รายบุคคลตามมาตรประเมินค่า (rating scale) ผลการวิจัยแสดงว่า 1) มีความแตกต่างระหว่างเพศในค่านิยมทางประเพณีและชาติบ้านเมือง แต่ไม่แตกต่างกันทางศาสนา 2) มีความแตกต่างระหว่างระดับอายุและระดับการศึกษาในค่านิยมทางค่านิยมทางประเพณีและศาสนาแต่ไม่แตกต่างกันในทางชาติบ้านเมือง ในปี พ.ศ. 2521 นี้ สุนทร โกมิน ได้ศึกษาเรื่อง Some Empirical Evidence of Thai Value and personality โดยใช้ทฤษฎีและวิธีการของ M. Rokeach (1968, 1973) เป็นพื้นฐานในการศึกษากลุ่มตัวอย่างคนไทยจำนวน 2,469 คน จากอาชีพและดินที่อยู่ต่าง ๆ กัน ผลการวิจัยพบว่า 1) ค่านิยมประเภท Terminal ที่ได้รับการจัดลำดับที่สูงที่สุดจาก 20 รายการ คือ ความมั่นคงของประเทศชาติ ความสุขในชีวิตครอบครัว ความภาคภูมิใจในตัวเอง และความสำเร็จในชีวิต ส่วนความสุขสำราญ ความมั่งมีเงินทองและวัตถุ ได้รับการจัดอันดับไว้สุดท้าย โดยมีความแตกต่างระหว่างเพศและระหว่างดินที่อยู่ (ชนบท - ในเมือง) 2) ค่านิยมประเภท Instrumental ที่ได้รับการจัดลำดับที่สูงที่สุดจาก 23 รายการ คือ การเป็นตัวของตัวเอง รองลงไป คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมกัตถุญ และการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ส่วนความทะเยอทะยาน การทำงานหนักเพื่อบรรลุถึงจุดหมายได้รับการจัดลำดับไว้สุดท้าย โดยมีความแตกต่างระหว่างเพศน้อย

พ.ศ. 2523 ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา ได้วิจัยเรื่อง ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย เพื่อศึกษาลักษณะค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทยที่แสดงออกในเรื่อง การศึกษา อาชีพ ครอบครัว ศาสนา สังคมและชีวิต โดยเปรียบเทียบความแตกต่างตามตัวแปรอิสระ 7 ตัวแปร คือ เพศ ระดับการศึกษา ภูมิภาค การศึกษาของบิดาและมารดา อาชีพของบิดาและมารดา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ลักษณะค่านิยมที่เยาวชนให้ความสำคัญสูงสุด คือ ความมั่นคงปลอดภัย เป็นระเบียบและอนุรักษ์นิยม ส่วนความสนใจโดยมัยสดีได้รับความสำคัญน้อยที่สุด ในด้านค่านิยมและความคาดหวังมีมากที่สุดคือการสนองความต้องการพื้นฐานด้านความมั่นคงปลอดภัย ความเป็นระเบียบและการอยู่ดีกินดีของประชาชน ส่วนความช่วยเหลือสนับสนุนจากครอบครัวญาติมิตร สภาพแวดล้อมและโชคชะตาเยาวชนให้ความสำคัญและความคาดหวังน้อย

พ.ศ. 2525 นีออน กลิ่นรัตน์ วิจัยเรื่อง ค่านิยมและระบบค่านิยมของอาจารย์และ นักศึกษาในมหาวิทยาลัย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบค่านิยม จุดหมายปลายทางชีวิต วิถีปฏิบัติ ระหว่างนักศึกษาปีที่ 1 กรรมการนักศึกษาและอาจารย์ผู้บริหาร ตลอดจนศึกษาค่านิยมทางการ เมืองและทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาและอาจารย์ ผลการศึกษาพบว่า อาจารย์ให้ความสำคัญในค่านิยมส่วนบุคคลมากกว่ากลุ่มนักศึกษา ส่วนค่านิยมด้านการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ของอาจารย์ การนิยมการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นค่านิยมที่ได้รับการจัดลำดับสูงสุดเพียงลำดับเดียว ในขณะที่กลุ่มนักศึกษามีค่านิยมด้านนี้ในระดับสูง 5 ค่านิยม คือ โลกที่มีสันติสุข ความมั่นคงของ ประเทศ ความเสมอภาค การช่วยเหลือผู้อื่น และความรับผิดชอบเสรี

ในปีเดียวกันนี้ สุจริต เพียรชอบ ได้วิจัยเรื่อง คุณลักษณะของเยาวชนไทยที่พึงปรารถนา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาคุณลักษณะของเยาวชนไทยที่พึงปรารถนาตามความเห็น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา นักศึกษาวิทยาลัยครู ครู ผู้ปกครองนักเรียน และผู้นำชุมชนจากทุก ภาคของประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 3,000 คน คุณลักษณะที่ศึกษาประกอบด้วยคุณลักษณะด้านต่าง ๆ คือ ลักษณะท่าทาง ความคิด ลักษณะนิสัย มนุษยสัมพันธ์ อารมณ์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณี จริยธรรมและคุณธรรม ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะที่พึงปรารถนาในด้านต่าง ๆ กลุ่ม ตัวอย่างส่วนใหญ่ปรารถนาใหม่ในเยาวชนชายมากกว่าในเยาวชนหญิง ยกเว้นการเป็นผู้แต่งกาย สะอาดเรียบร้อย สุภาพ กิริยามารยาทดีการเป็นผู้มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อม อารี การเป็นผู้มีความละเอียดอ่อนซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติและศิลปะต่าง ๆ การเป็นผู้ ุตรหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย

นอกเหนือจากงานวิจัยในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ทางด้านการเมืองก็ได้มีผู้วิจัยไว้พอสมควร ดังที่ นีออน กลิ่นรัตน์ ได้ประมวลไว้ดังนี้

จำเนียร แสงสว่าง (2518) ได้ศึกษาทัศนคติ นิสิตชั้นปีที่ 4 คณะรัฐศาสตร์และ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า (1) มีความแตกต่าง ในทัศนคติต่อการเมือง บัณฑิตสังคม เศรษฐกิจระหว่างนิสิตรัฐศาสตร์ และนิสิตวิศวกรรมศาสตร์ ความเห็นของนิสิตรัฐศาสตร์มีแนวโน้มไปในแง่ของทวิภาคีมากกว่านิสิตวิศวกรรมศาสตร์ จะเห็นได้จากทัศนคติต่อการเมืองในประเด็นเกี่ยวกับการมีฐานทัพสหรัฐในประเทศไทย นิสิต วิศวกรรมศาสตร์ มีความรุนแรงในอันที่จะให้มีการถอนฐานทัพอเมริกันออกไปทันที มากกว่า

ความคิดเห็นของนิสิตรัฐศาสตร์ หรือทัศนคติต่อปัญหาสังคม เศรษฐกิจ ประเด็น เกี่ยวกับการเดินขบวน เพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของชาวนา ปรากฏว่า นิสิตรัฐศาสตร์ ไม่เห็นด้วยต่อการแสดงออก ของชาวนา มีจำนวนสูงกว่าความเห็นของนิสิตวิศวกรรมศาสตร์ นอกจากนี้ พบว่าเพศและภูมิภาค หลังชาติพันธุ์ของครอบครัวทำให้เกิดความแตกต่างระหว่าง นิสิตทั้งสองคณะ (2) เมื่อได้ใช้ สถานภาพการ เป็นผู้นำของ นิสิตมาเป็นตัวแปร ในการควบคุมแล้ว พบว่าลักษณะทั่วไปของ นิสิต รัฐศาสตร์ ที่เคยมีทัศนคติในแบบเป็นพวก เกาหลายไป พบว่าทัศนคติต่อการ เมืองหลายประเด็น นิสิตรัฐศาสตร์ ในกลุ่ม นิสิตผู้นำมีความคิดเห็นในแบบก้าวหนารุนแรง มากกว่านิสิตวิศวกรรมศาสตร์ หรือทัศนคติต่อปัญหาสังคม เศรษฐกิจพบว่า นิสิตในกลุ่มผู้นำของ นิสิตรัฐศาสตร์ มีความพอใจที่จะเห็น ชาวนา ได้เดินขบวนเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ มากกว่านิสิตวิศวกรรมศาสตร์ อนึ่งจากการวิจัย ได้ พบว่า ฐานะทาง เศรษฐกิจของครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดความแตกต่าง ของทัศนคติ

ไกรวุธ จิระบุตร (2520) ได้ศึกษาว่า นิสิตนักศึกษาไทย โดยส่วนรวมมีวัฒนธรรม ทางการเมือง เป็นแบบที่ อ่อนอานวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพียงใด ผลการศึกษาวิจัย พบว่า นิสิตนักศึกษาไทยโดยทั่วไป ส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มีความสำคัญในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความกระตือรือร้นสนใจ เข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง และมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบ ผลัดการในระดับต่ำ หรือไม่เป็นแบบ ผลัดการ นิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มีความสำคัญในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกระตือรือร้นสนใจ เข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางการเมืองการปกครองมากกว่า นิสิตนักศึกษาหญิง และมีทัศนคติทางการเมืองเป็น แบบ ผลัดการน้อยกว่า นิสิตนักศึกษาหญิง และ นิสิตนักศึกษา ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่ จะยังให้ความสำคัญในหน้าที่พลเมือง และความเชื่อมั่นในตัวเอง กับมีความกระตือรือร้นสนใจ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครองเพิ่มมากขึ้น แต่จะมีทัศนคติทางการเมือง เป็นแบบประชาธิปไตยและทัศนคติทางการเมือง แบบ ผลัดการลดลง และในสาขาวิชาสังคม ศาสตร์ นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มีความสำคัญในหน้าที่ พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีความกระตือรือร้นสนใจ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ทางการเมืองและการปกครองมากกว่า นิสิตนักศึกษา ในสาขาวิทยาศาสตร์ แต่กลับมีทัศนคติทาง การเมืองเป็นแบบ ผลัดการน้อยกว่า นิสิตนักศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์

มานะศรี ยงเจริญ (2522) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเข้าร่วมส่วนร่วมทางการเมืองของ นักศึกษาไทย โดยศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 ของมหาวิทยาลัย รามคำแหง ผลการวิจัยปรากฏว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ต่อไปนี้ (1) นักศึกษาชายเขามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่านักศึกษาหญิงในทุกกลุ่ม กิจกรรม (2) นักศึกษาที่มีอายุมากเขามามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยกว่ากลุ่มที่มีอายุน้อยใน กิจกรรมการประท้วงและการลงคะแนนเสียง (3) นักศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาเดิมสายอาชีพที่มี ส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่านักศึกษามีวุฒิการศึกษาเดิมสายสามัญในกิจกรรมการประท้วง การมีบทบาทในชุมชน การรณรงค์หาเสียง และทำงานไพบรรคและการสื่อข่าวทางการเมือง (4) นักศึกษาที่บิดาประกอบอาชีพอื่น ๆ มีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่ากลุ่มที่มีบิดารับราชการ ในกิจกรรมการประท้วง และการมีบทบาทในชุมชน (5) นักศึกษาที่มีค่าใช้จ่ายสูงเข้าร่วมใน ทางการเมืองมากกว่าที่มีค่าใช้จ่ายต่ำในกิจกรรมการประท้วง การรณรงค์หาเสียงและทำงาน ไพบรรคและการสื่อข่าวทางการเมือง (6) นักศึกษาที่มีความรู้ทางการเมืองสูง เข้าร่วม ทางการเมืองมากกว่านักศึกษามีความรู้ทางการเมืองต่ำในกลุ่มกิจกรรมการมีบทบาทในชุมชน การรณรงค์หาเสียงและการทำงานไพบรรค การสื่อข่าวทางการเมืองและการลงคะแนนเสียง

นอกจากนี้ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2525) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเมืองของ นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ในภาคต้น ปีการศึกษา 2524 เป็นนักศึกษาชาย 760 คน และ นักศึกษาหญิง 720 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า (1) ระดับความเข้าใจ เจตคติ และการมี ส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น มีระดับค่อนข้างสูง (2) ความ เข้าใจทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อจำแนกตามเพศ ชั้นปี สาขาวิชา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (3) เจตคติทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อจำแนกตามเพศ ชั้นปี สาขาวิชา ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัย สำคัญทางสถิติ (4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ จำแนกตามเพศ ชั้นปี สาขาวิชา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (5) ความ สัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจ เจตคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อจำแนกตามเพศ ชั้นปี สาขาวิชา แตกต่างไปจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ (6) สิ่งแวดล้อมมีผลต่อความเข้าใจ เจตคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (7) เมื่อหั่ง 3 ตัวแปร คือ เพศ

ชั้นปี สาขาวิชา มาร่วมกัน สามารถทำนายความเข้าใจ เจตคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นได้

จากผลงานวิจัยของ จำเนียร แสงสว่าง ให้ความเห็นว่านักศึกษาต่างคณะกันมีทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกัน นักศึกษาทั่วไปกับนักศึกษาที่เป็นผู้นำมีทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกัน และยิ่งไปกว่าเหตุและภูมิหลังต่าง กันทำให้นักศึกษามีทัศนคติแตกต่างกัน และผลงานวิจัยของ ไกรวุธ จิระบุตร ระบุว่านักศึกษาไทยโดยทั่วไปมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย และนักศึกษาชายมีทัศนคติแบบประชาธิปไตยมากกว่าหญิง ส่วนผลการวิจัยของ มานะศรี ยงเจริญ พบว่า เพศ อายุ ภูมิภาคการศึกษาเดิม อาชีพของบิดาและฐานะทาง เศรษฐกิจเป็นตัวแปรที่ทำให้ นักศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองแตกต่างกัน คล้ายคลึงกับผลการวิจัยของ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์

และจากแนวคิดทฤษฎีที่ว่า ค่านิยมมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรม น่าจะคาดได้ว่า ค่านิยมทางการเมืองควรมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย

การพัฒนาหลักสูตร และรูปแบบการสอน

1. การพัฒนาหลักสูตร

1.1 ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษา ใ้ใจความหมายของหลักสูตร ไว้แตกต่างกันออกไปตาม ทัศนะของแต่ละคน ซึ่ง สังค์ อุทรานันท์ ได้จัดแบ่งประเด็นสำคัญของการให้ความหมาย ของหลักสูตรตามทรรศนะนั้น ๆ ออกเป็น 8 ประเภท คือ

1. หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน
2. หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน
3. หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอน
4. หลักสูตร คือ สิ่งที่มีผลกระทบต่อหรือมุ่งหวังจะให้เด็กได้รับ
5. หลักสูตร คือ สื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำเด็ก ไปสู่จุดหมายปลายทาง
6. หลักสูตร คือ ขอบเขตอันระหว่างครูและนักเรียนและสิ่งแวดล้อม

ทางการเรียน

7. หลักสูตร คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ครู และ
สิ่งแวดล้อมทางการเรียน

8. หลักสูตรในความหมายอื่น ๆ (สังัด อุทรานันท์, 2527)

ตัวอย่างการให้ความหมายของหลักสูตรแต่ละประเภท มีดังนี้

ประเภทที่ 1 หลักสูตรคือรายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน

เวเซย์ (Weysey, 1973) ให้ความหมายของ

หลักสูตร ในระดับอุดมศึกษาว่าหมายถึงตัวเนื้อหารายวิชาต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง
กับเนื้อหาและรายวิชานั้น ๆ

กูค (Good, 1945) ให้ความหมายว่าหลักสูตรหมายถึง

หัวข้อรายวิชาต่าง ๆ ที่จัดเป็นหมวดหมู่เรียงลำดับจากง่ายไปหายากหรือหมายถึงประสบการณ์
ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาหรือหมายถึงเค้าโครงการการศึกษาที่วางไว้

ประเภทที่ 2 หลักสูตรคือมวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่เด็ก

ทาบ (Taba, 1962) ให้ความหมายว่าหลักสูตรคือ

การจัดมวลประสบการณ์ที่มีศักยภาพให้แก่ผู้เรียนโดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีวิธีการในการคิด
และการแสดงออก ตลอดจนมีพฤติกรรมเป็นที่พึงประสงค์ทั้งในและนอกสถานศึกษา

แกสเวลและแคมป์เบลล์ (Caswell and Campbell,

1935) ให้ความหมายว่า หลักสูตรคือสิ่งที่ประกอบควยประสบการณ์ทั้งหมดที่ผู้เรียนได้รับ

โดยการแนะนำของครู

ประเภทที่ 3 หลักสูตรคือกิจกรรมการเรียนการสอน

ทรัมป์และมิลเลอร์ (Trump and Miller, 1968)

ให้ความหมายว่า หลักสูตรคือการเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อจัดให้แก่
ผู้เรียนในโรงเรียน

กมล สุคประเสริฐ (2516) ให้ความหมายหลักสูตรที่

ครอบคลุมถึงกิจกรรมการเรียนการสอนว่า หลักสูตรมิได้หมายความแต่เพียงหนังสือหลักสูตรของ
กระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น แต่ยังมีมีความหมายถึงกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้แก่
เด็ก ซึ่งรวมถึงการสอนของครูต่อนักเรียนด้วย

ประเภทที่ 4 หลักสูตรคือสิ่งที่สังคมคาดหมายหรือมุ่งหวังจะให้เด็กได้รับ

ลาวาเทลลีและคอลลูนีส (Lavatelli and Kalsounis, 1972) ได้อธิบายว่า หลักสูตร โค้ด การเรียนและประสบการณ์ซึ่งโรงเรียนวางแผนที่ไว้สำหรับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์ของการศึกษา

ประเภทที่ 5 หลักสูตรคือสื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำเด็กไปสู่จุดหมายปลายทาง

ครุก (Krug, 1957) ให้ความหมายว่า หลักสูตร โค้ด คือสิ่งที่ประกอบควยสื่อกลางในการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ผลผลิตที่พึงปรารถนาทางการเรียน

ประเภทที่ 6 หลักสูตรคือข้อผูกพันระหว่างนักเรียนกับครูและสิ่งแวดล้อมทางการเรียน

แมคเคนซี (Mackenzie, 1964) ให้ความหมายว่า หลักสูตร เป็นข้อผูกพันระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่โรงเรียนเตรียมการไว้ตามทิศทางที่โรงเรียนประสงค์

ประเภทที่ 7 หลักสูตรคือกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ครู และสิ่งแวดล้อมทางการเรียน

เรแกนและเชฟเพิร์ด (Ragan and Shepherd, 1977) อธิบายว่า หลักสูตรนั้นนอกจากจะประกอบด้วยประสบการณ์ทุกชนิดของผู้เรียนที่โรงเรียนรับผิดชอบจัดขึ้นแล้ว ยังรวมถึงรายวิชาที่เปิดสอน เอกสารซึ่งบรรยายละเอียดของหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนซึ่งเป็นสื่อกลางของการถ่ายทอดหลักสูตร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโค้ด กระบวนการปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคนควย

คณะผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ของมหาวิทยาลัยนอร์ทเธอร์น อิลลินอยส์ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือ "กระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Reaction) ระหว่างครู นักเรียน และเนื้อหาสาระในส่วนที่เป็นงานทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูล หักกะและค่านิยม เพื่อจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้" (อ้างถึงใน สัจด์ อูหรานันท์, 2527)

ประเภทที่ 8 หลักสูตรในความหมายอื่น ๆ

โบแนชฌ (Beauchamp, 1981) มีความเห็นว่า

ความหมายของหลักสูตรมีอยู่ด้วยกัน 3 สถานะ คือ

1. ความหมายของหลักสูตร ในขอบเขตของศาสตร์สาขาหนึ่ง ซึ่งศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร วิธีการใช้หลักสูตรและวิธีการประเมินผลหลักสูตร

2. ความหมายของหลักสูตร ในขอบเขตของข้อกำหนดเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งหมายถึงเอกสารต่าง ๆ ที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายการเรียนการสอน รายละเอียดเนื้อหาสาระ และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อกำหนดด้านมาตรฐานและประเมินผลการเรียน รวมทั้งกำหนดการจัดการเรียนการสอน

3. ความหมายของหลักสูตร ในขอบเขตของกระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ซึ่งเป็นการเน้นกระบวนการและผลผลิตจากกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การจัดบุคลากร ทรัพยากรพัฒนาหลักสูตร ทรัพยากรใช้หลักสูตร และกระบวนการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

ไมเคิลลิส กรอสแมน และสกอต (Michaelis ; Grossman and Scott, 1967) ได้พรรณานว่า หลักสูตรควรจะรวมถึงหลักสูตรอำพราง (hidden curriculum) ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและทักษะ ซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่ได้ออกหมายหรือไม่ไดวางแผนไว้อย่างชัดแจ้ง

จากความหมายต่าง ๆ ความตระหนักของนักการศึกษาและนักพัฒนาหลักสูตรข้างต้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึงเอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ มาตรฐานสัมฤทธิ์ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญก้าวหน้าและพฤติกรรมไปในทิศทางที่ผู้พัฒนาหลักสูตรพึงประสงค์

1.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

โดยทั่วไปการพัฒนาหลักสูตรแต่ละหลักสูตรอาจจะมีองค์ประกอบของหลักสูตรแตกต่างกันไป จึงเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดรายชื่อว่าองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่

อะไรบางอย่าง อย่างไรก็ตาม สัจด์ อูหรานันท์ (2527) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1) ส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับหลักสูตร ได้แก่

1.1) จุดมุ่งหมาย แยกเป็น

1.1.1) จุดมุ่งหมายทั่วไป

1.1.2) จุดมุ่งหมายเฉพาะ

1.2) เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ แยกเป็น

1.2.1) ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา (Factual Information and Verbal Knowledge)

1.2.2) ความคิดรวบยอดและหลักการ (Concepts and Principles)

1.2.3) การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ (Problem Solving and Creativity)

1.2.4) ทักษะทางกาย (Motor Skills)

1.2.5) เจตคติและค่านิยม (Attitude and Values)

1.3) การประเมินผล

2) ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่น่าจะบรรจุไว้ในหลักสูตร ได้แก่

2.1) เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร

2.2) การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนการสอน

2.3) การเสนอแนะการใช้สื่อการเรียนการสอน

การเรียงลำดับหัวข้อในการพัฒนาหลักสูตรนั้น เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบทั้งสองส่วนข้างต้นแล้ว สัจด์ อูหรานันท์ ได้เสนอว่าควรมีลำดับดังนี้

1) เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร

2) จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะของหลักสูตร

3) เนื้อหาสาระและประสบการณ์

4) การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนการสอน

5) การเสนอแนะการใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิชาการในชุมชน

6) การประเมินผล

ในเรื่องรายละเอียดและการจัดสัดส่วนขององค์ประกอบทั้งหมด นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสม เพราะยังไม่มีทฤษฎีหรือหลักเกณฑ์ใด ๆ ยืนยันว่าในการพัฒนาหลักสูตรแต่ละหลักสูตรจะต้องมีรายละเอียดขนาดใดและมีสัดส่วนขององค์ประกอบอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด (Taba, 1962) แต่โดยทั่วไปแล้วการจัดหลักสูตรจะมีการเน้นที่แตกต่างกันไปตามระดับการศึกษา ในระดับอุดมศึกษานั้นหลักสูตรจะเน้นในเรื่องของเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปเพื่อรองรับเนื่อหาดังกล่าว

1.3 พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาหลักสูตร

สมิทร กุณานุกร (2523) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่าเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก การพัฒนาหลักสูตรให้เป็นหลักสูตรที่ดีมีคุณภาพ ผู้พัฒนาจึงต้องศึกษาข้อมูลหลาย ๆ ด้าน เพื่อนำมาเป็นรากฐานในการเลือกเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปในทิศทางที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมาย ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตรนั้น สัจดี อุทรานันท์ (2527) กล่าวว่าควรประกอบด้วยข้อมูลด้านต่าง ๆ เหล่านี้คือ

- 1.3.1 พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา
- 1.3.2 พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม
- 1.3.3 พื้นฐานด้านพัฒนาการของผู้เรียน
- 1.3.4 พื้นฐานด้านทฤษฎีการเรียนรู้
- 1.3.5 ธรรมชาติของความรู้

พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา

การมีความรู้และข้อมูลพื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา นอกจากจะช่วยให้ผู้พัฒนาหลักสูตรเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษาได้กว้างขวาง ถึกซึ้งและชัดเจนจนสามารถตั้งวัตถุประสงค์เลือกเนื้อหาและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในหลักสูตรให้สอดคล้องกันได้แล้ว ยังช่วยให้ผู้พัฒนาหลักสูตรได้แนวคิดใหม่ ๆ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะหรือเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาหลักสูตรอีกด้วย

ปรัชญาการศึกษาที่สำคัญ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มอนุรักษ์นิยม มีสาขาสำคัญ 2 สาขา ได้แก่ สาขาสารัตถนิยม และสาขา
ปรัสนิยม
2. กลุ่มเสรีนิยม มีสาขาสำคัญ 2 สาขา ได้แก่ สาขาพัฒนานิยม และสาขาปฏิรูป
นิยม

ปรัชญาสาขาสารัตถนิยม (Essentialism)

ปรัชญาการศึกษาสาขานี้จะยึดเนื้อหา (subject mater) เป็นสำคัญ เนื้อหา
ที่ปรัชญาสาขานี้ยอมรับเป็นเนื้อหาสาระที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีตจนจัดเป็นมรดกทาง
วัฒนธรรม จุดมุ่งหมายหลักของการจัดการศึกษาตามปรัชญาสาขาสารัตถนิยม จึงได้แก่ การให้
การศึกษาในสิ่งที่ป็นเนื้อหาสาระอันได้จกมรดกทางวัฒนธรรม การเรียนรู้เรื่องความเชื่อ
เจตคติและค่านิยมของสังคมในอดีต ตลอดจนการธำรงรักษาสิ่งต่าง ๆ ในอดีตไว้ ในด้าน
ผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนมีระเบียบวินัย รู้จักทำงานโดยใช้สติปัญญา
ไตร่ตรอง และเป็นผู้สืบทอดรักษาคูณมคคิตของสังคม

ปรัชญาสาขาปรัสนิยม (Perennialism)

ปรัชญาการศึกษาสาขานี้จะแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเน้นหนักใน
เรื่องของเหตุผล สติปัญญา ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง ลักษณะที่สองเกี่ยวกับศาสนา โดยการ
นำเรื่องของศาสนาเข้ามาสัมพันธ์กับเหตุผล จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาตามแนวปรัชญา
สาขานี้จึงได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติในเชิงของสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์ โดยมุ่งให้ผู้เรียน
รู้จักและทำความเข้าใจกับตนเองให้มากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา

ปรัชญาสาขาพัฒนานิยม (Progressivism)

ปรัชญาการศึกษาสาขานี้เชื่อว่าการศึกษจะต้องพัฒนาผู้เรียนในทุกด้านไม่เฉพาะ
แคด้านสติปัญญา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนพร้อมที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ปรับตัวได้ดี ดังนั้น
เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนจึงมุ่งเน้นเรื่องของปัจจุบันมากกว่าอดีตหรืออนาคต
ในด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของปรัชญาการศึกษาสาขานี้ คือมุ่งให้การศึกษาทุกด้านทั้งทาง

ร่างกาย อารมณ์ สังคม อาชีพและสติปัญญา การจัดการศึกษาคควรพิจารณาและส่งเสริมความสนใจ ความถนัดและลักษณะพิเศษของผู้เรียน เนื้อหาสาระที่จัดสอนควร เป็นประโยชน์ สัมพันธ์และ สอดคล้องกับชีวิตประจำวันและสังคมของผู้เรียนในมากที่สุด ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนใคร่จักตนเองและสังคม เพื่อ ประโยชน์ในการปรับตัวได้อย่างมีความสุข

ปรัชญาสาขาปฏิรูปนิยม (Reconstruction ism)

ปรัชญาการศึกษาสาขานี้มีจุดมุ่งหมายหลักว่า การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการปรับปรุง พัฒนาและสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ดีและเหมาะสมกว่า โดยที่การศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาสังคมที่เป็นอยู่และมุ่งพัฒนาสังคม มีการสร้างระเบียบใหม่ของสังคมจากพื้นฐานที่มีอยู่เดิม เพื่อเป็นรากฐานของประชาธิปไตย และจะต้องให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของสังคมควบคู่ไปกับความสำคัญ ของตนเอง

พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม

ทาบา (Taba, 1962) ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนาหลักสูตร เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งด้านอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนความก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แม้จะยังไม่มียุติในเรื่องการนำผลการศึกษาและผลการวิเคราะห์ สังคมและวัฒนธรรมไปใช้ในการจัดการศึกษาแก่ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็สะท้อน ให้เกิดความเคลื่อนไหวในอันที่จะจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงนั้น และเนื่องจาก วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของ ระเบียบสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึก ความคิด ความเชื่อของสมาชิกในสังคม ในฐานะที่การศึกษาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมได้ การจัดการศึกษาให้ใดผลจึงจะต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมเดิมควบคู่ไปกับความ เปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ด้วย เพราะการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งจะมีผลกระทบไปถึงการเปลี่ยนแปลง อื่นอย่างหนึ่งเสมอ ผลจากการวิเคราะห์สังคมนั้นพบว่า บทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาที่สำคัญคือ เป็นแหล่งเสริมความรู้ให้สังคม เป็นแหล่งฝึกทักษะทางวิชาการ เป็นแหล่งจำลองสถานการณ์ชีวิต ทั้งชีวิตทั้งในมานและนอกมาน ตลอดไปถึงค่านิยมและศาสนา สถานศึกษาจึงเป็นสถานที่ที่มี อิทธิพลพื้นฐานต่อระบบสังคม เป็นแหล่งเสริมชีวิตที่ดี วัตถุประสงค์สำคัญของการจัดการศึกษา

จึงเป็นไปเพื่อกำหนดค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดซึ่งระบุไว้ในหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย

ลักษณะสังคมไทยที่สำคัญ ๆ นั้น สุภัตรา สุภาพ (2518) ได้สรุปไว้ว่า

- 1) สังคมไทยโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นสังคมเกษตร จึงมีวิถีความเป็นอยู่อย่าง ๆ มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน
- 2) ชอบยึดขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นหลัก มักไม่ยอมรับความคิดใหม่ ๆ ที่ขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม เว้นแต่พวกที่มีการศึกษาหรือพวกที่อยู่ในสังคมเมือง ซึ่งได้รับอารยธรรมและวัฒนธรรมใหม่ อาจรับความเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า
- 3) สภาพของประชากรโดยทั่วไปไม่มีการศึกษาคำ โดยเฉพาะชาวชนบท ทั้งนี้เพราะฐานะยากจน
- 4) เป็นสังคมที่มรดกชนชั้น นิยมเงินตรา ยกย่องอำนาจ ยกย่องความเป็นเจ้าคนนายคน และยกย่องผู้อาวุโส

นอกเหนือจากลักษณะสำคัญดังกล่าวข้างต้นแล้ว สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2525) ยังสรุปลักษณะสังคมไทยไว้ ดังนี้

- 1) สังคมไทยเป็นสังคมเอกราชไม่เคยตกอยู่ใต้อาณัติของประเทศที่ล่าอาณานิคม แต่ถึงอย่างไรสังคมไทยก็ยังมีปัญหาความเศรษฐกิจและสังคมอยู่
- 2) สังคมไทยเป็นสังคมที่รวมอำนาจไว้ส่วนกลาง อำนาจบริการปกครองประเทศมีลักษณะอยู่ที่ส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่
- 3) สังคมไทยเป็นสังคมของระบอบราชการที่เข้มงวด การปฏิบัติราชการมีกฎเกณฑ์ระเบียบ ขอบบังคับมาก ทำให้การปฏิบัติงานล่าช้าและขาดประสิทธิภาพ
- 4) สังคมไทยเป็นสังคมที่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์
- 5) สังคมไทยเป็นสังคมที่รักความสงบ ไม่รังเกียจศาสนาอื่นและชนชาติอื่น

ลักษณะวัฒนธรรมไทย อานนท์ อภิภากริม (2517) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยไว้ สรุปได้ดังนี้

- 1) การทำบุญและการประกอบกุศล ด้วยเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่นิยมความเชื่อเรื่อง กฎแห่งกรรมและสังสารวัฏ จึงนิยมทำบุญและประกอบกุศลกันโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะ

สาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อหวังความสุขทางใจ และเพื่อสะสมกรรมดีในปัจจุบันเพื่อประโยชน์สุขในอนาคต

2) พิธีกรรม การปฏิบัติวัฒนธรรมโดยทั่วไปของคนไทยมักแสดงออกใน 2 ทาง คือ งานพิธี (ceremonies) ได้แก่ พิธีกรรมที่แสดงถึงความมีหน้ามีตาหรือเพื่อแสดงถึงสถานภาพในสังคมของเจ้าภาพ กับพิธีการ (rites or rituals) ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ในกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง

3) ความสนุกสนาน เนื่องจากคนไทยมีค่านิยมในเรื่องความสนุกสนาน ดังนั้น การปฏิบัติวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทย จึงมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสนุกสนานอยู่เสมอ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับความรู้เรื่องสังคมวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

พ.ศ.หญิง ผะอบ โปะษะกฤษณะ (2528) ได้อ้างถึงคำกล่าวของพระยาอนุมานราชธนในเรื่องของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มีมนุษย์มีได้นำติดตัวมาแต่กำเนิด สิ่งนั้นต้องเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากในกลุ่มนั้น การยอมรับนั้นต้องยอมรับว่าดีและทานยังให้ขออีกว่าต้องไม่หลงวัฒนธรรมของตนอย่างไมลุ่มหลุมตา เมื่อพิจารณาจากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อต่อสู้กับธรรมชาติรอบกายให้ เกิดความสุขในการดำรงชีวิต ทั้งทางกายและทางใจ สิ่งที่ดีที่คนนั้นยอมรับต้องอาศัยเวลาและทดลองกันจนเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดีสำหรับกลุ่มของตนจึงสืบทอดกันต่อมา สิ่งใดที่ไม่เหมาะสมไม่ดีสำหรับสมัยนั้นก็ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ การศึกษาวัฒนธรรมที่ถูกต้องจึงนอกจากจะศึกษาความเป็นมาของเรื่องราวในอดีตแล้ว ยังจะต้องศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันประกอบเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย

พิทยา สายหู (2526) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความรู้เรื่องสังคมวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. การหมดสิ้นไปของโครงสร้างสังคมไทยแบบประเพณีเดิม สังคมไทยแต่เดิมนี้มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช มีการแบ่งชนชั้นวรรณะเป็นเจ้านาย ขุนนาง ไพรทาส แต่สังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันในการเลือกดำเนินชีวิต สิทธิประโยชน์ที่แตกต่างกันนั้น เป็นไปตามบทบาท

และสถานภาพของบุคคลตามหน้าที่การงาน ไม่ใช่สิทธิประโยชน์ตามกลุ่มหรือชั้นสังคม โครงสร้างของสังคมไทยปัจจุบันจึงต้องถือว่า ได้เปลี่ยนไปจากสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยสิ้นเชิง ในส่วนที่กำหนดการแบ่งประเภท แบ่งชั้นของคนในเรื่องความสัมพันธ์ด้านการบริหาร การปกครอง

2. ปัจจัยใหม่ที่กำหนดโครงสร้างสังคมไทยในปัจจุบันได้แก่

2.1 ผลทางด้านวัฒนธรรม แต่เดิมไทยได้ติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาติเพื่อนบ้านทางแถบเอเชียและได้เลือกรับลักษณะวิธีการของวัฒนธรรมอันเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่ง ในแต่ละยุคแต่ละสมัยเสมอ จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเริ่มรับวัฒนธรรมที่รับจากชาติตะวันตกเรื่อยมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม วัฒนธรรมที่รับจากชาติตะวันตกนั้นมีเพียงแต่สิ่งของเครื่องใช้ วัฒนธรรมนิยมประเพณี การศึกษา และระบอบการปกครองเท่านั้น แต่ยักรวมถึงวัฒนธรรมทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและมนุษยชาติ จึงเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยจากแบบประเพณีมาเป็นแบบปัจจุบัน

2.2 ผลทางด้านเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับผลทางวัฒนธรรม คือเดิมเมื่อไทยติดต่อกับชาวยุโรปกับชนชาติตะวันตกด้วยกันก็จะมีวิธีการค้าของไทยแบบประเพณีที่หลวงมีสิทธิผูกขาด การซื้อขายสินค้าแต่ผู้เดียว แต่ต่อมาเมื่อไทยเริ่มค้าขายกับชนชาติตะวันตก วิธีการค้าเปลี่ยนไปเป็นเงื่อนไขการค้าแบบเสรี ทำให้เกิดการขยายเศรษฐกิจแบบอาณานิคม กล่าวคือ การผลิตสินค้าของไทยจะต้องมีระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมของโลกตะวันตกเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ นอกจากนั้นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการขยายตัวทางอาชีพ อำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งเคยอยู่ในชั้นเจ้านายและขุนนางหลุดไปเป็นของเอกชนที่เป็นพ่อค้า นักการเงิน นักการธนาคารและนักการอุตสาหกรรม ทำให้โครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลงไปในแง่ที่มีชนชั้นใหม่ของสังคมเพิ่มขึ้น ซึ่งจัดว่าเป็นชนชั้นสูงด้วยฐานะทางเศรษฐกิจและมีอำนาจในนานเมืองร่วมกับกลุ่มผู้บริหารประเทศ

2.3 ผลทางด้านการบริหารปกครอง สืบเนื่องจากการล่าอาณานิคมของชาติทางตะวันตก ทำให้ไทยต้องรับวิธีการบริหารประเทศให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ของโลกเพื่อรักษาเอกราช การใช้วิธีบริหารและปกครองตามแนวทางของชาติตะวันตกมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสิทธิอำนาจและความสัมพันธ์ในระหว่างผู้บริหารอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ได้ก่อให้เกิดลักษณะความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในแบบอย่างการปกครอง แบบชาติที่มี

เอกภาพด้วยรัฐบาลกลาง ประชาชนทุกคนมีฐานะเป็นพลเมืองของประเทศที่เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าสภาพของสังคมและวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันนี้ถึงแม้จะมีพื้นฐานและความสัมพันธ์เนื่องกับอดีต ซึ่งยังคงลักษณะภายนอกไว้มากมาย เช่น เป็นสังคมเกษตร เน้นถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ มีประเพณีต่าง ๆ เช่น บวชนาค แต่งงาน ฯลฯ แต่รายละเอียดและโครงสร้างภายในหลายอย่างของสังคมวัฒนธรรมไทยได้เปลี่ยนไปมากแล้วตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะผลจากการยอมรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกด้วยสถานการณ์บังคับในสาม (1) วัฒนธรรมที่สืบเนื่องกับวิชาการของตะวันตกที่เป็นวิทยาศาสตร์และประยุกต์วิทยา (เทคโนโลยี) (2) ระบบเศรษฐกิจแบบอาณานิคมของประเทศอุตสาหกรรม (3) การจัดการบริหารการปกครองของประเทศสมัยใหม่แบบประชาธิปไตย

พื้นฐานด้านพัฒนาการของผู้เรียน

คำว่า พัฒนาการในทางจิตวิทยา หมายถึง "กระบวนการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางบวก ซึ่งได้แก่ความเจริญเติบโตองงามและทางลบ ได้แก่ ความเสื่อม" (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2517) การจัดลำดับขั้นของการพัฒนานั้น อาจจัดได้หลายแนวตามความสนใจของนักจิตวิทยาแต่ละกลุ่ม เช่น เปียเจต์ (Piaget) ศึกษาพัฒนาการในแง่สติปัญญา เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะศึกษาพัฒนาการในแนวใด ลำดับขั้นของพัฒนามาจะต้องสัมพันธ์กับลักษณะพฤติกรรมที่พัฒนาตามวัยเสมอ เฮิร์ลอค (Hurlock, 1959 อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2517) ได้แบ่งกลุ่มมนุษย์วัยต่าง ๆ ดังนี้

วัยก่อนคลอด	ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิถึงคลอด
วัยทารกแรกเกิด	ตั้งแต่เกิดถึงสัปดาห์ที่ 2
วัยทารกตอนปลาย	ตั้งแต่สิ้นสุดสัปดาห์ที่ 2 ถึงสิ้นสุดที่ 2
วัยเด็กตอนต้น	ตั้งแต่ 2 - 6 ขวบ
วัยเด็กตอนปลาย	ตั้งแต่ 6 - 10 ขวบ หรือถึง 12 ขวบ
วัยก่อนวัยรุ่น	ตั้งแต่ 10, 12 - 13, 14 ขวบ
วัยรุ่น	ตั้งแต่ 13, 14 - 21 ปี
วัยผู้ใหญ่ตอนต้น	ตั้งแต่ 20 - 40 ปี
วัยกลางคน	ตั้งแต่ 40 - 60 ปี
วัยชรา	60 ปีเป็นต้นไป

โดยทั่วไปอายุของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา มักจะอยู่ในระหว่าง 17 - 21 ปี ซึ่งจัดเป็นระยะวัยรุ่น พัฒนาการของคนในวัยนี้กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะอารมณ์ เป็นวัยที่มีอารมณ์อ่อนไหวแปรปรวนแปรไต่กาย การควบคุมอารมณ์ยังไม่มั่นคง จึงมักมีการแสดงออกทางอารมณ์อย่างรุนแรง

2. พฤติกรรมสังคม หอใจที่จะรวมกลุ่มและร่วมงานกับเพื่อนในวัยเดียวกันมากกว่ากับบุคคลต่างวัย การรวมกลุ่มจะมีการสร้างค่านิยม ความเชื่อ ความสนใจและความผูกพันในกลุ่มของตน จึงควรจัดกิจกรรมหรือชมรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการเข้ากลุ่มและการเรียนรู้พฤติกรรมสังคมให้แก่เด็กวัยนี้

3. การเลือกอาชีพ วัยนี้โตพอที่จะรู้ถึงความสำคัญของการมีอาชีพและเริ่มเข้าใจว่าอาชีพเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และชี้ให้เห็นว่าการเติบโตเป็นผู้ใหญ่แต่การตัดสินใจเลือกอาชีพของเด็กวัยนี้ อาจยังสับสนวุ่นวายอยู่บ้าง เพราะเขาอาจยังไม่เข้าใจตนเองดีพอ ฉะนั้นการแนะแนวจึงเป็นสิ่งจำเป็น

4. ความต้องการทางจิตใจ ความต้องการที่เด่น ๆ ของวัยรุ่น ได้แก่

4.1 ความต้องการอิสระ เป็นตัวของตัวเอง

4.2 ความต้องการมีตำแหน่งหน้าที่ ต้องการการยกย่องทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเพื่อนรวมกลุ่ม

4.3 ความต้องการมีประสบการณ์แปลก ๆ ใหม่ ๆ ชอบทดลองและชอบฝ่าฝืนกฎระเบียบ

4.4 ความต้องการเข้ากลุ่ม มีพวกพ้อง เพื่อความอบอุ่นใจ และเพื่อการได้รับการยกย่อง

4.5 ความต้องการความรู้ที่มั่นคง ปลอดภัย

4.6 ความต้องการความถูกต้อง ยุติธรรม

4.7 ความต้องการความงดงามทางร่างกาย

5. ความสนใจ

ความสนใจของวัยรุ่นยังมีขอบข่ายกว้างขวาง เพราะเป็นระยะที่เด็กยังไม่เข้าใจตัวเองนัก ความสนใจจึงมักขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ หลายประการ เช่น บุคลิกภาพ ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ฯลฯ แต่ความสนใจร่วมของวัยรุ่นส่วนใหญ่ ได้แก่

5.1 สนใจการศึกษา

5.2 สนใจช่วยเหลือบุคคลอื่น โดยเฉพาะบุคคลที่เห็นว่าได้รับความลำบากและไม่ได้รับความยุติธรรม

5.3 สนใจกิจกรรมสร้างสรรค์

5.4 สนใจวัฒนธรรมประเพณี "ระยะนี้เด็กเริ่มสามารถเข้าใจและมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีที่มีความสำคัญต่อบุคคลและต่อสังคมส่วนรวมอย่างไร การให้ความรู้ความเข้าใจและชักจูงเด็กให้ถูกทาง จะสร้างบุคคลที่รู้จักและสจวนวัฒนธรรมประเพณี" (ศรีเรือน แกวกังวาล, 2517)

5.5 สนใจศาสนา ปรัชญา อุดมคติ

5.6 สนใจมีเพื่อนสนิททางเพศ

6. การนับถือวีรบุรุษ

เป็นความต้องการเปลี่ยนแปลงทัศนนิยมชมชอบ เพราะต้องการรู้จักตนเองมากขึ้น และเพื่อแสวงหาแบบอย่างในการดำเนินรอยตามแนวทางที่ถูกต้องเพื่อดำเนินชีวิตอย่างผู้ใหญ่

การปฏิบัติตนของผู้ใหญ่ต่อเด็กวัยนี้ ควรมีลักษณะดังนี้

- 1) ให้ความมั่นคง อบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจอย่างจริงจังและจริงใจ การอบรมแนะนำสั่งสอนต่องเป็นไปอย่างละมุนละม่อม มีเหตุผล
- 2) ต้องยอมรับความแตกต่างของเด็กแต่ละคน ไม่เปรียบเทียบขอดีขอเด่นของเด็ก
- 3) เปิดโอกาสให้เด็กได้ระบายความต้องการหรือความรู้สึกนึกคิดอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้เด็กมีความรู้สึกกดดันและเคร่งเครียดมากเกินไป
- 4) เปิดโอกาสให้เด็กได้ตัดสินใจทำอะไรด้วยตนเอง แก้ปัญหาด้วยตนเองบ้าง เป็นครั้งคราว เพื่อสนองความต้องการ เป็นอิสระเสรี

- 5) ให้โอกาสจ่ายใช้สอยหรือทำงานทำให้เห็นค่าของเงิน
- 6) ให้รับทราบข้อเท็จจริงเรื่องเพศ เปิดโอกาสให้สัมผัสกันสภาพกับเพื่อนต่างเพศในขอบเขตที่เหมาะสม (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2517)

พื้นฐานด้านทฤษฎีการเรียนรู้

ทาบ (Taba, 1962) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ในฐานะของพื้นฐานการจัดหลักสูตรไว้สรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้มีหลายทฤษฎี แต่เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่าทฤษฎีทุกทฤษฎีเกิดขึ้นจากแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมและภาวะความเป็นมนุษย์ 2 แนวคือ

- 1) แนวคิดด้านสมรรถภาพ แนวคิดนี้เชื่อว่าสมรรถภาพของมนุษย์ในด้านเหตุผล ความจำ ความคิดและจินตนาการ เป็นสิ่งที่หามาได้โดยการฝึกฝน
- 2) แนวคิดด้านรบบพลังงาน แนวคิดนี้เชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราเกิดขึ้นเป็นระบบ เมื่อระบบหนึ่งถูกกระตุ้นจะมีผลไปสู่ระบบการตอบสนอง การลงใจ อารมณ์และกระบวนการทางเหตุผล

จากแนวคิดพื้นฐาน 2 ด้านนี้ นำไปสู่การสร้างทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่าง ๆ ซึ่งแยกเป็นกลุ่มทฤษฎีหลักได้ 3 กลุ่ม คือ

1) Theory of mental discipline

เป็นทฤษฎีที่มุ่งพัฒนาคนโดยไม่คำนึงถึงเรื่องของแรงจูงใจหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่มุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาจิตใจ เรื่องการคิดหาเหตุผลและเชื่อว่าการฝึกฝนจะพัฒนาการเรียนรู้ได้

2) The associationist or behavioral theory

เป็นทฤษฎีที่มุ่งแนวคิดว่าความต้องการทางกายภาพและชีวภาพเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์คือระบบเครื่องรับ (receptors) ได้แก่ การรับรู้ทางประสาทรับรู้ ระบบเครื่องนำความรู้สู่ไคประสาท (neurons) ระบบสะพานต่อเนื่อง (switching) ได้แก่ สมองกับตัวเชื่อมโยงและระบบการตอบสนอง (effectors) ได้แก่ กล้ามเนื้อและต่อมต่าง ๆ ส่วนการเรียนรู้นั้นเป็นพฤติกรรมหนึ่ง บุคคลจะเรียนรู้โดยการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ถ้าสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้าถูกควบคุมด้วยการตอบสนองที่ถูกต้องเพียง

ครึ่งหนึ่งแล้วหากมีสถานการณ์เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกัน การตอบสนองในลักษณะเดิมย่อมจะเกิดขึ้นอีก

3) The cognitive theory

ทฤษฎีเน้นเรื่องการหยั่งเห็น (insight) สติปัญญา (intelligence) และการจัดลำดับรวบรวมความคิด (organization)

ทฤษฎีการเรียนรู้มีอิทธิพลต่อการกำหนดเนื้อหาวิชา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการจัดสภาพการเรียนรู้ ดังนั้นการกำหนดหลักสูตรจึงต้องคำนึงควบคู่ไปกับทฤษฎีการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมเข้าใจพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอน 14 ประการ คือ

- 1) การจัดเนื้อหาการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้เรียน
- 2) การมุ่งใจเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้
- 3) การมุ่งใจเป็นเรื่องจำเป็นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมอบหมายให้ผู้เรียน

ทำงานที่ยาก ๆ

- 4) การเสริมแรงโดยการให้รางวัลจะได้ผลมากกว่าการลงโทษ
- 5) การเรียนโดยการสร้างแรงจูงใจภายในดีกว่าการสร้างแรงจูงใจภายนอก
- 6) การสอนให้ผู้เรียนอดทนต่อความล้มเหลวเป็นการสร้างประสบการณ์ที่ดีต่อ

ชีวิตจริง

- 7) การคำนึงถึงความต้องการส่วนบุคคลจะช่วยให้การกำหนดจุดมุ่งหมายตรงต่อ

ความต้องการและความจริง

- 8) การรับรู้หลังของผู้เรียนช่วยให้เข้าใจต่อการสอน
- 9) การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมย่อมทำให้ผู้เรียนพอใจ
- 10) การใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีความหมายย่อมดีกว่าและน่าเรียนรู้กว่า

การใช้สื่อการสอนอย่างไม่มีความหมาย

- 11) หักกะเกิดขึ้นได้จากการฝึกฝน
- 12) การเรียนรู้ทั้งในแง่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จจะช่วยให้

ผลการเรียนรู้ดีขึ้น

- 13) การถ่ายโยงการเรียนรู้จะดีขึ้น ถ้าผู้เรียนได้ค้นพบความสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีประสบการณ์ในการประยุกต์หลักการต่าง ๆ ด้วยตนเอง
- 14) การรำลึกถึงสิ่งที่เคยลืมไปแล้วจะช่วยไหลจดจำสิ่งนั้นได้อีกเป็นเวลานาน

ธรรมชาติของความรู

สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาในการจัดการเรียนการสอนและการจัดหลักสูตร คือ การที่ไม่รู้ว่า จะจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร ความรู้อะไรเป็นความรู้ที่เหมาะสมที่สุด และเราจะพัฒนากระบวนการทางจิตใจได้อย่างไร ทาบ (Taba, 1962) จึงได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การจัดเนื้อหาต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้นั้น ควรคำนึงว่าเป็นเนื้อหาที่สามารถช่วยผู้เรียนได้ ทำหรือเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้นกว่าเดิม การจัดเนื้อหาแต่ละวิชาจึงควรคิดถึงระดับต่าง ๆ ของความรู้ ดังนี้

- 1) กระบวนการและข้อเท็จจริงเฉพาะอย่าง
- 2) แนวคิดเบื้องต้น
- 3) มโนคติ
- 4) ระบบการคิด

นอกจากระดับของความรู้ดังกล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเพิ่มเติมได้แก่

- 1) เอกภาพในการจัดรายวิชาในสถาบันการศึกษา
- 2) พื้นฐานมโนคติใหม่ ๆ
- 3) ขอบเขตของเนื้อหาที่ครอบคลุมข้อเท็จจริง
- 4) ลำดับการเรียนรู้
- 5) การบูรณาการความรู้

1.4 ความหมายและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

1.4.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรอาจแยกความหมายได้เป็น 2 ประการดังนี้

- 1) การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้น
- 2) การจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็น

พื้นฐานอยู่เลย (สังัด อูหรานันท์, 2527)

นอกจากความหมาย 2 ประการข้างต้นแล้ว เชเลอร์และ
อเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974) ยังอธิบายเพิ่มเติมว่าความหมาย
ของการพัฒนาหลักสูตรนั้นยังรวมไปถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย

1.4.2 กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตร

นักพัฒนาหลักสูตรได้เสนอแนะกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตร
ไว้อย่างคลึงกัน เช่น

ไทเลอร์ (Tyler, 1950) ได้ตั้งคำถามเพื่อเป็นแนวทางใน
การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรไว้ 4 ข้อ คือ

1. มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่สถานศึกษา
ต้องการให้ผู้เรียนได้รับ
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่จะทำให้บรรลุ
วัตถุประสงค์เหล่านั้น
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพ
ได้อย่างไร
4. จะพิจารณาได้อย่างไรว่าวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นได้

บรรลุแล้ว

จากคำถามเหล่านี้จึงสรุปได้ว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ต้องดำเนินไปดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์
2. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับ

วัตถุประสงค์

3. คัดเลือกวิธีจัดประสบการณ์การเรียนรู้

4. กำหนดแนวทางและวิธีการวัดและประเมินผล

ทาบ (Taba, 1962) เสนอแนะขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

ไว้ 7 ขั้นตอน คือ

1. สำรวจสภาพปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ

ของสังคม

2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาตามความต้องการของ

สังคม

3. คัดเลือกเนื้อหาสาระ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ตรงต่อ

ความต้องการของสังคมและตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4. จัดลำดับเนื้อหาสาระ

5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะนำมาเสริมเนื้อหา

สาระให้สมบูรณ์ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

6. จัดระเบียบและลำดับขั้นตอนประสบการณ์การเรียนรู้

นำมาเสริมเนื้อหา

7. กำหนดเนื้อหาและประสบการณ์ที่ต้องการประเมินผล

กำหนดเกณฑ์และวิธีการประเมินผล

สังกัด อหรรันท์ (2527) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนา

หลักสูตรไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย

3. การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระ

4. การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล

5. การนำหลักสูตรไปใช้

6. การประเมินผลการใช้หลักสูตร

7. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

จากตัวอย่างกร บวนการพัฒนาหลักสูตรข้างต้น สรุปได้ว่าในการพัฒนาหลักสูตรจะตองมีขั้นตอนหรือกร บวนการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

1. เก็บรวบรวม ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตร
2. กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดยพิจารณาจากข้อมูลพื้นฐาน
3. กำหนดเนื้อหาสาระและประ สบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
4. กำหนดแนวทางและวิธีการวัดและประ เเมินผล เพื่อจะได้ทราบว่าผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ เพียงใด
5. ตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เพื่อประเมินคุณภาพขั้นต้นของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นว่ามีข้อบกพร่องอย่างไร หรือไม่ เพื่อจะได้ปรับปรุงข้อบกพร่องนั้น ๆ ก่อนนำไปทดลองใช้
6. ทดลองใช้หลักสูตร
7. ประเมินผลหลักสูตร เป็นการตรวจสอบขั้นสุดท้ายว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้นสามารถนำไปใช้จริงได้ดีหรือไม่ เพียงใด
8. ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เป็นการนำผลจากการประเมินขั้นสุดท้ายมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่สร้างขึ้นมาใหม่คุณภาพมากขึ้น

1.5 การกำหนดรูปแบบหลักสูตร

1.5.1 องค์ประกอบสำคัญของการกำหนดรูปแบบหลักสูตร

การกำหนดรูปแบบหลักสูตร ของแต่ละสังคม แต่ละยุค แต่ละสมัยย่อมแตกต่างกันไปตามความคิด ความเชื่อและความจำเป็น การกำหนดรูปแบบหลักสูตรแต่ละครั้งจึงตองพิจารณาจากองค์ประกอบสำคัญเหล่านี้ คือ

- 1) เป้าหมายและจุดมุ่งหมายทางการศึกษา (purposes and goals of education)
- 2) แหล่งที่มาของวัตถุประสงค์ทางการศึกษา (sources of objectives)

- 3) ลักษณะนิสัยของผู้เรียน (characteristic of learners)
 - 4) ธรรมชาติของกระบวนการเรียนรู้ (nature of the learning process)
 - 5) ลักษณะของสังคม (types of society to be served)
 - 6) ธรรมชาติของเนื้อหาวิชา (nature of knowledge)
- (J. Galen Saylor, 1981)

1.5.2 ขั้นตอนในการกำหนดรูปแบบหลักสูตร

เชลเลอร์ (1981) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการกำหนดรูปแบบหลักสูตรไว้ว่า ในกระบวนการวางแผนด้านพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องหลัก ๆ อยู่ 4 เรื่องด้วยกัน คือ

- 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายหลัก พิสัยและวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ซึ่งได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
 - 2) วางแผนออกแบบหลักสูตรที่ไม่ขัดกับจุดมุ่งหมายหลัก พิสัย และวัตถุประสงค์ทางการศึกษา
 - 3) กำหนดวิธีการจัดการเรียนการสอน การนำหลักสูตร ไปใช้
 - 4) วางแผนประเมินหลักสูตร
- จากเรื่องหลัก 4 เรื่องข้างต้น เชลเลอร์ได้แยกออกมาเป็นขั้นตอนการออกแบบหลักสูตร 6 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) เลือกองค์ประกอบพื้นฐานที่สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายหลักและพิสัยทางการศึกษา องค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ได้แก่ องค์ประกอบทางจุดมุ่งหมายและความจำเป็นของสังคม ผู้เรียนและกระบวนการเรียน ตลอดจนสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
- 2) การตรวจสอบและกำหนดจุดมุ่งหมายย่อยของพิสัยทางการศึกษา ได้แก่ การนำจุดมุ่งหมายหลักทางการศึกษา มาแยกย่อยให้เป็นจุดมุ่งหมายที่นำไปสู่ศักยภาพของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น จุดมุ่งหมายหลักของการจัดการประถมศึกษา ได้แก่ การจัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะไปด้งการศึกษาในระดับสูงขึ้น ในกรณีนี้ก่อนออกแบบหลักสูตรต้องพิจารณา

ว่าทักษะใดบ้างที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาขึ้นไปถึงระดับนั้น ซึ่งในที่นี้ได้แก่การกำหนดจุดมุ่งหมายย่อยลงไปเป็นทักษะทางการอ่าน การเขียน การตั้งคำถาม การรวบรวมรายละเอียด และทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็น เป็นต้น

3) ตรวจสอบรูปแบบที่เป็นไปได้ของโอกาสทางการเรียนขั้นตอนนี้เป็นการหลอมระหว่างความคิดค้นที่ได้จากการระดมสมองกับพฤติกรรมจริงที่เป็นไปได้ ตัวอย่างเช่น ในโรงเรียนมัธยมศึกษา นักออกแบบหลักสูตรมุ่งหวังที่จะพัฒนาความสนใจเฉพาะด้านของผู้เรียน โดยหวังอาศัยพฤติกรรมส่วนตัวของผู้เรียนและแหล่งอ่านความสะดวกจากโรงเรียนและสังคม แต่อาจมีข้อจำกัดที่ทำให้ความมุ่งหวังนั้นไม่สำเร็จ ได้แก่ การขาดแหล่งอำนวยความสะดวกในสังคม ความไม่คล่องตัวด้านข่าวสารสาธารณะ และปัญหาด้านวิทยาการในชุมชน เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรจึงจำเป็นต้องพิจารณาวิเคราะห์รายละเอียดของโอกาสทางการเรียนที่จะพัฒนาและรูปแบบหลักสูตรที่จะกำหนดขึ้น ส่วนใหญ่แล้วการจัดการศึกษาที่มีความจำกัดเช่นนี้ มักจัดเป็นการเรียนในระยะสั้นในสาขาศิลปหัตถกรรม อุตสาหกรรม-ศิลป์ คณิตศาสตร์ ศิลปะ และภาษาต่างประเทศ

4) ออกแบบรูปแบบต่าง ๆ ของหลักสูตรที่เหมาะสมเพื่อเลือกในขั้นตอนต่อไป เมื่อกำหนดพิสัย จุดมุ่งหมายย่อย หลักการต่าง ๆ และแบบการจัดการเรียนการสอนที่ว่าจะเป็นไปได้แล้ว กลมนี้กว้างแถมก็พร้อมที่จะออกแบบหลักสูตรหลาย ๆ แบบให้สอดคล้องกับสิ่งเหล่านี้ เช่น การออกแบบหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หากจุดมุ่งหมายหลักทางการศึกษามีขึ้นเพื่อเตรียมผู้เรียนในการศึกษาต่อ รูปแบบของหลักสูตรก็ควรเป็นหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา แต่ถ้ามุ่งหวังให้ผู้เรียนได้ฝึกงานเพื่อออกไปประกอบอาชีพหลังจบการศึกษาระดับนี้ รูปแบบหลักสูตรก็ควรเป็นหลักสูตรเสริมสมรรถนะ เป็นต้น

5) เตรียมออกแบบหลักสูตรเฉพาะ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนต่อจากขั้นตอนที่ 4 นักออกแบบหลักสูตรจะลงมือรายการโอกาสทางการเรียน หนวยการเรียน ลำดับทักษะ กลุ่กิจกรรม เนื้อหาวิชาหรือรายวิชาหลัก พื้นฐานในการเลือกออกแบบหลักสูตรเฉพาะ ซึ่งบางครั้งอาจต้องใช้ถึง 2 รูปแบบผสมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลเบื้องต้นที่วิเคราะห์ไว้ อย่างไรก็ตามในการออกแบบหลักสูตรเฉพาะ นักออกแบบหลักสูตรจะต้องตอบคำถามเหล่านี้เพื่อประกอบการตัดสินใจ

- (1) ต้องการให้ผู้เรียนเป็นอะไร
- (2) จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ทางการศึกษาคืออะไร
- (3) จะกำหนดรูปแบบประสบการณ์การเรียนอย่างไร
- (4) มุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์อะไร
- (5) ผู้เกี่ยวข้องของใคร ผู้เรียน ครู และคนอื่น ๆ จะแสดง

บทบาทอะไร

- (6) มีทิศทางเวลาและสถานที่จะเป็นอย่างไร
- (7) อะไรคือเกณฑ์ที่จะใช้ในการประเมิน

6) การพิจารณาคุณสมบัติหรือความต้องการเฉพาะอย่างในการนำหลักสูตร ไปใช้ การนำหลักสูตรที่ออกแบบขึ้น ไปใช้นั้นจะต้องพิจารณาตามความจำเป็นและความเหมาะสมของรูปแบบของหลักสูตรนั้น ๆ และในแต่ละรูปแบบยังมีความต้องการเฉพาะอย่างอีกด้วย เช่น ในการวางแผนการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา ผู้วางแผนได้กำหนดหน่วยเนื้อหาเรื่องพัฒนาการทางมนุษยสัมพันธ์ เพื่อพัฒนา นักเรียน 2 กลุ่ม กลุ่มละ 120 คน คุณสมบัติหรือความต้องการเฉพาะด้านที่จำเป็นในกรณีใดก็ได้ ทีมผู้สอน หรือผู้นำที่มีความสามารถ โดยเฉพาะด้านสังคมศึกษาและศิลปะการใช้ภาษา นอกจากนั้นต้องมีการเตรียมแผนการสอนอย่างละเอียด ตัดสินใจเลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับกลุ่มใหญ่ และการจัดเตรียมวัสดุที่จำเป็น

หลักสูตรบางรูปแบบอาจมีความต้องการเฉพาะอย่างมากกว่าที่กล่าวมาข้างต้น เช่น หลักสูตรที่ออกแบบขึ้นเพื่อพัฒนานิสัยส่วนบุคคล อาจต้องกำหนดให้มีระบบวิธีสอนทางเพศศึกษา การใช้ยาหรือระบบวิธีสอนที่เหมาะสมกับสาขาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คุณสมบัติหรือความต้องการเฉพาะอย่างที่จำเป็น ต้องใช้กับหลักสูตรนี้ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสารกับบุคคลกรอง และกับสมาชิกในชุมชนนั้น

1.5.3 รูปแบบหลักสูตร

นักพัฒนาหลักสูตรได้กำหนดรูปแบบหลักสูตรไว้เหมือน และแตกต่างกันไปบ้าง เช่น เชลเลอร์ (1981) ได้กำหนดรูปแบบหลักสูตรไว้ 5 รูปแบบ ได้แก่

- 1) หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject matter / disciplines curriculum)

- 2) หลักสูตรเสริมสมรรถนะ (Specific competencies/technology)
- 3) หลักสูตรเพื่อชีวิต (.Human traits/processes)
- 4) หลักสูตรเพื่อสังคม (Social Functions/activities)
- 5) หลักสูตรเอ็กซ์บคคล (Individual needs and interests/activities)

ส่วน ชัยยงค์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช, 2526) ได้แยกหลักสูตรเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่

- 1) หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject curriculum)
- 2) หลักสูตรรวมวิชา (Broadfields curriculum)
- 3) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social process and life function curriculum)
- 4) หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or experience curriculum)

- 5) หลักสูตรแกน (Core curriculum)

ในหนังสือจะแยกรูปแบบหลักสูตรออกเป็น 7 รูปแบบ ได้แก่

- 1) หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject curriculum)
- 2) หลักสูตรรวมวิชา (Broadfields curriculum)
- 3) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social process and life function curriculum)
- 4) หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or experience curriculum)
- 5) หลักสูตรแกน (Core curriculum)
- 6) หลักสูตรเสริมสมรรถนะ (Specific competencies curriculum)
- 7) หลักสูตรเอ็กซ์บคคล (Individual needs and interest curriculum)

หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject matter/disciplines) เป็นหลักสูตรที่เก่าแก่ที่สุด นิยมจัดเป็นหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษา จัดขึ้นโดยมีแนวคิดสำคัญว่ารายวิชาต่าง ๆ ที่จัดสอนในสถานศึกษานั้น ครูเป็นผู้สอนและนักเรียนเป็นผู้เรียนเนื้อหาวิชาสาขาต่าง ๆ จะมอบคุณค่าต่อพัฒนาการแต่ละด้านของผู้เรียนแตกต่างกันไป การจัดเนื้อหาสาระของแต่ละรายวิชาให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีระบบระเบียบ จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตจริง การออกแบบหลักสูตรนี้จึงเน้นที่การจัดเนื้อหาวิชาของรายวิชาสาขาต่าง ๆ ในลักษณะของเนื้อหาวิชาเฉพาะ ขอบข่ายและลำดับก่อนหลังของเนื้อหาวิชานั้น ๆ ตลอดจนการจัดลำดับก่อนหลัง ระหว่างรายวิชาสาขาต่าง ๆ ด้วย

ลักษณะสำคัญ

1. จัดรายวิชาต่าง ๆ แยกจากกันเป็นเอกเทศ
2. มีการจัดลำดับก่อนหลัง ของแต่ละรายวิชาตามคุณค่าและความสำคัญของแต่ละรายวิชา
3. มีผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชาในสาขานั้น ๆ จัดระบบระเบียบของเนื้อหาสาระของแต่ละรายวิชาไว้แล้ว
4. มีตำราหรือแบบเรียนเป็นแหล่งความรู้สำคัญในการจัดการเรียนการสอน
5. วิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสม ได้แก่ การบรรยาย

ข้อดี

1. ช่วยให้ครูวางแผนการสอนได้ง่ายและสะดวก
2. ช่วยประหยัดเวลาในการสอน ครูสามารถถ่ายทอดความรู้ใหม่ให้นักเรียนได้อย่างเต็มพิกายในเวลาจำกัด
3. การจัดรายวิชาเป็นระบบ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย มีความเคยชินต่อการคิดเป็นระบบ และช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้พื้นฐานในแต่ละสาขาวิชามากที่สุดใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อ

ข้อจำกัด

1. การจัดเนื้อหาสาระของรายวิชาต่าง ๆ จัดขึ้นตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาแต่ละสาขาวิชา ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความสามารถ ตลอดจนความสนใจของผู้เรียน จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนขาดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

2. เนื่องจากการจัดรายวิชาต่าง ๆ มีลักษณะเป็นเอกเทศ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถบูรณาการแต่ละรายวิชาเข้าด้วยกันได้ เป็นผลให้ขาดความรู้ความสามารถในการประยุกต์ความรู้ที่ได้กับการใช้ชีวิตประจำวัน

3. ในขณะที่สังคมมีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ เป็นเหตุให้เกิดรายวิชาใหม่ ๆ ขึ้นเรื่อย ๆ แต่การจัดหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชาไม่สามารถจัดรายวิชาต่าง ๆ ให้ครอบคลุมความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันเท่าที่ หรือถ้าจัดได้ก็จะทำให้มีรายวิชาสาขาต่าง ๆ ที่ต้องเรียนมากเกินไป

4. การจัดการเรียนการสอนแบบบรรยายจะทำให้บรรยากาศการเรียนมีลักษณะเฉยชา ผู้เรียนไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและความสามารถเท่าที่ควร ขาดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

5. เนื่องจากการเรียนการสอนแบบบรรยายต่ออาจารย์ตำราหรือแบบเรียนเป็นหลัก ดังนั้น ความรู้และประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจึงอยู่ในวงจำกัด นอกจากนั้นการสอนแบบบรรยายที่ได้ผลดียังต้องอาศัยผู้สอนที่มีความสามารถพิเศษในการถ่ายทอด หากผู้สอนมีความสามารถน้อย การเรียนการสอนจะไดผลน้อยตามไปด้วย

หลักสูตรรวมวิชา (Broadfields curriculum) เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นเพื่อลดขอบเขตของหลักสูตรเนื้อหาวิชา โดยมีความคิดหลักว่าแต่ละรายวิชามีคุณค่าและส่งเสริมซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นการจัดใหญ่เรียนได้เรียนวิชาต่าง ๆ หลายวิชาในลักษณะสัมพันธ์กัน ยังช่วยให้ผู้เรียนได้นำความรู้ ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงอีกด้วย

ลักษณะสำคัญ

1. มีการจัดรายวิชาต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์กัน รวมเข้าเป็นหมวดวิชาเดียวกัน
2. การจัดลำดับเนื้อหาวิชาสามารถยืดหยุ่นได้
3. การจัดการเรียนการสอน ผู้สอนสามารถพิจารณาจัดเนื้อหาสาระในแต่ละคาบได้ตามความเหมาะสม และสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้หลายกิจกรรม

ข้อดี

1. ช่วยให้เกิดบูรณาการรายวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง
2. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการถ่ายโอนการเรียนรู้

ข้อจำกัด

1. ควรจัดรวมรายวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อาจไม่ถูกต้องตามหลักจิตวิทยาและตามธรรมชาติของเนื้อหาวิชา เป็นเหตุให้ผู้เรียนไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ความคิจากหมวดวิชานั้น ๆ ได้ถูกต้อง กลายเป็นคนขาดทักษะการสรุปรวบยอดความคิด และยังคงเป็นเหตุให้ผู้เรียนขาดความสนใจในการเรียนรู้ได้อีกด้วย
2. ความรู้ที่ได้จากการจัดหลักสูตรแบบรวมวิชามีลักษณะเป็นความรู้แบบกว้าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้เรียนขาดความแม่นยำในความรู้นั้น
3. การจัดการเรียนการสอนของครูส่วนหนึ่งอาจไม่ถูกต้องและไม่สอดคล้องกับลักษณะของหลักสูตร กล่าวคือ แม้จะเป็นหลักสูตรแบบรวมวิชา แต่ครูยังใช้วิธีการสอนแบบรายวิชา ซึ่งเหมาะกับหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา

หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social process and life function curriculum) เป็นหลักสูตรที่รวบรวมความรู้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว และเป็นกิจกรรมตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะมีแนวคิดสำคัญว่ากิจกรรมและพฤติกรรมเป็นสิ่งจำเป็นที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้

ลักษณะสำคัญ

1. มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์กับชีวิตจริงของคนในสังคม โดยการจัดเนื้อหาสาระตามกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคม
2. เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับหน้าที่ทางสังคม กระบวนการทางสังคมหรือปัญหาทางสังคม พร้อมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหา
3. วิธีการเรียนการสอนเน้นการฝึกปฏิบัติจริง โดยอาจจัดกิจกรรมเป็นหน่วยหรือเป็นรายวิชา

4. การจัดเนื้อหา จัดจากสิ่งใกล้ตัว ไปสิ่งไกลตัว หรือจัดจากประสบการณ์ง่าย ๆ ไปประสบการณ์ที่ยากและซับซ้อนขึ้น

ข้อดี

1. เนื่องจากเนื้อหาสาระเป็นสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม ผู้เรียนจึงสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ในชีวิตจริง

2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นการฝึกปฏิบัติ การคิดแก้ปัญหาจึงช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะการหาความคิดได้ดี

ข้อจำกัด

ข้อจำกัดของหลักสูตรนี้ส่วนใหญ่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลดังนี้

1. การสร้างเนื้อหาสาระเพื่อการสอนอาจไม่สมบูรณ์และไม่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

2. การเลือกสรรประสบการณ์การเรียนรู้อาจไม่ตรงและไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริงทั้งหมด ถ้าหากผู้ดำเนินการหลักสูตรขาดความรอบคอบและไม่ระมัดระวังเท่าที่ควร

3. เนื่องจากวิธีการเรียนการสอนเน้นความสำคัญของผู้เรียนมากเกินไป เนื้อหาสาระที่เรียนจึงอาจขาดความสมบูรณ์ไปบ้าง นอกจากนั้นการจัดการเรียนการสอนยังไม่สามารถครอบคลุมกิจกรรมในชีวิตจริงได้ทั้งหมด ผู้เรียนจึงสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or experience curriculum)

เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นเพื่อลดขอบเขตของตำราบรรยายศาสตร์การเรียนแบบเฉยชาและเพื่อสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้โดยมีแนวคิดสำคัญว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ถ้าผู้เรียนมีประสบการณ์ และประสบการณ์จากการเรียนรู้จะช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนได้ หลักสูตรนี้มักนิยมใช้กับการเรียนในระดับประถมศึกษา

ลักษณะสำคัญ

1. จัดเนื้อหาสาระของหลักสูตร โดยยึดกิจกรรมหรือประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหลัก
2. การจัดลำดับกิจกรรมหรือประสบการณ์ คำนึงถึงความสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. การจัดการเรียนการสอนมุ่งเน้นวิธีสอนแบบแก้ปัญหา โดยครูเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เป็นปัญหาให้ผู้เรียนวางแผนการแก้ปัญหาจากสภาพการณ์ด้วยตนเอง

ข้อดี

1. เป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ทั้งยังกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้
2. การจัดการเรียนการสอนที่ฝึกให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหาด้วยตนเอง เป็นการช่วยพัฒนาทักษะการคิด และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มาก สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ในชีวิตจริง

ข้อจำกัด

1. เป็นหลักสูตรที่ดีและเหมาะสมกับเด็กเล็ก โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา เนื่องจากการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ทำได้ง่าย แต่ไม่เหมาะสมสำหรับระดับเด็กโต เนื่องจากกิจกรรมและประสบการณ์ของเด็กโตกว้างขวางและซับซ้อนกว่า จึงยากที่จะจัดประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน
2. หลักสูตรเน้นกระบวนการคิดมากกว่าเนื้อหาสาระ ผู้เรียนจึงอาจไม่ได้ความรู้ที่เป็นเนื้อหาสาระมากนัก
3. เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนเน้นความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดแก่ครูว่าจะสอนต่อเมื่อผู้เรียนต้องการเรียนเท่านั้น ทั้งสิ่งที่ถูกต้องแล้วครู คือ บุคคลสำคัญที่จะช่วยกระตุ้นและเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อสิ่งที่เรียน

หลักสูตรแกน (Core curriculum) เป็นหลักสูตรที่รวมเอาลักษณะเด่นของหลักสูตรต่าง ๆ โดยมีแนวคิดสำคัญว่าการจัดการเรียนการสอนที่สามารถสนองความต้องการของผู้เรียนได้กว้างขวางขึ้นนั้น เกิดจากการประสานสัมพันธ์ความรู้หลาย ๆ วิชาอย่างกลมกลืน

ลักษณะสำคัญ

1. เป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นโดยยี่สิบวิชา กลุ่มวิชา ปัญหา ความต้องการหรือความสนใจ เป็นแกนกลาง แลวนำเนื้อหาสาระความรู้ของวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาผสมผสานเข้าด้วยกัน
2. เนื้อหาสาระที่เรียนเกี่ยวข้องกับปัญหาชีวิตและความสนใจของผู้เรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา
3. เวลาที่ใช้เรียนยืดหยุ่นได้มาก และแหล่งความรู้กว้างขวาง ทนต่อการเรียนที่จัดขึ้นจึงทำได้กว้างและยืดหยุ่น สามารถใช้วิธีการสอนได้หลายวิธี

การจัดผสมผสานเนื้อหาสาระของหลักสูตรแกน อาจทำได้ 3 รูปแบบ คือ

1. นำความรู้สาขาต่าง ๆ มาหลอมรวมกันเป็นสาขาวิชาเดียวกัน แล้วยังออกเป็นยุคเป็นสมัย เช่น อาณาจักรอยุธยา เกิดจากการรวมประวัติศาสตร์ ศิลปะ วรรณกรรม สมัยอยุธยา เป็นต้น
2. นำความรู้สาขาต่าง ๆ ที่เป็นปัญหากว้าง ๆ มาวางแผนไว้วงกว้าง โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนทางด้านจิตวิทยาและด้านสังคม เพื่อจัดเป็นหน่วยการเรียน เช่น หน่วยที่ว่าควย "อนามัยในชุมชน" ผู้เรียนจะได้เรียนถึงการอนามัยในคานต่าง ๆ ของชุมชนของตน และชุมชนอื่น ๆ
3. ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผนจัดหน่วยงานที่กลุ่มสนใจอย่างกว้าง ๆ โดยไม่ต้องยึดหลักสูตรเป็นหลัก เช่น วางแผนร่วมกันว่าจะจัดชมรมทางวิชาการเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพทางการเรียนของนักเรียน กลุ่มก็จะช่วยกันกำหนดชื่อชมรม วัตถุประสงค์และกิจกรรมที่จะจัด

ข้อดี

1. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้
2. เนื้อหาที่เรียนเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง และใช้วิธีการเรียนการสอนด้วยวิธีแก้ปัญหา ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และกระบวนการที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง
3. เป็นหลักสูตรที่มีบูรณาการคานเนื้อหาและวิธีการเรียนรู้มากกว่าหลักสูตรอื่น ๆ

ข้อจำกัด

1. การดำเนินการใช้หลักสูตรแบบนี้ให้ได้ผลดีจะต้องอาศัยครูที่มีความรู้ความสามารถกว้างขวางจริง ๆ แต่ครูส่วนใหญ่มักได้รับการฝึกฝนให้มีความสามารถเฉพาะสาขาวิชา จึงยากต่อการดำเนินการใช้หลักสูตรให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์
2. การบูรณาการหรือการสัมพันธ์เนื้อหาวิชา ของใช้ครูหลายคนจึงอาจทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำทางด้านวิชาการได้
3. การจัดสัมพันธ์วิชาของหลักสูตรไม่เป็นหมวดหมู่ ผู้เรียนจึงอาจไม่ได้รับเนื้อหาสาระที่สำคัญและเป็นระบบระเบียบ
4. การเรียนการสอนอาจได้เฉพาะการสัมพันธ์วิชา โดยครูผู้ใดคำนึงถึงหรือมีได้เน้นการสัมพันธ์ความคิด

หลักสูตรเสริมสมรรถนะ (Specific competencies curriculum)

ในขณะที่หลักสูตรทั่วไป ให้ความสำคัญโดยคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนรู้ และการแสดงออก หลักสูตรเสริมสมรรถนะกลับเป็นหลักสูตรที่ให้ความสำคัญมุ่งส่งเสริมสมรรถนะของผู้เรียน โดยพิจารณาจากกระบวนการของกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสัมพันธ์กับผลการวิเคราะห์งานที่ใช้ในการศึกษาสายอาชีพ

ลักษณะสำคัญ

1. มีการวิเคราะห์งานอย่างละเอียด และนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ไปออกแบบระบบการสอน ที่มุ่งช่วยเหลือผลที่จะแสดงให้เห็นชัดว่าการศึกษาคืออย่างไร มิใช่การศึกษาคืออะไร
2. การออกแบบหลักสูตรเพื่อส่งเสริมสมรรถนะเฉพาะด้านนั้น ต้องมีการสร้างจุดมุ่งหมายหรือกำหนดสมรรถนะที่พึงประสงค์ มีลำดับการเรียนรู้ การกำหนดกิจกรรม การเรียนที่มุ่งเน้นการแสดงออกของผู้เรียนและสนับสนุนบทบาทการเรียนรู้
3. การประเมินวัตถุประสงค์การเรียนรู้แต่ละวัตถุประสงค์นั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นพื้นฐานของกันและกัน ดังนั้น จึงสามารถตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์หนึ่งเชื่อมโยงไปสู่วัตถุประสงค์หนึ่ง เช่น ในแผนการเรียนการสอนพิกัดศึค ถ้าครูจะประเมินผลสัมฤทธิ์ผู้เรียนในเรื่องวิธีการพิมพ์ ผู้เรียนจะต้องสามารถสาธิตความรู้ตั้งแต่เรื่องแป้นพิมพ์ศึคมาก่อนที่จะถึงวิธีการพิมพ์ เป็นต้น

4. การประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรนี้นิยมใช้แบบทดสอบแบบอิงเกณฑ์

เนื่องจากลักษณะสำคัญที่สุดของหลักสูตรนี้ ได้แก่ การวิเคราะห์งาน จึงขอกล่าวถึงขั้นตอนการวิเคราะห์งานดังกล่าว ดังต่อไปนี้

- ก. พิจารณาลักษณะเฉพาะของงานทั้งหมดเพื่อเตรียมไว้เลือก
- ข. ตัดสินว่าอะไรที่จำเป็นต่อครูและต้องทำในงานแต่ละอย่าง
- ค. จัดระเบียบงานขึ้นเป็นรายวิชาตามความเหมาะสม
- ง. จัดระบบความรู้และทักษะอย่างเป็นลำดับเพื่องานแต่ละอย่าง
- จ. ตัดสินว่าอะไรที่จำเป็นต่อองค์ความรู้ที่ดีในแต่ละความรู้และแต่ละทักษะ

ข้อดี

1. เนื่องจากหลักสูตรนี้มีการวิเคราะห์งานอย่างละเอียด เป็นระบบระเบียบ ดังนั้น จึงสามารถที่จะใช้หลักสูตรนี้กับการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท
2. เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับการใช้ในโปรแกรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อซ่อมเสริมในทุกระดับการศึกษา
3. การวิเคราะห์งานเพื่อพัฒนาหลักสูตร ได้แยกแยะให้เห็นถึงความจำเป็นที่แตกต่างกันใน 3 ด้าน คือ การวิเคราะห์เนื้อหาวิชา การวิเคราะห์กิจกรรม และการวิเคราะห์ทักษะ การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาเพื่อพิจารณารายละเอียดด้านสติปัญญา การวิเคราะห์กิจกรรมเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางกายภาพและทักษะทางการเคลื่อนไหว ส่วนการวิเคราะห์ทักษะนั้นเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาทักษะต่อเนื่องที่จะเกิดขึ้นต่อไป ผลจากการวิเคราะห์นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

ข้อจำกัด

1. หลักสูตรนี้ไม่สามารถสนองหลักการศึกษา ได้ครบถ้วน เนื่องจากการศึกษาที่แท้จริงควรมีหน้าที่ควบคู่กัน 2 ประการ คือ เพื่อช่วยพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคล แต่หลักสูตร เสริมสมรรถนะจะใช้ได้เฉพาะการพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้เท่านั้น ไม่สามารถจะใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนได้
2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมักเป็นไปในลักษณะคงเส้นคงวา ซึ่งทำให้ผู้เรียนและผู้สอน เกิดความเบื่อหน่ายได้ง่าย

หลักสูตรเอ็กซ์คูล (Individual needs and interests curriculum)

หลักสูตรนี้เกิดขึ้นจากแนวคิดของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ว่า การจัดการศึกษาควรคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้น การจัดหลักสูตรแบบนี้จึงมีแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ (1) โอกาสทางการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความสนใจของผู้เรียน (2) ความจำเป็นและความสนใจของผู้เรียนที่จัดไว้ในหลักสูตร เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจและความสำเร็จของผู้เรียน (3) การออกแบบหลักสูตรจะช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนให้เกิดสัมฤทธิ์ผลได้ง่ายขึ้น

ลักษณะสำคัญ

1. การกำหนดความจำเป็นและความสนใจของผู้เรียนทั้งโดยทั่วไปและโดยเฉพาะเจาะจง จะต้องมีการกำหนดวางแผนไวล่วงหน้า และระบุไว้ในหลักสูตร
2. การวางแผนหลักสูตรต้องมีความยืดหยุ่นสูง ทั้งนี้ เพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่ในความเป็นจริงแล้ว แม้ผู้เรียนจะมีโอกาสเลือกเรียนได้ตามความพอใจ แต่โอกาสที่เลือกนั้นก็ต้องได้รับการแนะแนวจากสิ่งทีวางแผนไว้
3. กิจกรรมการเรียนการสอนและการแนะแนวต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของแต่ละบุคคล โดยในหลักสูตรต้องวางแผนกระบวนการเรียนการสอนไว้ด้วย

ข้อดี

1. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมความจำเป็นและความสนใจโดยตรงของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ และเป็นสิ่งเร้าสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระหายที่จะเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ
2. การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความสามารถและความสนใจ จะเป็นการช่วยส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล และเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้พัฒนาตนเองจนเต็มความสามารถ

ข้อจำกัด

1. การจัดหลักสูตร โดยคำนึงถึงแต่ละบุคคลมากเกินไป อาจเกิดผลเสียในด้านสังคมได้ เพราะผู้เรียนมุ่งคำนึงแต่ความจำเป็นและความสนใจส่วนตัวจนลืมนึกถึงกิจกรรมของสังคมส่วนรวม

2. การจ้ครายวิชาเพื่อสนองความต้องการส่วนบุคคล จำเป็นต้องเปิดกว้างซึ่งอาจเป็นปัญหาทางด้านการจัดกิจกรรมและงบประมาณ

1.6 การจัดหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา

โดยทั่วไปแล้ว การจัดหลักสูตรจะมีการเน้นที่แตกต่างกันไปตามระดับการศึกษา ในระดับอุดมศึกษานั้นหลักสูตรจะเน้นในเรื่องของเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา รวมทั้งกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อเนื้อหาดังกล่าว ความเข้าใจของคนทั่วไปเมื่อกล่าวถึงหลักสูตรระดับอุดมศึกษา ก็คือการจัดการเรียนการสอนที่ครอบคลุมเนื้อหาวิชา รายวิชาและ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาและรายวิชาเหล่านั้นเป็นสำคัญ การจัดหลักสูตรให้ครอบคลุมเนื้อหาวิชา รายวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 นั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงลักษณะของผู้เรียน องค์ประกอบของหลักสูตร และรูปแบบของหลักสูตร เพื่อเป็นพื้นฐานดังนี้

ก. ลักษณะของผู้เรียน ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาเป็นผู้ที่อยู่ในวัยรุ่นตอนปลาย ซึ่งต้องการการเรียนรู้และกิจกรรมเพื่อการเป็นผู้ใหญ่และมีความคาดหวังว่าหลังจากจบการศึกษาแล้วควรจะต้องมีงานทำ มีความรับผิดชอบ มีงานอดิเรกและมีคุณสมบัติอื่น ๆ

3 ประการ คือ (1) มีความรู้ดี (2) มีคุณธรรม (3) มีรสนิยม มีวิจารณ์ญาณในทางที่เหมาะสม

ข. องค์ประกอบของหลักสูตร แยกเป็น 3 ส่วน เพื่อให้สอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้เรียน ดังนี้

(1) วิชาชีพ เป็นส่วนของเนื้อหาความรู้ จัดเพื่อให้สอดคล้องกับคุณสมบัติด้านการมีความรู้ดีเมื่อจบการศึกษาแล้วผู้เรียนต้องมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่งได้

(2) วิชาการศึกษาทั่วไปหรือวิชาพื้นฐานทั่วไป เป็นเนื้อหาความรู้ที่จัดเพื่อส่งเสริมด้านทักษะ แนวคิดและบุคลิกภาพอย่างกว้างขวาง ไม่ติดแคบอยู่เฉพาะสาขาวิชาชีพของตน เป็นการจัดให้สอดคล้องกับคุณสมบัติด้านความมีคุณธรรม มีความรับผิดชอบอันช่วยเสริมความเป็นคนให้สมบูรณ์ขึ้นและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติวิชาชีพของตน

(3) วิชาเลือก เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในเนื้อหาวิชาที่ตนสนใจได้กว้างขวางขึ้นอันเป็นการสนับสนุนคุณสมบัติด้านการมีสำนึกและมีวิจารณ์คุณในการเลือกสรร โดยทั่วไปวิชาเลือกมักมีอยู่ในวิชาชีพและวิชาพื้นฐานทั่วไป

ก. รูปแบบของหลักสูตร เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์ของหลักสูตรวิชาชีพและวิชาพื้นฐานทั่วไปแล้ว รูปแบบของหลักสูตรแยกได้เป็น

(1) หลักสูตรอิสระ คือ จัดเป็นวิชาชีพอย่างเดี่ยวหรือวิชาพื้นฐานทั่วไปอย่างเดี่ยว การจัดเฉพาะวิชาชีพอย่างเดียวนั้นอาจมีวิชาพื้นฐานทั่วไปไปน้อยบาง แต่มีน้อยมากจนไม่มีความสำคัญ การจัดหลักสูตรแบบนี้เกิดขึ้นเพราะแนวคิดว่า การอุดมศึกษาควรมุ่งผลิตคนเพื่อประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะถือว่าการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาพื้นฐานด้านการศึกษาทั่วไปไว้เพียงพอแล้ว

สำหรับการจัดหลักสูตรเฉพาะวิชาพื้นฐานทั่วไปนั้นก็เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมและความก้าวหน้าของวิชาการเพื่อเป็นคนรอบรู้มากกว่าเพื่อประกอบอาชีพ

(2) หลักสูตรผสม คือ การจัดวิชาชีพและวิชาพื้นฐานทั่วไปผสมกัน ซึ่งอาจจัดได้เป็น 3 แบบ คือ

แบบที่ 1 จัดเป็นแบบแยก ได้แก่การจัดหลักสูตรให้แบ่งเรียนเป็นชั้นปี เช่น ปีที่ 1,2 ให้เรียนวิชาพื้นฐานทั่วไป ปีที่ 3,4 เรียนวิชาชีพ

แบบที่ 2 จัดเป็นแบบขนาน ได้แก่ ปีที่ 1 เรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปมาก เรียนวิชาชีพน้อย แล้วค่อย ๆ ลดวิชาพื้นฐานทั่วไปลงและเพิ่มวิชาชีพมากขึ้นจนถึงปีที่ 4

แบบที่ 3 จัดเป็นแบบผสมทั้งแยกและขนาน ได้แก่จัดให้เรียนวิชาบังคับของวิชาพื้นฐานทั่วไปคู่ขนานกับวิชาชีพ ในชั้นปีที่ 1,2 และเรียนวิชาเลือกในปีที่ 3

การจัดหลักสูตรปริญญาตรีของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไยนั้น เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรปริญญาตรี พ.ศ. 2525 (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2525) แล้วจะเห็นว่า มีลักษณะเป็นหลักสูตรผสมตามที่ใดกล่าวแล้วข้างต้น เพราะใคร ๆ ใ้หาโครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วย หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะด้านและหมวดวิชาเลือกเสรี โดยกำหนดนิยามและจำนวนหน่วยกิตขึ้นต่อไปนี้

- หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป หมายถึง วิชาศึกษาทั่วไปที่ครอบคลุมรายวิชาต่าง ๆ ในกลุ่มวิชา สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ภาษา และวิทยาศาสตร์ กับคณิตศาสตร์ ใหม่จำนวน หน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต
- หมวดวิชาเฉพาะด้าน หมายถึง วิชาแกน วิชาเฉพาะ และวิชาชีพ ใหม่จำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 48 หน่วยกิต
- หมวดวิชาเลือกเสรี หมายถึง วิชาใด ๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาเปิดสอนและ จัดให้เป็นวิชาเลือกเสรี และใหม่จำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 3 หน่วยกิต

ซึ่งมีปรัชญาและวัตถุประสงค์ของการจัดหลักสูตรว่าต้องมุ่งใหม่ความสัมพันธ์ สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาของชาติและสอดคล้องกับปรัชญาของสถาบันอุดมศึกษา และ มาตรฐานทางวิชาการและวิชาชีพของสาขาวิชานั้น ๆ รวมทั้งมีความก้าวหน้าทางวิชาการและ สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

1.7 การจัดหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปในระดับอุดมศึกษา

แนวความคิดของการจัดการศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไปเริ่มขึ้นครั้งแรกใน มหาวิทยาลัยแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา และใน ค.ศ. 1920 นักการศึกษาได้มีความเห็นพ้อง กันว่า นักศึกษาควรได้รับรู้และศึกษาปัญหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับปรัชญาและวิทยาศาสตร์ที่มี อิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์รวมทั้งได้เห็นความเป็นมาของมนุษยชาติ จึงได้กำหนดให้เรียนวิชาพื้นฐาน ทั่วไปที่รวมถึงการศึกษาอารยธรรมตะวันตกโดยเฉพาะ คือ จริยศาสตร์ ศาสนา สังคมศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ประวัติศาสตร์และวรรณคดี ซึ่งมหาวิทยาลัยแอมเฮอรัสได้สร้างวิชาชื่อ "สถาบัน เศรษฐกิจและสังคม" (Social and Economic Institution) ซึ่งเป็น การบูรณาการวิชาสังคมศาสตร์อันจัดได้ว่าเป็นรูปแบบแรกของวิชาพื้นฐานทั่วไปและในระยะแรก มหาวิทยาลัยโคลัมเบียได้เปิดสอนวิชา "อารยธรรมร่วมสมัย" (Contemporary Civilization) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะอภิปรายสาเหตุของการที่สหรัฐเข้าสู่สงครามโลก ครั้งที่ 1 ต่อมามหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้จัดวิชาพื้นฐานทั่วไปเพื่ออนุรักษ์แนวความคิดของ เสรีชนในสังคมประชาธิปไตยและเน้นคุณภาพของชีวิตมนุษย์ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีมุ่งให้การศึกษาและฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นคนที่มีสำนึก มีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมแนวคิดนี้ ได้แพร่หลายไปทั่วประเทศสหรัฐอเมริกาภายในเวลาไม่นานนัก

สำหรับการจัดหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปในประเทศไทยนั้นได้เริ่มกันขึ้นเป็นครั้งแรกที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2500 โดยใช้ชื่อว่าหมวดวิชาการศึกษาทั่วไปและระบุนวัตกรรมส่งเสริมเพื่อช่วยให้นักศึกษามีความรู้เพื่อเข้าใจสภาพแวดล้อม สังคม และการครองชีพประจำวันให้ดีขึ้น โดยจัดให้ศึกษาหลายด้านในระดับปริญญาตรีพอที่จะเป็นความรู้ประกอบอย่างกว้างขวางของครู เป็นรากฐานที่จะช่วยให้การแก้ปัญหาชีวิตของตนเองเป็นไปด้วยดี สัมกับเป็นบัณฑิตในสังคมประชาธิปไตยของประเทศไทย (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2500)

ใน พ.ศ. 2517 วิชาพื้นฐานทั่วไปกลายเป็นวิชาที่สำคัญในการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรี เพราะทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตร การศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2517 กำหนดให้มีวิชาพื้นฐานทั่วไปอย่างน้อย 30 หน่วยกิต ใน 4 หมวดวิชา หมวดวิชาละไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต ได้แก่ หมวดวิชามนุษยศาสตร์ หมวดวิชาภาษา หมวดวิชาสังคมศาสตร์ และหมวดวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2517)

ความหมายและจุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป

วิชาพื้นฐานทั่วไป หมายถึงวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลายสาขาวิชา นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมนิยมประเพณี งานที่มีชื่อเสียงของอารยธรรม และวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาหรือเนื้อหาวิชาที่เชื่อมโยงหลายสาขาวิชาเข้าด้วยกัน (Daniel Bell, 1970) จึงเป็นการศึกษาที่ควรจัดให้สำหรับทุกคน เพื่อให้มีพื้นฐานความรู้ที่กว้างขวางนอกเหนือจากวิชาชีพเฉพาะสาขาของตนและฝึกให้เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบและเป็นพลเมืองที่ดีอีกด้วย เคอะ คาร์เนกี หัวเดชะใคร ระบุนจุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปไว้ว่า เพื่อสร้างทักษะในการศึกษาขั้นสูงและการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อจัดเวลาให้นักศึกษา ได้ศึกษาแนวคิดที่สำคัญ ตลอดจนความหมายของแนวคิดนั้น ทางด้านมนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปะและเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะบูรณาการที่ให้นักศึกษามีใจกว้างขวางและเข้าใจวิชาการในแนวที่กว้างและซับซ้อนได้

(A Contemporary of the Carnegie Foundation for the Advance of Teaching, 1978) ส่วน วิจิตร ตรีสอาน กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานนี้ว่า "เพื่อให้ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองที่ดีแก่ทุกคน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมและเพื่อช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ หัตถ์คดีและอุปนิสัยให้เหมาะสมกับ

การเป็นปัญญาชน" (วิจิตร ตรีศอาน, 2518)

สำหรับสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของไทย ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปไว้คล้ายคลึงกัน คือ ในระยะแรก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้กำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปสำหรับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไว้ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุปนิสัยและบุคลิกภาพของนิสิตให้เป็นผู้มีคุณธรรมศีลธรรมและจริยธรรม เพื่อการเป็นมนุษย์ที่ดีและมีความรับผิดชอบต่องังคม
2. เพื่อมุ่งให้การศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วไป เพื่อการเป็นพลเมืองดี
3. เพื่อกระตุ้นให้นิสิตได้เข้าใจปัญหาสังคมและการเมืองที่สำคัญๆ ของประเทศตนเอง และของโลก เพื่อที่จะมีส่วนร่วมช่วยในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น
4. เพื่อช่วยให้นิสิตมองเห็นความสัมพันธ์ของปัญหาต่าง ๆ เพื่อที่จะได้สามารถปรับตัวและความคิดของตนเองเพื่อให้เข้าใจและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (ชมเพลิน จันทรเรืองเพญ, 2518)

ต่อมาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (โครงการศึกษาทั่วไป, 2526) ได้ปรับปรุงหลักสูตรวิชาการศึกษาทั่วไป ระดับปริญญาตรีและได้กำหนดจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อให้นิสิตมีความรู้กว้างในวิชาพื้นฐานหลายสาขาวิชาและสามารถนำความรู้มาประมวลเป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม
2. เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของนิสิตให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจิตใจดี ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และมีความรับผิดชอบต่องังคม
3. เพื่อส่งเสริมให้นิสิตได้รู้จักภาวะของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจปัญหาสังคมและการเมืองที่สำคัญ เพื่อที่จะมีส่วนร่วมช่วยในการตัดสินใจและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
4. เพื่อช่วยให้นิสิตมองเห็นความสัมพันธ์ของปัญหาต่าง ๆ และสามารถปรับตัวและแก้ปัญหาได้ด้วยวิถีทางปัญญา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กำหนดจุดมุ่งหมายการจัดหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปไว้ว่า

เพื่อให้บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความรู้ มีทัศนะกว้างขวางรอบตัว สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ของตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม และเพื่อให้บัณฑิตสามารถตระหนักถึงความสัมพันธ์เกี่ยวโยงของวิทยาการทั้งหลายทั้งในทางสาขา

วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และภาษา ทั้งนี้เพื่อให้เป็นปัจจัยเสริม
สร้างทางปัญญา ความคิด คุณธรรมและวิจารณ์ญาณส่วนบุคคลอันจะเป็นคุณประโยชน์
แก่นักศึกษา ทั้งในด้านของการศึกษาในระดับสูงขึ้นไปและในด้านของการนำไป
ประยุกต์ใช้กับการดำรงชีวิตใหม่คุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526)

ส่วนมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้กำหนดจุดประสงค์ในการศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไปไว้ดังนี้

1. สร้างความสำนึกในตน ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม
สร้างความเข้าใจพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม และกระตุ้นให้แสวงหา
แนวทางในการจรรโลงความอยู่รอดของมนุษยชาติ
2. สร้างความเชื่อมั่นในความสามารถ ซึ่งสร้างสรรค์ของมนุษย์และความ
ตื่นตัวต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวางความเจริญก้าวหน้าทางปัญญา รู้จักคิดหาทาง
แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยเหตุผลโดยสันติวิธีและด้วยหลักแห่งคุณธรรม
3. สร้างความรอบรู้ ความใฝ่รู้ ความตื่นตัวในทางปัญญาและความเข้าใจ
พื้นฐานของวิทยาการที่เป็นหลัก สามารถใช้วิชาความรู้ให้เป็นประโยชน์ในการ
ครองชีวิตและในการพัฒนาสังคม
4. สร้างความสามารถในการสื่อสาร ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง
บุคคล กลุ่มชนและประชาคมทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ (มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2523)

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าวมาข้างต้น จึงพอจะสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาวิชาพื้นฐาน
ทั่วไปนั้น ก็เพื่อมุ่งใหญ่เรียนได้เป็นผู้ที่มีความคิดอิสระและกว้างไกล มีวิจารณ์ญาณ มีความคิด
สร้างสรรค์ มีคุณธรรม ศีลธรรมและจรรยา มีความรอบรู้เข้าใจปัญหาสังคม เข้าใจตนเองและ
มีจิตใจเสียสละ พร้อมที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สามารถปรับตัวได้ดีในสังคม ทั้งยังรู้จัก
ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ในฐานะพลเมืองที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพอีกด้วย

ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน ได้วิจัยเพื่อเสนอการจัดการศึกษาทั่วไปสำหรับมหาวิทยาลัยใน
ประเทศไทย ในปี ค.ศ. 1916 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา โปรแกรมและจัดการบริหาร การ
ศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยในประเทศ ข้อมูลส่วนหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้เป็นประสบการณ์การ
ศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกาและจากประสบการณ์ด้านการศึกษาของประเทศของสังคมไทย
วิธีการวิจัยใช้แบบวิธีการเชิงประวัติศาสตร์ การวิเคราะห์และการบรรยาย

ไพฑูริย์ ไตเสนอว่าแบบแผนของวิชาการศึกษาทั่วไปหรือวิชาพื้นฐานทั่วไปนั้นควรเป็นลักษณะคาบเกี่ยวกันหลายวิชา (Interdisciplinary Courses) และลักษณะของวิชาการศึกษาทั่วไปควรจะกล่าวถึงปัญหาของสังคมไทย มโนทัศน์ที่เหมาะสมในการพัฒนาประเทศ สำหรับการจัดรูปแบบของวิชาการศึกษาทั่วไปควรจัดเป็นวิชารวมสำหรับนักศึกษาทุกคน ซึ่งแบ่งวิชาทั้งหมดออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ละหมวดวิชาประกอบด้วยวิชาต่อไปนี้

หมวดที่ 1 การติดต่อสื่อสาร

- 1.1 การคิดและการเขียนภาษาไทย
- 1.2 วิธีการศึกษาและแสวงหาความรู้
- 1.3 ภาษาต่างประเทศ

หมวดที่ 2 มนุษยศาสตร์

- 2.1 พื้นฐานทางศิลปะและวรรณกรรมไทย
- 2.2 ศาสนาและสังคมไทย
- 2.3 หัตถะเปรียบเทียบทางศิลปะนิยม
- 2.4 หัตถะเปรียบเทียบทางสังคมนิยม

หมวดที่ 3 สังคมศาสตร์

- 3.1 พัฒนาการของระบบสังคมไทย
- 3.2 รัฐบาลและการเมืองในประเทศไทย
- 3.3 สถาบันและความคิดทางตะวันออก
- 3.4 ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างนานาชาติ

หมวดที่ 4 วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

- 4.1 ผลกระทบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อมนุษย์และสังคม
- 4.2 การศึกษาสภาวะแวดล้อม
- 4.3 การศึกษาปัญหาในการพัฒนา

ในการจัดการศึกษานั้น จัดเป็นวิชาบังคับและวิชาเลือก ดังนี้คือ

1. วิชาบังคับสำหรับนักศึกษาทุกคน ได้แก่วิชาต่อไปนี้

- (1) การคิดและการเขียนในภาษาไทย
- (2) วิธีการศึกษาและแสวงหาความรู้
- (3) พื้นฐานทางศิลปะและวรรณกรรม
- (4) พัฒนาการของระบบสังคมไทย
- (5) ผลกระทบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อมนุษย์และสังคม

2. วิชาเลือก เปิดโอกาสให้เลือกวิชาในทุกหมวดวิชาอย่างน้อยหมวดวิชาละ

1 รายวิชา (Paitoon Sinlarat, 1976)

จากแนวคิดและจากผลการศึกษาวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการจัดสอนวิชา พื้นฐานทั่วไปเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรีและวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสมควรจัดให้นักศึกษาทุกคนเรียนรู้ได้แก่ วิชาที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสภาพ สังคมของตน เพื่อให้นักศึกษา ใฝ่ปรารถนาชีวิตความเป็นมา พัฒนาการของระบบสังคมของชาติ วิถีชีวิตในปัจจุบันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เพื่อให้นักศึกษา ใฝ่รู้ลักษณะแห่งชาติภูมิของตนอย่างละเอียดและมีความตระหนักในหน้าที่ของตนต่อสังคมไปพร้อมกัน

การพัฒนารูปแบบการสอน

1. ความหมายของรูปแบบและรูปแบบการสอน

คำว่า รูปแบบ โดยทั่วไปอาจมีความหมายได้หลายประการ คือ

- 1) ทุ่นจำลองหรือทุ่นที่ช่วยให้เหมือนของจริง แต่อาจมีขนาดต่างไปจากของจริง
- 2) สูตรหรือหุ้ญฎีที่เสนอออกมาในรูปของสมการทางคณิตศาสตร์
- 3) บุคคลที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในทางที่ดี
- 4) หุ้ญฎีทางวิชาการสาขาที่กำลังให้มา โดยลอกเลียนแบบมาจากหุ้ญฎีทาง

วิชาการที่ให้นมาแล้ว

- 5) แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของของบางอย่าง ซึ่งอาจเป็นแผนภูมิแบบเส้นวาด แบบประโยค และมีคำอธิบายประกอบอย่างชัดเจน

ส่วนคำว่า รูปแบบการสอนนั้นได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

เอ็กเก็น เคาน์ท และฮาร์ดเดอร์ (Eggen, Kanchak, and Harder, 1979) อ้างถึงใน สมพงษ์ สิงหะพล, 2530) กล่าวว่า รูปแบบการสอนคือรายละเอียดหรือคำชี้แจงยุทธวิธีการสอนเพื่อบรรลุเป้าหมายเฉพาะทางการศึกษา

จอยซ์และเวล (Joyce, and Weil, 1972) กล่าวว่า รูปแบบการสอนคือกระบวน (pattern) หรือแผน (plan) ที่สามารถนำมาใช้เพื่อปรับปรุงหลักสูตรหรือรายวิชา เพื่อเลือกวัสดุการสอนและเพื่อใช้เป็นแนวทางการสอน

สมพงษ์ สิงหะพล (2530) กล่าวถึง รูปแบบการสอนว่าเป็นเรื่องของรายละเอียดวิธีการเรียนการสอนที่มีเป้าหมายบางอย่างที่ชัดเจน มีการระบุแนวทางไว้ให้ครูจะวางแผนการสอนอย่างไร จะนำไปใช้ในสถานการณ์การเรียนการสอนอย่างไร จะประเมินผลการสอนอย่างไร รูปแบบการสอนจึงเป็นเสมือนแบบพิมพ์เขียวสำหรับครูใช้เป็นแนวของตน

ละเอียด รักษ์เผ่า (2527) กล่าวว่า รูปแบบการสอนก็คือ โครงสร้างที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะใช้จัดกระทำเพื่อให้เกิดผลดีซึ่งเป้าหมายไว้แก่ผู้เรียน

จากความหมายของรูปแบบการสอนทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่ารูปแบบการสอนคือ แผน (plan) หรือกระบวน (pattern) ของลักษณะการสอนที่จัดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้ครูสอนได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การจัดกลุ่มรูปแบบการสอน

ละเอียด รักษ์เผ่า (2527) ได้จัดกลุ่มรูปแบบการสอนตามแนวคิดของนักการศึกษาออกเป็น 4 กลุ่ม สรุปได้ดังนี้

แนวคิดที่ 1 เป็นแนวคิดของ นัทธัล และสนูค (Nuthall and Snook, 1973) จัดแบ่งรูปแบบการสอนเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) รูปแบบควบคุมพฤติกรรม (Behavior-Control Model)

เป็นรูปแบบที่นำเอาจิตวิทยาพฤติกรรม (Behavioral Psychology) มาใช้ใน
ห้องเรียน ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการสอนที่ใช้การกระตุ้นและการตอบสนอง (S-R) เป็น
สำคัญ

2) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการแสวงหา (Discovery-Learning

Model) เป็นรูปแบบที่นำเอาจิตวิทยาเกี่ยวกับความคิด (Cognitive Psychology)
มาใช้ในห้องเรียน เน้นให้ผู้เรียนมีกิจกรรมการค้นหาคำตอบด้วยตัวเอง เน้นการพัฒนาการเด็ก
และเน้นความคิดสร้างสรรค์

3) รูปแบบการหาเหตุผล (The Rational Model) เป็นรูปแบบ

ที่ใช้ปรัชญาการวิเคราะห์ (Analytic Philosophy) ในปัญหาของการศึกษา
ต่าง ๆ เป็นรูปแบบกึ่งงานวิจัย (Quasi-empirical Research) รูปแบบ
นี้เน้นว่าการสอนจะต้องสัมพันธ์กับความมีเหตุผล ความมีข้อโต้แย้งและการให้เหตุผล เครื่องมือ
ที่ใช้ในรูปแบบนี้คือ ภาษาและการคิดอย่างมีเหตุผล

แนวคิดที่ 2 เป็นแนวคิดของโรเซนไชน์ (Gage-citing

Rosenshine)

จัดรูปแบบการสอนเป็น 2 กลุ่ม คล้ายกับ 2 กลุ่มแรกของ

นักฉลและสแนก คือ

1) พฤติกรรมวิเคราะห์ (Behavior-Analytic, Detail-

Specific)

2) การสืบค้นโดยผู้เรียน (Inquiry-Oriented, Learner-

Centered)

แนวคิดที่ 3 เป็นแนวคิดของจอยซ์และเวลล์ (Joyce and Weil,

1972) จัดกลุ่มรูปแบบการสอนตามเหตุที่เน้นผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน หรือเน้นที่
วิธีการไปสู่จุดมุ่งหมาย แยกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1) รูปแบบที่เน้นปฏิสัมพันธ์ (Social Interaction Source)

เป็นรูปแบบที่เน้นความสัมพันธ์ในสังคม เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกันในสังคม โดยการ
เรียนรู้ร่วมกัน การจัดการเรียนการสอนจึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม

2) รูปแบบที่เน้นกระบวนการคิด (Information Processing Source) เน้นที่กระบวนการสอน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมทางความคิด ทั้งความคิดรวบยอด ความคิดแบบสืบสวนสอบสวน และความคิดอย่างมีเหตุผล การจัดการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับ กิจกรรมในการให้เนื้อหาและการฝึกทักษะ

3) รูปแบบที่เน้นตัวบุคคล (Personal Source) เป็นรูปแบบที่ เน้นห้มีการขอ ขอบคัลภาพขอ ขอบคัล เพื่อใ้บุคคลเขาใจตนเอง รับผิดชอบตนเอง ตระหนัก ในตนเอง การจัดการเรียนการสอนจะเป็นหน้ที่ความสัมพันธ์ระหว้ ขอบคัลและคว้ความกว้กว้หา ของแต่ละบุคคล

4) รูปแบบที่เน้นการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification as a Source) เป็นรูปแบบที่วิเคราะห์พฤติกรรมของคนโดยการกำหนดสิ่งแวดล้อมใ้ การจัดการเรียนการสอนจึงเน้นการให้รางวัลและการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ

รูปแบบการสอนทั้ง 4 กลุ่มนี้มีรูปแบบย่อยทั้งหมด 15 รูปแบบ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รูปแบบการสอน ตามแนวคิดของจอร์จและเวลด์

กลุ่มรูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ผู้ริเริ่มคิด	จุดมุ่งหมายในการใช้
1. ปฏิสัมพันธ์ (Social Interaction Model)	1. การค้นคว้าเป็นกลุ่ม (Group Investigation)	Herbert Thelen	- เมื่อสามารถอยู่ร่วมกันในสังคม ประชาธิปไตย
	2. ความคิดแก้ปัญหาสังคม (Jurisprudential Inquiry)	John Dewey Donald Oliver	- เพื่อให้ได้เนื้อหาวิชา และ การคิดในการแก้ปัญหาสังคม
	3. การสืบสวนทางสังคม (Social Inquiry)	James P. Shaver Bryon Massialas	- เพื่อสืบค้นปัญหาทางวิชาการและ มีความคิดอย่างมีเหตุผล
	4. การฝึกปฏิบัติ (Laboratory Method)	Benjamin Cox National Training Laboratory (NTL) Bethel, Maine	- เพื่อพัฒนาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และทักษะการฝึกเป็นกลุ่ม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กลุ่มรูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ผู้ริเริ่มคิด	จุดมุ่งหมายในการใช้
2. กระบวนการคิด (Information Processing Model)	5. การฝึกความเลืกรวมยอด (Concept Attainment)	Jerome Bruner	- เพื่อพัฒนาความคิดแบบอนุกรม
	6. การคิดแบบอุปนทาน (Inductive Teaching)	Hilda Taba	- เพื่อพัฒนาความคิดแบบอุปนทาน การมีเหตุผล ลงสรุป
	7. การฝึกการสืบสวนสอบสวน (Inquiry Training)	Richard Suchman	- เพื่อให้ลงสรุป ค้นพบโดยตัวตนเอง สร้างเหตุผลได้
	8. การสืบสวนทางวิทยาศาสตร์ (Science Inquiry)	Joseph Schwab	- เพื่อให้ได้ฝึกการวิจัย อาจใช้ฝึก แก้ปัญหาสังคมได้ด้วย
	9. การสร้างเงืงกัปแนวหน้า (Advance Organizer)	David Ausubel	- เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความสามารถ ที่รับรู้อย่างมีความหมาย

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กลยุทธ์รูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ผู้ริเริ่มคิด	จุดมุ่งหมายในการใช้
	10. การพัฒนาความถี่เหตุผล (Developmental)	Jean Piaget Irving Sigel Edmund Sullivan	- เพื่อเน้นความสามารถทางสมอง โดยเด็กจะหาวิธีเหตุผล
3. บุคคล	11. การสอนแบบไม่นำทาง (Non-Direct)	William Glasser	- เพื่อสร้างความสามารถในการสอน ตนเอง เพื่อความเข้าใจตนเอง รู้จักตนเอง
	12. การพบกันในห้องเรียน (Classroom meeting)	William Gordon	- พัฒนาการเข้าใจตนเอง ความ รับผิดชอบตนเอง รวมทั้งหน้าที่ ในสังคมด้วย

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กลุ่มรูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ผู้ริเริ่มคิด	จุดมุ่งหมายในการใช้
	13. การเพิ่มภาคความคิดสร้างสรรค์ (Synectics)	William Schutz	- เพื่อให้นักบวกลดข้อจำกัดความคิดสร้างสรรค์
	14. การฝึกความตระหนักรู้ในตนเอง (Awarcness Training)	Fritz Perls	- เพื่อเพิ่มความสามารถในการค้นหาค้นเอง การตระหนักรู้ในตนเอง
4. การปรับพฤติกรรม	15. การวางเงื่อนไข (Operant Conditioning)	B.F. Skinner	- เพื่อนำไปใช้ในการสอนให้เด็กทำตามต้องการ โดยควบคุมสิ่งแวดล้อม

คัดแปลงจากรูปแบบการสอนของจอยซ์และเวลล์ (Joyce and Weil 1972 อ้างถึงใน ละเอียต รัชนีแก้ว, 2527)

แนวคิดที่ 4 เป็นแนวคิดของเซเลอร์และคณะ (Saylor and Others, 1981) จัดรูปแบบการสอนเป็น 5 กลุ่ม ตามจุดมุ่งหมายของการสอน ดังนี้

1. รูปแบบที่เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาและสาขาวิชา (Subject Matter and Disciplines) เน้นการให้เนื้อหาวิชา เช่น วิชาเคมี
2. รูปแบบที่เกี่ยวกับสมรรถภาพและเทคโนโลยี (Competencies and Technology) เน้นการวางแผนการสอน เช่น บทเรียนโมดูล
3. รูปแบบที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของมนุษย์และกระบวนการ (Human Traits and Process) เน้นกระบวนการทำให้เกิดคุณลักษณะ เช่น ค่านิยม
4. รูปแบบที่เกี่ยวกับบทบาททางสังคมและกิจกรรม (Social Functions and Activities) เน้นกิจกรรมในชุมชน เช่น การลงคะแนนรับเลือกตั้ง
5. รูปแบบที่เกี่ยวกับความสนใจ ความต้องการและกิจกรรม (Interests & Needs and Activities) เน้นการเรียนรู้อิสระของแต่ละบุคคล เช่น การวาดรูป

จากแนวคิดทั้ง 4 ทดล่าวมา จะเห็นว่ามีข้อดีที่สอดคล้องกันโดยรวม แม้จะมีที่มาของแนวคิดต่างกันก็ตาม ในส่วนที่สอดคล้องกันอย่างยิ่ง คือกลุ่มรูปแบบด้านพฤติกรรม ส่วนกลุ่มรูปแบบอื่นมีความเหลื่อมล้ำกันบ้าง จึงจะสรุปเปรียบเทียบตามตารางต่อไป เรียงตามทหิมทงงสื่อ

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบกลุ่มรูปแบบการสอนตามแนวคิดของนักการศึกษา 4 แนวคิด

แนวคิดที่ ผู้คิด ปี กลุ่มที่	1 จอยซ์และเวลล์ 1972	2 นัทธัลและสแนก 1973	3 โรเซนไชน์ 1977	4 เชลเลอร์และคณะ 1981
1	การปรับพฤติกรรม	การควบคุม พฤติกรรม	พฤติกรรม วิเคราะห์	สมรรถภาพ
2	กระบวนการคิด	การแสวงหา	การสืบค้น	เนื้อหาวิชา
3	ปฏิสัมพันธ์	การหาเหตุผล	-	หน้าที่ทางสังคม
4	บุคคล	-	-	ความสนใจและ ความต้องการ
5	-	-	-	คุณลักษณะของ มนุษย์

รูปแบบที่สอดคล้องตรงกันทั้ง 4 แนวคิด คือ กลุ่มรูปแบบด้านพฤติกรรม ที่ใช้ทฤษฎี
การกระตุ้น-ตอบสนอง (S-R) ของสกินเนอร์ มาเป็นแนวในการสอน ใช้นาสื่อ และ
กระบวนการสอน แสดงให้เห็นว่า กลุ่มรูปแบบพฤติกรรมมีบทบาทในการเรียนการสอนมาแต่อดีต
และยังคงมีความสำคัญมากขึ้นในปัจจุบัน โดยจัดกระทำใหม่ให้เหมาะสมมากขึ้น

รูปแบบตามแนวคิดที่ 4 เป็นรูปแบบที่รวมรูปแบบกลุ่มอื่น ๆ ไวทั้งหมด และรูปแบบการสอนในแต่ละกลุ่มยังสอดคล้องกับสภาพจริง ๆ ที่ใช้สอนในปัจจุบัน

ตามแนวคิดของเซเลอร์และคณะนั้น ได้จัดรูปแบบการสอนต่าง ๆ 14 รูปแบบไวตามกลุ่มรูปแบบ 5 กลุ่ม ดังนี้ (Saylor and Others, 1981)

ตารางที่ 3 รูปแบบการสอนตามกลุ่มรูปแบบของเซเลอร์และคณะ

กลุ่มรูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ลักษณะสำคัญ	กิจกรรมผู้เรียน
1 เนื้อหาวิชา (Subject Matter/ Disciplines)	1. บรรยาย (Lecture)	การพูดบรรยายโดย ครูหรือวิทยากร	เชิงรับ เป็นผู้ฟังและ จดบันทึก
	2. อภิปราย-ซักถาม (Discussion- Questioning)	อภิปราย ซักถาม ตอบคำถามจากเรื่อง ที่กำหนด	ขึ้นอยู่กับหัวเรื่องหรือ วิชา นักเรียนอาจคน อาจไม่พูดเลย
	3. การให้ทัศนะ-ฟัง (Viewing, Listening)	ใช้สื่อการสอน, เอกสารให้อ่านหรือ ศึกษาเป็นรายคน หรือกลุ่มเล็ก เพื่อให้ทัศนะหรือ รูปแบบ การสังเกต	อาจเชิงรับ เช่น ดูภาพยนตร์ ถึง เร็วมาก เช่น ใช้คอมพิวเตอร์
	4. การสืบสวน สอบสวน (Inquiry Training)	ใหญ่เรียนแสดงความ สามารถในการลง สรุป เสนอคำตอบ ตนเอง	มีการซักถามหรือ การทดลองเพื่อหา คำตอบ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มรูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ลักษณะสำคัญ	กิจกรรมผู้เรียน
2 สมรรถภาพ (Competencies/ Technology)	5. ระบบการเรียน การสอน (Instructional System Design)	มีจุดมุ่งหมายเฉพาะ ในการสอน การประเมิน ผู้เรียนทั้งก่อนสอน ระหว่างสอนและ สิ้นสุดการสอนเพื่อ ปรับปรุง	กิจกรรมของผู้เรียน ได้จากการสอบก่อน สอน เพื่อเพิ่มเติม ในสิ่งบกพร่องและ ข้อผิดพลาดต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลเป็นที่ พอใจตามที่กำหนด
	6. บทเรียนโปรแกรม (Programmed Instruction)	เป็นบทเรียนที่มีเรื่อง สั้น ๆ และมีคำถาม ให้ตอบ รู้ผลในทันที ว่าตอบถูกหรือผิด	รับผิดชอบในการ การตอบคำถามและ ได้รับการเสริมแรง เมื่อตอบถูก
	7. การฝึกและทักษะ (Practice & Drill)	การทำกิจกรรม ซ้ำ ๆ จะได้ผลเป็น ที่พอใจ	ผู้เรียนมีกิจกรรม ด้วยตนเอง
3 คุณลักษณะ (Human Traits/ Processes)	8. บทบาทสมมติ (Role Playing)	ให้ผู้เรียนแสดง เกี่ยวกับปัญหาที่มีอยู่ กันอื่น ๆ สังเกต เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็น สภาพที่เป็นจริง	ได้รับการส่งเสริม ให้พูด ให้แสดง ความรู้สึก

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มรูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ลักษณะสำคัญ	กิจกรรมผู้เรียน
	9. สถานการณ์จำลอง (Simulation)	เพื่อให้ผู้เรียนได้ ลงมือปฏิบัติใน สถานการณ์จำลอง	ผู้เรียนเป็นผู้ทำ กิจกรรมโดยตรง
4 หน้าที่ทางสังคม (Social Functions/ Activities)	10. กิจกรรมชุมชน (Community Activities)	ผู้เรียนเข้าร่วมใน ชมรมต่าง ๆ ใน สังคมเพื่อหา ประสบการณ์	เข้าร่วมกิจกรรม โดยตรง
	11. การค้นคว้าเป็นกลุ่ม (Group Investigation)	แต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ ปริศนาที่ใดแล้ว รวบรวมข้อมูล แยกแยะความคิด ทดสอบสมมติฐาน	ร่วมกันแก้ปัญหา ทำงานและหาคำตอบ ร่วมกัน
	12. กระบวนการคิด แก้ปัญหาสังคม (Jurisprudential)	เป็นวิธีการศึกษา รายกรณี ชี้แจง ลักษณะทางการเมือง	ผู้เรียนร่วมกัน วิเคราะห์และ อภิปรายปัญหา
5 ความสนใจ (Interests and Needs)	13. การศึกษาอย่าง อิสระ (Independent Learning and Self-Instruction)	ผู้เรียนวางโครงการ ศึกษาโดยลำพัง ภายใต้การช่วยเหลือ ของครูสอน	ผู้เรียนมีกิจกรรม ดำเนินการตาม ลำพัง

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มรูปแบบ	ชื่อรูปแบบ	ลักษณะสำคัญ	กิจกรรมผู้เรียน
	14. การพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ (Synectics)	สร้างสิ่งใหม่ขึ้นมา โดยใช้ปัญหาและ ความคิดเห็น	ผู้เรียนใช้ความคิด ในการอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบ

* ละเอียด รัทซ์เฒ่า (2527) สรุปรูปแบบการสอนของเซเลอร์ (Saylor and Others, 1981)

2.2 รูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับรูปแบบหลักสูตร

ในการวางแผนหลักสูตรแต่ละครั้ง ผู้วางแผนจะต้องคำนึงถึงการจัดการเรียนการสอนควบคู่กันไปด้วย เพราะหลักสูตรที่วางแผนไว้จะมีประสิทธิภาพเพียงใด องค์กรประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งได้แก่ การจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับรูปแบบของหลักสูตร

เซเลอร์ (Saylor, 1981) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับรูปแบบหลักสูตรไว้สรุปได้ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 รูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับรูปแบบหลักสูตร

รูปแบบ หลักสูตร	ระดับความสอดคล้อง ระหว่างรูปแบบการสอนและรูปแบบหลักสูตร				
	เนื้อหาวิชา	เตรียมสมรรถนะ	เพื่อชีวิต	กิจกรรม/ ปัญหาสังคม	เอ็กต์บुकคล
รูปแบบการสอน					
กิจกรรมชุมชน (Community Activities)	น	น	ป	ม	ป
อภิปราย-ซักถาม (Discussion- Questioning)	ม	น	ป	ป	น
การค้นคว้าเป็นกลุ่ม (Group Investigation)	น	น	ม	ม	ป
การเรียนรู้อย่างอิสระ (Independent Learning)	ป	ป	น	ป	ม
การสืบสวนสอบสวน (Inquiry Training)	ม	น	ม	น	น

ตารางที่ 4 (ต่อ)

รูปแบบ หลักสูตร รูปแบบการสอน	ระดับความสอดคล้องระหว่างรูปแบบการสอนและรูปแบบหลักสูตร				
	มหาวิทยาลัย	เสริมสมรรถนะ	เพื่อชีวิต	กิจกรรม/ ปัญหาสังคม	เอกัตบุคคล
ระบบการเรียน การสอน (Instructional System Design)	ป	ม	น	น	น
การชักจูงเพื่อนชั้น ความคิด (Jurisprudential)	น	น	ป	ม	น
การบรรยาย (Lecture)	ม	น	น	น	น
การฝึกและทักษะ (Practice and Drill)	ป	ม	น	น	น
บทเรียนโปรแกรม (Programmed Instruction)	ป	ม	น	น	น
บทสมมติ (Role Playing)	น	ม	ม	ม	น

ตารางที่ 4 (ต่อ)

รูปแบบ หลักสูตร รูปแบบการสอน	ระดับความสอดคล้อง ระหว่างรูปแบบการสอนและรูปแบบหลักสูตร				
	เนื้อหาวิชา	เสริมสมรรถนะ	เพื่อชีวิต	กิจกรรม/ ปัญหาสังคม	เอ็กซ์คูเรล
สถานการณ์จำลอง และเกม (Simulation and Games)	น	ม	ม	ม	น
การพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ (Synectics)	น	น	ป	ป	ม
การให้ทัศนะและ การฟัง (Viewing- Listening)	ม	ม	น	ป	ป
(น หมายถึง น้อย	ป หมายถึง ปานกลาง				น หมายถึง มาก)

เมื่อพิจารณารูปแบบหลักสูตรตามแนวคิดของเฮเลอร์แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชาและแบบกิจกรรมและชุมชน เป็นรูปแบบหลักสูตรที่น่าจะสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรตามแนวกร ะบวนการทางสังคมใดมากกว่ารูปแบบอื่น ในงานวิจัยนี้จึงขอกล่าวถึงรูปแบบการสอนที่สอดคล้องในระดับเท่ากับรูปแบบหลักสูตรทั้งสองดังกล่าว คือ

รูปแบบหลักสูตร	รูปแบบการสอน
เนื้อหาวิชา	การอภิปราย-ซักถาม การสืบสวนสอบสวน การบรรยาย การให้คำแนะนำและการฟัง
กิจกรรมและปัญหาสังคม	กิจกรรมชุมชน การค้นคว้าเป็นกลุ่ม การซักถามเพื่อยืนยันความคิด บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลองและเกม

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรทั้งสองนั้น สรุปได้ดังนี้

1. การอภิปราย ซักถาม

การอภิปราย ซักถาม เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

ลักษณะสำคัญ การอภิปรายหมายถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตามหัวข้อที่กำหนดขึ้น หัวข้อนั้นอาจเป็นเรื่องที่ตรงกับเนื้อหาวิชาหรือเป็นหัวข้ออื่น ๆ ซึ่งผู้สอนหรือผู้เรียนเสนอแนะ การอภิปรายอาจเกิดขึ้นจากผลการทำงานหรือการเสนอข้อแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกทุกคนในชั้นร่วมกันคิดและอภิปราย

จำนวนสมาชิก โดยปกติแล้วการเรียนการสอนแบบอภิปราย ชักตาม มักใช้กับผู้เรียนจำนวน 20 - 35 คน และใช้ได้กับการเรียนทุกระดับ แต่จำนวนสมาชิกในกลุ่มที่เหมาะสมที่สุดตามความเห็นของกาล และ กาล (Meredith D. Gall and Joyce P. Gall) คือ 5 คน

บทบาทของผู้เรียน บทบาทของผู้เรียนแตกต่างกันไปตามจำนวนสมาชิกและตามเวลา ทั้งขึ้นอยู่กับหัวข้อหรือเนื้อหา บางครั้งผู้เรียนอาจนั่งเงียบตลอดคาบการเรียนก็ได้

บทบาทของผู้สอน ผู้สอนเป็นผู้ควบคุมชั้นเรียน ผู้วางแผน โดยปกติผู้สอนมักจะพูดมากกว่าผู้เรียน และอาจจะนำเสนอภาพยนตร์หรือสื่อการสอนอื่น ๆ เพื่อช่วยเสริมและกระตุ้นการชักตาม การอภิปรายได้

แหล่งวิทยาการ อาจใช้ตำราหรือวัสดุสิ่งพิมพ์อื่น ๆ กระดานดำหรือโสตทัศนูปกรณ์ ทั้งนี้โดยปกติผู้สอนมักเลือกใช้แหล่งวิทยาการเพียงอย่างเดียวในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง

การใช้และประโยชน์ ประโยชน์คือเป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนใคร่รวบรวมความรู้เป็นหมวดหมู่และห้นามโนมตี ตลอดจนการสรุปรวบยอดใคร่ทดสอบความรู้ความสามารถผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นยังเป็นการส่งเสริมและห้มาผู้เรียนให้เป็นคนกล้าพูด กล้าแสดงออก ฝึกทักษะ การคิดอย่างมีเหตุผล

จุดอ่อน การเรียนการสอนแบบอภิปรายมีบ่อยครั้งที่ผู้สอนหรือสมาชิกคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ผูกขาดการพูด การอภิปรายแต่ละครั้งขาดเหตุผลที่สนับสนุน หรือขาดการให้ความรู้และรายละเอียดที่จำเป็น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเหตุให้การเรียนการสอนแบบอภิปรายและชักตามไม่ได้อผลหรือได้อผลน้อย บรรยาการการเรียนน่าเบื่อหน่าย

2. การสืบสวน สอบสวน

การสืบสวนสอบสวนเป็นการสอนที่เน้นทักษะการคิดการค้นหาละรวบรวม
ข้อมูล

ลักษณะสำคัญ เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนต้องใช้สติปัญญาของตนเพื่อ

1) เฝ้าดูกับสิ่งแวดล้อม (2) รวบรวมข้อมูลทั้งหมดเข้าด้วยกัน (3) จัดระเบียบ
ความรู้ของแต่ละคน

การฝึกการสืบสวนสอบสวนของผู้เรียนทำได้โดย 1) สร้างเนื้อหา
แปลกใหม่และนำเสนอต่อผู้เรียน 2) ส่งเสริมและกระตุ้นผู้เรียนสืบสวนสถานการณ์
แปลกใหม่โดยการสะสมและใช้ข้อมูล 3) ให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบกระบวนการที่เขาใช้ในการ
การสืบสวนสอบสวนทันที

จำนวนสมาชิก ไม่ควรเกินจำนวนนักเรียนในชั้นปกติ คือ 22 - 35 คน

บทบาทผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องเผชิญกับบทบาทที่เขาไม่เคยคาดคิดมาก่อน มีการ
รวบรวมข้อมูลโดยการตั้งคำถามแล้วเสนอแนะหลักการแก้ปัญหาหรือเหตุต่าง ๆ ต่อจากนั้น
จึงทดสอบหลักการหรือเหตุของผู้เรียนด้วยการทดลองหรือการทดสอบเชิงประจักษ์

บทบาทผู้สอน เป็นผู้เสนอเหตุการณ์ที่น่าสนใจและคาดเดาไม่ได้แก่ผู้เรียน และ
ให้ข้อมูลที่จำเป็น เมื่อผู้เรียนซักถาม ช่วยเหลือผู้เรียนให้ดำเนินการสืบสวนไปตามขั้นตอน
ของกระบวนการ

แหล่งวิทยาการ เป็นลักษณะของสถานการณ์แปลกใหม่หรือเหตุการณ์ที่
แตกต่างกันไป ซึ่งอาจนำเสนอได้ในรูปของสื่อทางกายภาพ การสาธิตทางห้องปฏิบัติการหรือ
การบรรยาย และข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อใช้ตอบคำถามผู้เรียน

การใช้และประโยชน์ การเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนจะกระตุ้นและ
ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนมโนคติจากสาขาวิชา โดยผ่านกระบวนการสืบสวนสอบสวนที่
เฉพาะสมกับสาขาวิชานั้น ๆ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

จุดอ่อน รูปแบบการเรียนการสอนที่ต้องใช้ผู้สอนที่มีความสามารถในการชวนการสืบสวนและมีความรู้ดีในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่น่าสนใจนั้น ถ้าผู้สอนขาดความรู้ความสามารถด้านใดด้านหนึ่ง จะทำให้การเรียนการสอนเบรคหรือไม่ได้

3. การบรรยาย

ลักษณะสำคัญ เป็นการสอนโดยการพูด การบรรยายเนื้อหาความรู้แก่ผู้เรียน

จำนวนสมาชิก ใช้ได้กับชั้นเรียนหลายขนาดตั้งแต่ผู้เรียน 20 - 25 คน หรือ 200 - 300 คน

บทบาทผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้โดยการฟังและการจดคำบรรยาย บางครั้งอาจมีการคู่สื่อการสอนประกอบบาง

บทบาทผู้สอน เป็นผู้พูด อ่านและอาจเสนอภาพหรือสื่ออื่น ๆ ประกอบการพูดบรรยาย

แหล่งวิทยาการ กระดานดำ ทุนจำลอง แผนที่หรือสื่อทางโสตทัศนศึกษา

การใช้และประโยชน์ ประโยชน์ที่ได้รับคือเป็นการสรรสร้างและกระตุ้นความสนใจในหัวข้อหรือเนื้อหาวิชา ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน ใ้หลายละเอียดหรือบรรยายเหตุการณ์ใหม่ ๆ ที่ความและสรุปรวบยอดได้ชัดเจน ช่วยผู้เรียนในการทำความเข้าใจเหตุการณ์และเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มีการจัด สมบความรู้เป็นหมวดหมู่ เป็นต้น

จุดอ่อน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนค่อนข้างน้อย

4. การให้ทัศนะและการฟัง

ปัจจุบันผู้สอนมีการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอน แม้จะเป็นการสอนแบบบรรยายก็ตาม ดังนั้นรูปแบบการสอนนี้ก็คือการสอน โดยการให้สื่อทางโสตทัศนศึกษานั้นเอง

ลักษณะสำคัญ การให้ทักษะและการฟัง คือการสอนโดยใช้สื่อการเรียน การสอนรวมทั้งสิ่งพิมพ์ วัสดุทางโสตทัศนศึกษา วัสดุหรือหุ่นจำลอง เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา และสังเกตด้วยตนเองทั้งในคาบ เหตุการณ์ ปัญหาและเงื่อนไขกร ขบวนการต่าง ๆ เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ เพื่อเสนอปัญหาและการค้นคว้าหาคำตอบ เป็นต้น

จำนวนสมาชิก ใช้ได้ทั้งผู้เรียนกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็ก ขึ้นอยู่กับจำนวนวัสดุที่ใช้

บทบาทผู้เรียน บทบาทของผู้เรียนมีตั้งแต่ลักษณะเฉื่อยชา ไปจนถึงกระตือรือร้น ทั้งขึ้นอยู่กับชนิดของแหล่งสื่อการเรียนการสอนและวัตถุประสงค์ที่ใช้

บทบาทผู้สอน ถึงแม้ว่าผู้สอนจะไม่ใช้ผู้ควบคุมกิจกรรมการเรียนการสอนโดยตรง แต่ผู้สอนก็มีบทบาทแตกต่างกันไป เช่น เป็นผู้จัดเครื่องมือและวัสดุการสอน วางแผน การแสดง การฟัง หรือการสังเกต อธิบายหรือสาธิตวิธีการใช้เครื่องมือ บอกผู้เรียนว่าจะต้องทำอะไร อย่างไร ตอบคำถามและอาจต้องสร้างสื่อเพื่อใช้กับคอมพิวเตอร์

แหล่งวิทยาการ ประกอบด้วย วัสดุตีพิมพ์ หนังสือ นิตยสาร แผ่นพับ หนังสือพิมพ์ สารานุกรม วัสดุโสตทัศน สไลด์ ฟิล์มสตริป วีดีโอ โพรเจกต์ คอมพิวเตอร์ แผนภูมิ กราฟ แผนที่ ลูกโลก กระดานคำ หุ่นจำลอง เครื่องบันทึกเสียง วิทยุ ฯลฯ

การใช้และประโยชน์ เทคโนโลยีทางการศึกษานับว่ามี การนำมาใช้อย่างฉลาดและเหมาะสมแล้ว จะช่วยเสริมสร้างประโยชน์ทางการสอนมาก เครื่องมือหรือสื่อ การสอนบางแบบอาจใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนแบบเอกัตบุคคล การเรียนการสอน เพื่อซ่อมเสริมประโยชน์ในทางพัฒนามโนคติผู้เรียนที่มีปัญหา ช่วยเราความสนใจของผู้เรียน การใช้สื่อการสอนนั้นมีใช้ในหลักสูตรทุกรูปแบบ

จุดอ่อน สื่อการเรียนการสอนอาจจะได้รับการใช้อย่างไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม ผู้สอนอาจใช้สื่อมากเกินไปหรือไม่ใช้โดยไม่จำเป็น

5. กิจกรรมชุมชน

ลักษณะสำคัญ การสอนที่ใหญ่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานบริการสังคมและสาธารณประโยชน์ การฝึกปฏิบัติงานทางธุรกิจ การให้ความร่วมมือในการรณรงค์ด้านต่าง ๆ เป็นต้น

จำนวนสมาชิก เป็นรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก

บทบาทผู้เรียน ขึ้นอยู่กับงานที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

บทบาทผู้สอน ผู้สอนเป็นผู้สนับสนุนบทบาทของผู้เรียน วางแผนการจัดกำหนดการที่เหมาะสม ให้ความสำคัญผู้เรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานที่ผู้เรียนทำอยู่

แหล่งวิทยาการ ได้จากการอำนวยความสะดวกและจากประชาชนในชุมชน

การใช้และประโยชน์ กิจกรรมสังคมสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับเป้าหมายของสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านจิตพิสัย ดังนั้นจึงมีประโยชน์ในแง่ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกอาชีพ ทัศนคติที่ดีในการทำงาน เข้าใจปัญหาชุมชน ทัศนคติผู้นำ การฝึกความมีวินัยในตนเอง เป็นต้น

จุดอ่อน เป็นการยากที่จะจัดสรร โอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม นอกจากนี้ยังอาจมีปัญหาด้านงบประมาณ ด้านความปลอดภัยและความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน

6. การค้นคว้าเป็นกลุ่ม

การค้นคว้าเป็นกลุ่มเป็นการออกแบบการสอนที่ส่งเสริมผู้เรียนให้สามารถเข้าใจและแก้ปัญหาสังคมได้ โดยฝึกกระบวนการทำงานและฝึกผู้เรียนให้เป็นครูฝึกแก้ปัญหาและวิธีแก้ปัญหา

ลักษณะสำคัญ ผู้สอนหรือผู้เรียนกำหนดเหตุการณ์ขึ้น ต่อจากนั้นผู้เรียนเป็นผู้คิดแก้ปัญหาจากเหตุการณ์นั้นและหาวิธีแก้ปัญหา โดยผู้เรียนจะเป็นผู้สะสมข้อมูล ตั้งและทดสอบสมมติฐาน ศึกษารายละเอียดและจบลงด้วยการฝึกประสบการณ์การแก้ปัญหา

จำนวนสมาชิก กลุ่มที่ดีคือผู้เรียนกลุ่มละ 10 - 15 คน

บทบาทผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้ตั้งปัญหาและหาวิธีสร้างยุทธศาสตร์ในการทำงานเพื่อแก้ปัญหา นั่นคือลดจนการวิเคราะห์ปัญหาที่จำเป็นที่ผู้เรียนต้องแสดง ต่อจากนั้นผู้เรียนแสดงบทบาทและร่วมกันแก้ปัญหา และจบลงด้วยการร่วมกันประเมินวิธีแก้ปัญหาในแง่ของความสัมพันธ์กับจุดเริ่มต้นของปัญหา

บทบาทผู้สอน ทำหน้าที่คล้ายที่ปรึกษา นักแนะแนวและนักวิจารณ์ที่เป็นมิตร

แหล่งวิทยาการ หอสมุด แถลงข่าวสารที่ไม่ต้องใช้เวลาตีพิมพ์ และชุมชน

การใช้และประโยชน์ การสอนที่มีทักษะสูง การศึกษาค้นคว้าเป็นกลุ่มจะให้ประโยชน์สูง สามารถใช้กระบวนการการเรียนรู้ทางสังคมเพื่อบรรลุจุดประสงค์ทางวิชาการในทุกสาขาวิชา

จุดอ่อน เนื่องจากชั้นเรียนธรรมดาจะมีผู้เรียนประมาณ 20 - 30 คน ซึ่งใหญ่เกินไปสำหรับการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ นอกจากนั้นการสอนที่ได้ผลยังต้องอาศัยผู้สอนที่มีความไวและมีทักษะสูงต่อการรับรู้และการแก้ปัญหา

7. การชักจูงให้ยืนยันความคิด

จุดประสงค์ของการสอนแบบนี้คือ การพัฒนาทักษะของประชาชนให้เป็นผู้มีความสามารถในการวิเคราะห์และเข้าใจสถานการณ์ของเหตุการณ์ในสังคม

ลักษณะสำคัญ เป็นแบบการสอนที่สร้างขึ้นโดยการใช้กรณีศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกคิดวิเคราะห์วิจารณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม

จำนวนสมาชิก ปรึกษากับชั้นเรียนขนาดปกติ

บทบาทผู้เรียน มี 6 ด้าน คือ 1) นำเข้าสู่กรณีศึกษา 2) วิเคราะห์หาประเด็นปัญหา 3) สวมตำแหน่งหน้าที่ 4) สำรวจตัวอย่าง 5) พิจารณาบทเรียนและกำหนดคุณสมบัติของตำแหน่งหน้าที่ 6) ทดสอบข้อสมมติฐานที่ตั้งขึ้นตามความเป็นจริง

ผู้เรียนแต่ละคนจะได้รับตำแหน่งหน้าที่และต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนด จะเห็นว่าบทบาทสามประการแรกเป็นเรื่องของการวิเคราะห์ ส่วนสามประการหลังเป็นเรื่องของการถกเถียงและอภิปรายภายใต้การควบคุมของผู้สอน

บทบาทผู้สอน แนะนำผู้เรียนใหญ่และเข้าใจกิจกรรม นำผู้เรียนใหญ่จัดตั้งเกราะห่อเท็จจริงต่าง ๆ ของกรณีศึกษาจากเหตุการณ์สังคม ในบทบาทที่ 4 ของผู้เรียน ผู้สอนใช้วิธีการถามตอบแบบโสเครติค ผู้สอนจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงปฏิกิริยาซึ่งอาจทำให้ความไว้วางใจหรือไม่ยอมรับหรือไม่ยอมรับข้อคิดเห็นของผู้เรียน และในการถามตอบผู้สอนต้องระวังไม่ให้ผู้เรียนพยายามเดาว่าผู้สอนต้องการให้เขาพูดว่าอะไร

แหล่งวิทยาการ วัสดุและสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

การใช้และประโยชน์ การกำหนดให้ผู้เรียนมีบทบาทและตำแหน่งหน้าที่ จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระหายที่จะเข้ามาส่วนในการวิเคราะห์ เหตุการณ์นั้น วิธีการสอนแบบนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุการณ์ได้แจ่มแจ้ง ช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักผสมผสานความคิดสติปัญญา

จุดอ่อน หวังผู้สอนผู้เรียนจำเป็นต้องรู้บทบาทและสัมพันธ์ภาพใหม่ ๆ เพื่อเข้าใจกระบวนการศึกษาและทำงานแบบสหวิทยาการ

8. บทบาทสมมติ

ชีวิตของมนุษย์พัฒนาขึ้นโดยประสบการณ์ บทบาทสมมติเป็นแบบหนึ่งของ การจัดประสบการณ์ที่จะส่งเสริมผู้เรียนให้ได้สำรวจปัญหาที่มนุษย์สัมพันธ์ รวมทั้งอารมณ์ เจตคติ ค่านิยมและยุทธศาสตร์การแก้ปัญหา

ลักษณะสำคัญ บทบาทสมมติเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนได้สัมผัสปัญหา โดยผ่านการแสดงปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการเชิญชวนเข้ามาแสดงและอภิปรายโดยผู้เรียน ทั้งนี้โดยการแยกผู้เรียนออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้แสดง การแสดงนั้น ผู้แสดงจะพยายามเข้าใจบทบาท อารมณ์ ความรู้สึกตามความคิดและประสบการณ์ของตนแล้วแสดงออกตามความคิดความรู้สึกนั้น

จำนวนสมาชิก ผู้แสดงบทบาทสมมติเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในชั้นที่เหลือเป็น
ผู้สังเกตการณ์

บทบาทของผู้เรียน ความจริงใจของผู้เรียนในการแสดงบทบาทเป็นส่วน
สำคัญ ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมใหญ่สุดตามความรู้สึกที่แท้จริงของตน

บทบาทของครู กระตุ้นให้ผู้เรียนฟังและเรียนรู้จากเพื่อนร่วมชั้น รับผิดชอบ
ในการเลือกและเน้นจุดสำคัญของบทบาทสมมติ เลือกผู้ร่วมแสดง เตรียมผู้สังเกตการณ์ จัดเวที
นำอภิปรายและประเมินผลการเรียนโดยให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปรวบยอด

แหล่งวิชาการ โดยปกติไม่ควยใช้วัสดุประกอบแต่บางครั้งอาจใช้ภาพยนตร์
คำบรรยาย วีดีโอ หรือสื่ออื่น ๆ ที่จะนำผู้เรียนเข้าสู่บทบาทสมมติ

การใช้และประโยชน์ บทบาทสมมติใช้ได้กับลักษณะปัญหา 4 ประการ คือ
1) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล 2) ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม 3) ความขัดแย้งใน
ตนเอง 4) ปัญหาในอดีตและปัญหาพร้อมสมัย

จุดอ่อน ผู้เรียนต้องใช้เวลามากในการรวมกิจกรรมบทบาทสมมติ เพราะ
จำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ และเจตคติต่าง ๆ อย่างเปิดกว้าง ผู้สอนที่มีทักษะต้องเป็น
ผู้สามารถส่งเสริมผู้เรียนให้ได้แสดงออกอย่างอิสระ

9. สถานการณ์จำลองและเกม

เป็นการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตอบสนองสถานการณ์ที่
เหมือนจริงและได้รับข้อมูลย้อนกลับทันทีซึ่งแสดงให้เห็นผลที่ตามมาจากการแสดงของตน

ลักษณะสำคัญ เป็นการจำลองสถานการณ์จริงของสังคมซึ่งผู้เรียนอาจต้อง
ประสบ แล้วกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบตลอดจนกำหนดพฤติกรรมของผู้เล่น

จำนวนสมาชิก สถานการณ์จำลองมีทั้งสถานการณ์เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

บทบาทผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในสถานการณ์จำลอง

บทบาทผู้สอน เป็นผู้อธิบายสถานการณ์จำลองและบอกระเบียบกฎเกณฑ์ในการเล่น ควบคุมการเล่นให้เป็นไปตามกฎ ให้ความปรึกษาเมื่อผู้เรียนต้องการและกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงบทบาท อย่างน่าสนใจเมื่อจบการแสดง ผู้สอนจะเป็นผู้นำกลุ่มการอภิปรายสำรวจสิ่งที่ผู้เรียนได้รับจากสถานการณ์จำลองนั้น

แหล่งวิทยาการ แยกต่างกันไปตามลักษณะของสถานการณ์และกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นของแต่ละสถานการณ์

การใช้และประโยชน์ ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้โดยตรงจากผลของประสบการณ์ในสถานการณ์จำลอง จากสถานการณ์จำลองจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าถึงเหตุการณ์ที่เป็นนามธรรมยิ่งขึ้น และยังช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดมโนทัศน์ใหม่ ๆ และเกิดทักษะในการเรียนรู้และการคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์

จุดอ่อน ในวงการศึกษาระดับโรงเรียนและวิทยาลัยมีการใช้สถานการณ์จำลองอย่างจำกัด เพราะราคาของสื่อค่อนข้างสูงและผู้สอนไม่ได้รับการฝึกโดยตรงในการใช้สถานการณ์จำลอง

นอกจากนี้จากรูปแบบการสอนทั้ง 9 รูปแบบ ตามแนวคิดของเชลเลอร์แล้ว จอห์นและเวล ยังได้เสนอแนะรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรตามแนวกระบวนการทางสังคม ซึ่งจะขอกล่าวเพิ่มเติมในงานวิจัยนี้อีก 2 รูปแบบคือ รูปแบบการสอนแบบการใช้ความคิดเชิงอุปนัย (Inductive Thinking) และรูปแบบการสอนแบบการพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ (Synectics)

10. รูปแบบการสอนแบบการใช้ความคิดเชิงอุปนัย

เป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดอย่างมีกระบวนการ

ลักษณะสำคัญ เป็นการพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนตามลำดับขั้นต่าง ๆ 3 ขั้น คือ การพัฒนาทักษะการกำหนดมโนทัศน์ ทักษะการตีความข้อมูล และทักษะการประยุกต์หลักการ ไปใช้กับสถานการณ์ใหม่ ๆ

จำนวนสมาชิก ใช้ได้ทั้งกับผู้เรียนในชั้นเรียนปกติ และผู้เรียนเป็นรายบุคคล

บทบาทผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนในฐานะของผู้คิด
ผู้ทำนาย และการตั้งสมมติฐาน ตลอดจนการสรุปผลที่ได้จากการคิด

บทบาทผู้สอน เป็นผู้เริ่มลำดับชั้นการสอนและควบคุมให้การเรียนการสอน
ดำเนินไปตามกระบวนการ ซึ่งได้แก่การจัดการและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
เนื้อหาในการเรียนแต่ละครั้ง เป็นผู้ตั้งคำถามเพื่อตั้งความคิดของผู้เรียน ตรวจสอบความ
พร้อมของผู้เรียนในการทำกิจกรรมแต่ละขั้นและคอยประสานความรู้หรือประสบการณ์ใหม่
เข้ากับความรู้อุปสรรคเดิมของผู้เรียน

แหล่งวิทยาการ ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น เอกสาร หนังสือ
หนังสือพิมพ์ หรือจากสื่อมวลชนทุกประเภท

การใช้และประโยชน์ ผู้เรียนได้ฝึกพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลและมี
กระบวนการ สามารถนำความรู้เดิมไปใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษา ค้นคว้าความรู้ใหม่ ๆ
ได้ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จุดอ่อน รูปแบบการสอนนี้จะใช้ได้ดีกับผู้เรียนในวัยเรียนที่มีความรู้และ
ประสบการณ์มากพอสมควร นอกจากนั้นหากข้อมูลเกินความจำเป็นจะก่อให้เกิดการวิเคราะห์
และสังเคราะห์แนว การเรียนการสอนจะไม่ได้ผลตามจุดมุ่งหมาย

11. รูปแบบการสอนแบบพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์

ลักษณะสำคัญ เป็นการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการทางอารมณ์
เพื่อพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์

จำนวนสมาชิก เหมาะกับกลุ่มผู้เรียนขนาดเล็ก (10 - 15 คน)

บทบาทผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากในการเรียนการสอนคือมีอิสระที่จะ
เสนอความเห็นและอภิปรายสิ่งที่ผู้เรียนคิดได้อย่างกว้างขวาง

บทบาทผู้สอน เป็นผู้กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และเกิดกระบวนการทางอารมณ์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งเร้า เป็นผู้รับความคิดเห็นของผู้เรียน จัดกลุ่มความคิดและทบทวนความก้าวหน้าในกิจกรรมการเรียนการสอนและพฤติกรรมแก้ปัญหาของผู้เรียน

แหล่งวิทยาการ ได้แก่ศักยภาพของผู้นำกิจกรรม เพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาด้านปัญหาทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการที่ประกอบด้วยแบบจำลองต่าง ๆ ซึ่งจะกระตุ้นความคิดเชิงสร้างสรรค์ ห้องเรียนที่มีสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้เกิดความคิดเชิงสร้างสรรค์

การใช้และประโยชน์ รูปแบบการสอนที่สามารถนำไปใช้ได้กับการเรียนทุกสาขาวิชา เช่น การเขียนเชิงสร้างสรรค์ การค้นคว้าด้วยตนเอง การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และการออกแบบ ฯลฯ

จุดอ่อน การเรียนการสอนรูปแบบนี้จำเป็นต้องมีผู้นำกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ที่มีศักยภาพสูง คือ มีความสามารถในการนำ การเปรียบเทียบ การสรุป และการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีอิสระ มิฉะนั้นการเรียนการสอนจะไม่บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

3. การพัฒนาหลักสูตรและรูปแบบการสอนแบบเน้นกระบวนการทางสังคม

3.1 กระบวนการทางสังคม

ก. ความหมายของกระบวนการทางสังคม

นักสังคมวิทยาให้ความหมายของคำว่ากระบวนการทางสังคมไว้ต่าง ๆ กันไป เช่น ไชยบูลย์ ช่างเรียน (2514) อธิบายว่า "กระบวนการทางสังคมเป็นแบบอย่างของการกระทำ การปฏิบัติการหรือการปะหะสังสรรค์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล"

ประสาธน์ หลักศิลา (2511) มีความเห็นว่า "กระบวนการทางสังคม ได้แก่ กระบวนการเกี่ยวกับการถ่ายทอดแนวความคิด การสอน การเรียนรู้ การเปลี่ยน

แบบ การมีอำนาจเหนือ การคุ้มครอง การเชื่อฟัง การต่อต้าน การแข่งขัน การปรับตัว และการร่วมมือกันเหล่านี้เป็นต้น"

นิพนธ์ คันธสวัสดิ์ (2512) กล่าวถึงกระบวนการทางสังคมว่าเป็นรูปแบบของปฏิกริยาตอบโต้ทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่ม ซึ่งอาจเกิดขึ้นในรูปของการขัดแย้ง การแข่งขัน การร่วมมือ การตกลงเห็นพ้องหรือการกลืนกลาย ปฏิกริยาตอบโต้เป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนสลับซับซ้อนและแปรเปลี่ยนเคลื่อนไหวได้ แม้ในทางสังคมวิทยาจะพยายามจำแนกออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่ในสภาพที่แท้จริงกระบวนการเหล่านี้มักจะปรากฏอยู่หลายรูปแบบในโอกาสหนึ่ง ๆ เช่น การร่วมมืออาจเกิดพร้อมการแข่งขัน ซึ่งอาจเป็นไปโดยรู้สึกตัว (conscious) หรือไม่รู้สึกตัว (unconscious)

ยนต์ ชุมจิต (2528) สรุปว่า "กระบวนการทางสังคม จะมีขึ้นได้เมื่อมีการปะทะสังสรรค์หรือมีปฏิกริยาตอบโต้ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในรูปแบบของความคิดหรือการกระทำ เช่น การแข่งขัน การร่วมมือ การขัดแย้ง การผสมผสาน การต่อต้านหรือการเชื่อฟัง เป็นต้น"

ข. ลักษณะสำคัญของกระบวนการทางสังคม

ยนต์ ชุมจิต (2528) ได้รวบรวมความเห็นของนักสังคมวิทยาสวนมาก ถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการทางสังคม สรุปได้ดังนี้

ลักษณะที่สำคัญของกระบวนการทางสังคม มีดังต่อไปนี้

- 1) การติดต่อสื่อสาร (Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งอาจกระทำได้ในรูปแบบของการพูด การเขียน การใช้สัญลักษณ์หรือการใช้ภาษาทางต่าง ๆ การสื่อสารจะสมบูรณ์เมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน สามารถถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก หรือเจตคติต่อกันและกันได้
- 2) การแข่งขัน (competition) เกิดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีพฤติกรรมในรูปแบบของการแข่งขันเพื่อให้ได้สิ่งที่จะมาขัดขวางความต้องการของตน ซึ่งอาจเป็นทางด้านร่างกายหรือจิตใจ โดยปกติการแข่งขันจะมี 2 ลักษณะ คือ

(1) การแข่งขันโดยรู้สึกตัว เป็นการแข่งขันที่ผู้ทำตั้งใจทำและ
รู้สึกตัวแข่งขัน

(2) การแข่งขันโดยไม่รู้ตัว เป็นการแข่งขันที่เข้าไปเพื่อมุ่ง
ผลให้เกิดขึ้นตนเองเท่านั้น โดยไม่รู้ว่าการแข่งขันของตนเป็นใครบ้าง

การแข่งขันไม่ว่าจะเป็นไปในลักษณะใดก็ตาม ควรจะเป็น
การแข่งขันที่เป็นไปตามพื้นฐานของสังคม คือต้องอยู่ในกฎ ในระเบียบ ประเพณีหรือกฎหมาย
เพื่อป้องกันข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้

3) การขัดแย้ง (conflict) เกิดจากบุคคลหรือกลุ่มมีความ
สนใจ ความคิดหรือผลประโยชน์ไม่ตรงกัน หากเกิดขึ้นอย่างรุนแรงอาจถึงขั้นทำลายล้างฝ่าย
ตรงข้ามได้

การขัดแย้งที่สำคัญมีดังนี้ คือ

- (1) การทำสงคราม
- (2) การวิวาทบาดหมาง
- (3) การพิพาทฟ้องร้องทางศาล
- (4) การขัดแย้งทางอุดมคติหรือความเชื่อ

4) การร่วมมือ (cooperation) หมายถึง การกระทำและ
การรวมพลังทั้งหมดเพื่อเหตุร่วมกัน โดยทั่วไปการร่วมมือมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังนี้

- (1) แบบเสียไม่ได้ เป็นการทำให้ไปตามคำขอร้องโดยไม่ออก
ความเห็น
- (2) แบบอ้อมนัย เป็นการทำงานตามลำพัง ตามความคิดเห็น
ของตนแล้วจึงนำผลงานนั้นมารวมกับผู้อื่น
- (3) แบบความพอใจ จะทำงานหรือให้ความร่วมมือเมื่อพอใจ
- (4) แบบตามหน้าที่ คือการทำงานเท่าที่ได้รับมอบหมาย
- (5) แบบร่วมพลัง เป็นการร่วมมือกันในระยะสั้นเพื่อหวังผลงาน

เฉพาะหน้า

- (6) แบบช่วยเหลือ คือการร่วมมือแบบมีเจตนาแอบแฝง

(7) แบบความสามารถ เป็นการร่วมมือในกรณีที่ต้องอาศัย
ความสามารถหรือความชำนาญพิเศษ

(8) แบบสภาพผู้นำ เป็นการร่วมมือเพื่อให้ทุกคนรู้จักทำงานใน
ระยะต่อไปให้ดีขึ้น รู้จักเสียสละและยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

(9) แบบประชาธิปไตย เป็นการร่วมมือที่ยึดหลักความสำคัญ
ของแต่ละบุคคลที่ร่วมงาน

นอกจากลักษณะการร่วมมือดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังแยกลักษณะ
การร่วมมือตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลออกได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

ก. การร่วมมือแบบปฐมภูมิ (Primary Cooperation)
เป็นการร่วมมือของกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในแบบปฐมภูมิ โดยมีวัตถุประสงค์และวิธีการ
การทำงานร่วมกัน เช่น บุคคลในครอบครัว หรือบุคคลในชุมชน ร่วมมือกันทำนาทำไร่หรือ
พัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

ข. การร่วมมือแบบทุติยภูมิ (Secondary Cooperation)
เป็นการร่วมมือของกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในแบบทุติยภูมิ โดยมีวัตถุประสงค์บางประการ
ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

ค. การร่วมมือแบบตติยภูมิ (Tertiary Cooperation)
เป็นการร่วมมือของกลุ่มบุคคลที่มีเจตคติต่างกันและมีวัตถุประสงค์เฉพาะของกลุ่ม

5) การสманลัทธิ (Accmodation) หรือการประนีประนอม
ได้แก่ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งแตกต่างกันในด้านความคิด เจตคติ ขนบธรรมเนียม
ประเพณี ตลอดจนผลประโยชน์ได้หาความตกลงยินยอมหรือปรับความเข้าใจกัน การสман
ลักษณะอาจเกิดได้ 4 วิธี คือ

(1) การประนีประนอม (Compromise) คือการที่ทั้งสอง
ฝ่ายยอมผ่อนปรนประองคองกันเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง

(2) การอดกลั้น (Toleration) คือ การอดทนรับในสิ่งที่
ตนไม่เห็นด้วย

(3) การมีผู้ชี้ขาด (Carbitration) คือ การยอมรับ
คำตัดสินของบุคคลที่สาม

(4) การบังคับ (Coercion) คือ การที่ผู้มีอำนาจมากกว่าบังคับให้ผู้ที่มิอำนาจน้อยกว่าหรืออ่อนแอกว่าปฏิบัติตามกฎหรือระเบียบของตน

6) การกลืนกลาย (assimilation) เกิดจากการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอยู่ร่วมกันและมีการปะทะสังสรรค์กันเป็นเวลานานจนความแตกต่างทางด้านความคิด เจตคติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เริ่มลดน้อยลงและเริ่มมีการผสมผสานกลมกลืนกันที่สุดในที่สุด

3.2 บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคม หมายถึง "การทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกันเกิดประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างเสมอภาค ยุติธรรมมากที่สุด ทำให้เกิดความสุข ความพอใจที่จะได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคมที่ผูกพันมั่นคงถาวรตลอดไป" (พิทยา สายบุญอาจถึงใน ชัตติยา วรรณสุต (บรรณาธิการ), 2526) กระบวนการพัฒนาสังคมอย่างมีคุณภาพ(สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2527) ได้กล่าวว่ามีอยู่ด้วยกัน 7 ขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

- 1) ความไม่พอใจในสภาพที่เป็นอยู่
- 2) ความไม่พอใจในสภาพการณ์นั้นแผ่ขยายวงกว้างออกไปในสังคม
- 3) หมายสังคมที่เห็นว่าควรถูกสถานการณ์เข้ามาจัดการเพื่อไม่ให้เหตุการณ์ขยายออกไปจนถึงขั้นสังคมจะแตกสลาย
- 4) ชีชวนให้ผู้คนขยายกลับไปปฏิบัติตามค่านิยมเก่า โดยมีการเสนอแนะแนวทางปรับปรุงค่านิยมเหล่านั้นให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพขึ้น (ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่หาคำตอบกลับไปกับขั้นตอนที่ 3)
- 5) ทดลองปฏิบัติตามค่านิยมแนวทางใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การจำแนกแฉกแฉงมากชั้น
- 6) นำวิธีการปฏิบัติใหม่ทดแทนข้อใดผลมากข้ออย่างจริงจัง
- 7) หากขั้นตอนทั้งหมดประสบความสำเร็จ จะนำไปสู่การปฏิบัติตามค่านิยมใหม่อย่างถาวรและเป็นปกติวิสัย

เมื่อพิจารณาขั้นตอนในการพัฒนาสังคมดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่าการศึกษาคือเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาสังคม ทั้งนี้ เพราะการศึกษาถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 4 กระบวนการย่อย ได้แก่

1. ทางมานุษยวิทยา การศึกษา คือ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Enculturation process) หรือกระบวนการนำสมาชิกใหม่ ๆ เข้าสู่วิถีชีวิตในสังคม และถ่ายทอดมรดกของวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลัง
2. ทางเศรษฐศาสตร์ การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคม (Development process) เป็นการพัฒนาด้านบุคคลและกำลังคนเพื่อพัฒนาสังคมและขณะเดียวกันก็พัฒนาสังคมโดยตรง
3. ทางรัฐศาสตร์ การศึกษาเป็นกระบวนการประชาธิปไตย (Democratization process) เป็นสิทธิมนุษยชน จึงถือว่าควรกระจายการศึกษาไปให้มากที่สุดเพื่อความเสมอภาคและเพื่อเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาหรือในทางกลับกัน การศึกษาอาจตกเป็นเครื่องมือของทางการเมืองได้
4. ทางสังคมวิทยา การศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization process) วัตถุประสงค์สังคม ต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน

ในฐานะที่การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องคำนึงควบคู่ไปกับความต่องานและตามสภาพของสังคมในเวลานั้น ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 5 (2525 - 2529) ความตอนหนึ่งว่า "เพื่อเร่งรัดพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยมุ่งให้การศึกษาเป็นการเสริมสร้างบุคลิกใหม่ทั้งความรู้ ความคิดและความสามารถในการประกอบอาชีพ มีจริยเป็นไทยไว้ ตลอดจนก่อให้เกิดความสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขตามวิถีทางประชาธิปไตย" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2525 - 2529)

จากวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ดังต่อไปนี้

1. เป็นสถานฝึกอบรมวิชาชีพแก่เยาวชน การจัดการศึกษานั้นนอกจากจะเป็นไปเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจทางด้านวิชาการสาขาต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้และฝึกอบรมวิชาชีพหลายประเภท หลายระดับอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการผลิตคนที่มีคุณภาพออกสู่ตลาดแรงงานในสังคม
2. เป็นสถาบันหลักในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม ส่วนประกอบของวัฒนธรรมที่สังคมถ่ายทอดให้แก่เยาวชน ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ศาสนา ศิลปกรรม ฯลฯ เพื่อให้วัฒนธรรมทั้งหมดได้รับการถ่ายทอดอย่างถูกต้องและเหมาะสม สถาบันการศึกษาจึงควรจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อให้เขานำความรู้ที่ได้ไปดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข
3. เป็นสถาบันที่เป็นแหล่งกลางทางวิชาการใหม่ ๆ สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางในการนำความรู้และวิชาการแขนงใหม่ ๆ เข้ามาระดมแพร่แก่เยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ทำให้สังคมได้มีสมาชิกที่มีความรู้ความสามารถพอเพียงที่จะช่วยพัฒนาสังคม
4. เป็นสถานอบรมมนุษยสัมพันธ์และส่งเสริมพัฒนาการส่วนบุคคล ทบาทหลักอีกอย่างหนึ่งของสถานศึกษานอกเหนือจากการถ่ายทอดวัฒนธรรม ได้แก่ การอบรมมนุษยสัมพันธ์ของชาติให้เป็นผู้ที่มีจิตใจอันดีงาม รู้จักเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และยังเป็นสถานฝึกอบรมระเบียบวินัยให้แก่เยาวชนของชาติไปพร้อมกันด้วย การฝึกอบรมมนุษยสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้เยาวชน มีพัฒนาการส่วนบุคคลอันได้แก่ความเจริญงอกงามทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจและสังคม

จากบทบาทของการศึกษาต่อการพัฒนาสังคมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า "การศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมในฐานะที่ศึกษาเขาไปมีส่วนในการพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพเหมาะสมกับความต้องการของสังคมนั่นเอง" (ยนต์ ชุ่มจิต, 2528)

3.3 บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรม

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าวัตถุประสงค์ประการหนึ่งในการจัดการศึกษา ได้แก่ การปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความรักและธำรงรักษาวัฒนธรรมและความเป็นไทยไว้ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมคือ เครื่องหมายที่แสดงความเป็นชาติ หากคนในชาติรักหวงแหนและธำรงรักษา

วัฒนธรรมไวโคตินั้นก็หมายถึงการดำรงรักษาความเป็นชาติไวโคตินเอง และโดยที่หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของระบบการศึกษา ไโคแก การถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าบทบาทที่สำคัญของการศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรม ไโคแก กระบวนการศึกษาที่ผ่านทางสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในทุกระดับ

องค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการศึกษาในสถาบันศึกษาดำเนินไปอย่างมีคุณภาพหรือไม่ เพียงใดนั้น ไโคแก ครูอาจารย์ซึ่งเป็นผู้สอนในสถาบันแต่ละแห่ง ทั้งนี้เพราะการถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมจะได้ผลมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของครูอาจารย์ผู้สอน ซึ่ง ยนต์ ชุมจิต (2528) ได้กล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับครูสอนไวโคตินี้

1. มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมที่จะนำมาสอน
2. มีความสามารถในการเลือกสรรวัฒนธรรมถ่ายทอดให้เหมาะสม

ภูมิปัญญาของผู้เรียน

3. มีวิธีการถ่ายทอดและการใช้หลักจิตวิทยาในการ โน้มน้าวจิตใจผู้เรียนให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อตนเองและต่อชาติบ้านเมือง
4. มีพฤติกรรมที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถจูงใจผู้เรียนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา

นอกเหนือจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สอนดังกล่าวข้างต้นแล้ว การศึกษายังมีบทบาทในการพัฒนาวัฒนธรรมได้หลายแนวทาง โดยผ่านสถาบันทางการศึกษา เช่น มีการกำหนดเนื้อหาสาระ และรูปแบบการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไวโคอย่างชัดเจน ปรับปรุงเนื้อหาสาระวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมใหญ่ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและ เกิดเจตคติที่ดีต่อวัฒนธรรมของตน จัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนสนับสนุนให้มีการวิจัยทางวัฒนธรรมไทย เพื่อความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและเพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยแก่เยาวชนทั่วไปด้วย เป็นต้น

3.4 รูปแบบหลักสูตรและการสอนตามแนวกระบวนการทางสังคม

ความหมายของคำว่า กระบวนการทางสังคมในทางหลักสูตรนั้น นักพัฒนาหลักสูตร ไโคใช้ชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and

Alexander, 1954, 1966) ใช้คำว่า หน้าที่ทางสังคม (social functions) และต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้คำว่ากิจกรรมและปัญหาสังคม (social activities and problems) สมิธ (Smith, 1950) ใช้คำว่า หน้าที่และปัญหาสังคม (social-functions and social problems) ทาบ (Taba, 1962) ใช้คำว่ากระบวนการทางสังคม (social process) เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่ากระบวนการทางสังคม ซึ่งหมายถึง หลักสูตรที่มุ่งยึดสังคมและสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลักในการจัดหลักสูตรตามแนวกระบวนการทางสังคม จึงมีเนื้อหาสาระที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของคนในสังคม โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมและจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันเป็นหลัก จุดมุ่งหมายสำคัญของหลักสูตรคือ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจในเรื่องของกระบวนการทางสังคม อันได้แก่ การเรียนรู้แบบอย่างของการกระทำซึ่งประหลาดสืบทอดกันมา การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล กระบวนการถ่ายทอดตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม เช่น การขัดแย้ง การต่อสู้ การแข่งขัน การปรับตัว การผสมผสานกลมกลืน การร่วมมือ การติดต่อสื่อสาร การประนีประนอม การใช้อำนาจ การอดกลั้นยินยอม เป็นต้น

ข้อดีของหลักสูตรตามแนวกระบวนการทางสังคมคือ เป็นหลักสูตรที่เน้นวิธีการสืบเสาะทางสังคม ซึ่งนอกจากจะช่วยส่งเสริมประสบการณ์และเร้าความสนใจของผู้เรียนแล้ว ยังช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดอีกด้วย ดังนั้นการเลือกรูปแบบการสอนเพื่อให้อสอดคล้องกับลักษณะของหลักสูตรจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น เพราะถ้าหากว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับหลักสูตรหรือกระบวนการจัดการเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพแล้ว จะทำให้หลักสูตรนี้ไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้ได้โดยง่าย สำหรับรูปแบบการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวกระบวนการทางสังคมนั้น จอยซ์และเวล (Joyce and Weil, 1986) ได้เสนอไว้หลายรูปแบบ เช่น รูปแบบการสอนแบบกลุ่มสืบสวนโดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย (Group Investigation : Democratic Process as a Source) รูปแบบการสอนแบบการซักถามเพื่อยืนยันความคิดเห็น (Jurisprudential) เป็นต้น

3.4.1 ความเป็นมาของหลักสูตรตามแนวกร ษวณการทางสังคม

แฮร์บาร์ท สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เป็นผู้ริเริ่มกำหนดลักษณะ บทบาทและหน้าที่สำคัญของชีวิตในสังคมเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลและหลักการในการออกแบบหลักสูตร โดยจำแนกลักษณะกิจกรรมที่สำคัญของผู้ดำรงชีวิตในฐานะเป็นมนุษย์ไว้ดังนี้

1. กิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการดำรง อยู่ของตนเองโดยตรง
2. กิจกรรมที่เป็นไปเพื่อความพลอดมัยของชีวิต
3. กิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการปลูกฝังและควบคุมวินัยของนักเรียน
4. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสังคมส่วนรวมให้เป็นไปใน

ทางที่พึงประสงค์และเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางการเมือง

5. กิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นไปเพื่อสนองความต้องการและความพอใจส่วนตัว

คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรของวิทยาลัยครู จอร์จ เมย์ดี

โดยการนำของ ซอลลิส แอล กาสเวล (Caswell) เป็นกลุ่มแรกที่ได้นำเอาหลักการข้างตนมาประยุกต์ใช้ในการจัดหลักสูตร ต่อมาได้มีโรงเรียนของรัฐต่าง ๆ เขารวมโครงการนี้ โดยมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรขึ้นในปี ค.ศ. 1930 ส่วนการจัดหลักสูตรโดยเน้นกร ษวณการทางสังคมนั้นได้ริเริ่มและทดลองใช้ในโครงการพัฒนาหลักสูตรของรัฐเวอร์จิเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งคณะกรรมการการศึกษาแห่งรัฐได้กำหนดบทบาทของชีวิตในสังคม 11 ข้อ เป็นลักษณะกว้าง ๆ เพื่อนำไปพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. การป้องกันและการอนุรักษ์ชีวิต ทรัพย์สินและแหล่งทรัพยากร

ธรรมชาติ

2. การผลิตสินค้าและการบริการ การตอบสนองแก่ผู้ผลิต
3. การบริโภคและการบริการ
4. การสื่อสารและการขนส่ง
5. การนันทนาการ
6. การแสดงออกถึงความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ

7. การแสดงออกถึงความซาบซึ้งในหลักศาสนา
8. การศึกษา
9. การขยายเสรีภาพ
10. การประสานความแตกต่างระหว่างบุคคล
11. การค้นคว้าสืบเสาะแสวงหาความรู้ต่าง ๆ

ต่อมาได้มีองค์กรต่าง ๆ วิเคราะห์หลักการข้างต้นเพื่อกำหนดขอบเขตและบทบาทชีวิตในสังคม สรุปได้ว่าลักษณะที่สำคัญของกิจกรรมเพื่อชีวิต มีดังนี้

1. การป้องกันชีวิตและสุขภาพ
2. การมีอาชีพการงาน
3. การสร้างที่อยู่อาศัย
4. การแสดงออกถึงความซาบซึ้งในหลักศาสนา
5. ความพึงพอใจในการแสวงหาความงามและสุนทรีย์ะควานต่าง ๆ
6. การแสวงหาการศึกษา
7. การแสวงหานันทนาการ
8. การให้ความร่วมมือแก่สังคมและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน
9. การรู้จักปรับปรุงปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ

หลักการทั้ง 9 ขอนี้ จึงกลายเป็นหลักการพื้นฐานในการสร้าง

หลักสูตรของรัฐอื่น ๆ ต่อมา